

98

Årsredovisning

Stiftelsen

RIKSBANKENS JUBILEUMSFOND

The Bank of Sweden Tercentenary Foundation

Årsredovisning
1998

Innehåll

Stiftelsens uppdrag, tillkomst och inriktning	4
VD-kommentar	5
Den forskningsstödjande verksamheten	
Arbetsätt	7
<i>Uppföljning och utvärdering</i>	8
Anslag till forskning	9
<i>Nobelsymposier</i>	11
<i>Collegium Budapest</i>	11
Anslag till symposier, seminarier, forskningsinformativa insatser, informationsutbyte mm	11
<i>Samarbete med riksdagen</i>	12
<i>Områdesgrupper för kapitalmarknadsforskning</i>	13
<i>Områdesgrupper för forskning om konst och gestaltning</i>	13
<i>Områdesgrupper för forskning om kunskapsområdet</i>	15
Stipendier	16
Den ekonomiska förvaltningen	
Stiftelsens placeringsverksamhet	18
Bokföringsmässigt resultat	18
Realt resultat	19
”Performance”	19
Finansiellt resultat	20
Resultaträkning	21
Balansräkning	22
Finansieringsanalys	23
Noter	24
Anslag till forskning	31
Donationer	32
Revisionsutlåtande	33
Inge Jonsson	
Tillbakablick	34
Lars Larsson	
Samhällsstrukturen i Sydsverige under järnåldern	36
Nya forskningsprojekt 1998	44
Jubileumsdonationen	45
Den kulturvetenskapliga donationen	69
Statistiska uppgifter om anslagen till forskning	79
Jubileumsdonationen	80
Den kulturvetenskapliga donationen	84
Stiftelsens publikationer	87
Styrelse	88
Revisorer	88
Beredningsgrupper	89
Kansli	90
(Adress, telefon m m, omslagets sista sida)	

Stiftelsens uppdrag, tillkomst och inriktning

Riksbankens Jubileumsfond (RJ) är en fristående stiftelse som har till ändamål att främja och understödja vetenskaplig forskning.

Stiftelsen grundades 1962 genom en donation från Sveriges Riksbank, som därmed ville uppmärksamma bankens 300-årsjubileum 1968 och samtidigt främja "ett angeläget nationellt ändamål". Den årliga avkastningen av Jubileumsdonationen skulle användas till att främja vetenskaplig forskning med anknytning till Sverige.

Stadgar för stiftelsen fastställdes i december 1964. I de nu gällande (fr o m den 11 januari 1988) anges bl a:

- att företräde skall ges åt forskningsområden, vilkas medelsbehov inte är så väl tillgodosedda på annat sätt
- att fondens medel speciellt skall användas för att stödja stora och långsiktiga forskningsprojekt
- att nya forskningsuppgifter, som kräver snabba och kraftiga insatser, särskilt skall uppmärksammas
- att fonden skall söka främja kontakter med internationell forskning.

Riksdagen beslöt under 1993 att ytterligare en donation skulle tillföras Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond. Till beslutet var fogad en promemoria som upprättats inom regeringskansliet. I promemorian framhölls några riktlinjer som skulle utmärka den verksamhet som initierades genom användningen av donationen. Bl a angavs följande användningsområden:

- *stöd till projekt och program som innebär gränsöverskridanden mellan discipliner*
- *etablering av nätverk eller fastare samverkansformer nationellt och internationellt, bl a genom etablering av ett internationellt forskarutbytesprogram*
- *befordran av forskarutbildning och forskarrekrutering*
- *främjande av forskarrörlighet internationellt och mellan universitet/ högsolor och andra verksamheter.*

De första anslagen från RJ delades ut under hösten 1965. Sedan tillkomsten har omkring 3,5 miljarder kronor (i 1998 års penningvärde) delats ut till vetenskaplig forskning. Stiftelsens totala förmögenhet uppgår till drygt 6,5 miljarder kronor vid årsskiftet 1998/99.

VD-kommentar

De styrelseledamöter och ledamöter av beredningsgrupperna, som vid utgången av oktober månad överlämnade ansvaret till sina efterträdare har under sin mandatperiod 1992-1998 fått medverka under den mest dynamiska förändringsperiod vi haft sedan Riksbankensfondens tillkomst. De nya forskningsstiftelserna och EU:s ramprogram för forskning har tillfört det svenska forskarsamhället uppemot ett par miljarder kronor årligen. Forskningsstiftelserna har dessutom kraftigt förstärkt av värdeutvecklingen på aktiebörsen. Riksbankens Jubileumsfond erhö, som bekant, en donation vid årsskiftet 1993/94 på 1,5 miljarder kronor till förmån för kulturvetenskaplig forskning. Denna mycket omfattande externa injektion till stöd för svensk forskning har kommit samtidigt som den svenska högskolan, trots starka budgetrestriktioner, har byggts ut för att kunna härbärgera ett kraftigt ökat antal studerande. Fyra högsolor i Luleå, Karlstad, Växjö och Örebro har erhållit universitetsstatus och ytterligare en, Mithögskolan, har fått långtgående utfästelser att under de närmaste åren uppnå denna status. Högskolan på Södertörn och i Malmö eftersträvar att utvecklas till universitet. Därtill har s k vetenskapsområden tilldelats en del andra mindre och medelstora högsolor. Statens resurstilldelning till forskningen har samtidigt minskat. Detta sammantaget har medfört att universitet och högsolor utsatts för ett dubbelt eller tredubbel ekonomiskt tryck. Universitetens och högsolornas egna medel för forskning d v s fakultetsanslagen har, som jag framhöll redan för ett år sedan, urholkats genom statsmakternas och i viss mån av högskolledningarnas egna beslut, på ett sådant sätt att man kan ifrågasätta om det återstår någon reell handlingsfrihet och autonomi på det vetenskapliga området. För att inte universiteten och högsolorna enbart skall bli anstalter för grundutbildning med därtill knutna "hotell" för olika "gäster" från forskningsamhället krävs en tydligare fokusering på denna problematik.

Statsmakterna är nu i färd med att utforma en ny allomfattande forskningspolitik med utgångspunkt från de förslag som på senhösten 1998 presenterades av Forskning 2000 (SOU1998:128). Frågan är om inte det mest angelägna just nu vore att rikta uppmärksamheten på de enheter, universitet och högsolor,

som med självständighet och hög kvalitet förväntas utföra all den forskning, som det finns angelägna behov av. En samlad översyn av universitets- och högskolesystemet, arbetsfördelningen inom systemet och resurstilldelningen för egen forskningsverksamhet, är nödvändig för att långsiktigt behålla kvalitén såväl i forskningen som i grundutbildning och forskarutbildning.

Redan nu finns tydliga tendenser till att universitetet och högskolorna saknar resurser för att tillgodose de egna behoven av forskarutbildade och än mindre har de möjligheter att tillgodose samhällets behov av forskarutbildad arbetskraft. En allt större del av resurserna till forskarutbildningen kommer nu från externa källor däribland Riksbankens Jubileumsfond. Förutom den extra insats på 60 mkr som RJ:s styrelse under 1997 avdelade, innebärande att 135 doktorander fram till år 2000 kan slutföra doktorandutbildningen, torde för närvarande nästan 200 doktorander få sin utbildning betald genom RJ:s projektanslag. RJ:s satsning under 1998 på en nationell forskarskola i moderna språk har rönt stor uppskattning. Krav på motsvarande insatser finns även inom andra områden.

Riksbankens Jubileumsfond var så sent som 1992 en mycket blygsam nationell aktör och finansär inom humaniora och samhällsvetenskap. Då kunde endast 24 mindre "en persons"-projekt påbörjas till en totalkostnad på 8 mkr. Nu, sex år senare då 80 mkr utdelas och 77 nya projekt kan inledas, spelar RJ en helt annan roll. Den årliga tilldelningen av medel till nya projekt ligger nära nog i paritet med vad de närliggande statliga forskningsråden gemensamt kan fördela till svenska forskare. Därtill har RJ fått en helt ny internationell anläggningsyta. Svenska forskare har genom RJ:s medel fått nya möjligheter till permanent samverkan med forskargrupper inom och utom Europa.

Tillgång till vetenskaplig kunskap är av avgörande betydelse för utvecklingen av vår kultur. Den idéhistoriska forskningen har på ett övertygande sätt lyckats tydliggöra vetenskapens historiska roll att också vara en kulturell kraftkälla. Detta budskap var ett genomgående tema vid de tre av RJ initierade seminarierna om "Cultural Research for Human Development"

vid UNESCO:s världskonferens i Stockholm "The Power of Culture". Kulturforskningens roll och stora betydelse fick ett påtagligt genomslag i UNESCO:s Plan of Action, som antogs vid den internationella regeringskonferensen om kultur och utveckling i Stockholm den 2 april 1998. Denna investering för att forskningsmässigt tackla globala framtidsfrågor kommer med all sannolikhet att medföra engagemang i nya allianser och deltagande i både redan befintliga och nybildade nätverk i såväl Europa som på global nivå.

Jag har all anledning att i detta sammanhang rikta ett varmt tack till alla nu avgångna ledamöter och bland dem särskilt till styrelsens högt värderade ordförande, professor Inge Jonsson, för skapandet av utvecklingsbetingel-

serna för Riksbankens Jubileumsfonds nyorientering i det forskningspolitiska landskapet. Professor Inge Jonsson har i denna årsredovisning blickat tillbaka på de år han varit ordförande för fonden. Det är min övertygelse att Riksbankens Jubileumsfond under den nyutträdde styrelsen med professor Stig Strömholm som ordförande kommer att fortsätta på den inslagna vägen. Professor Stig Strömholms eminenta position i det europeiska universitets- och högskolesystemet, bl a genom presidentskapet i Academia Europaea, kommer att ytterligare förstärka och underlätta Riksbankens Jubileumsfonds tilltagande uppgifter som högkvalitativ forskningsfinansiering och aktör såväl i det nationella som i det internationella vetenskapssamhället.

Dan Brändström

Den forskningsstödjande verksamheten

Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond (RJ) stöder kvalificerad forskning i form av projektanslag till enskilda forskare eller forskargrupper som ansökt om anslag.

Stiftelsen verkar aktivt inom vida fält av vetenskaplig forskning. Kompetensspridningen bland forskarna i styrelse och prioriteringsgrupper återspeglar detta förhållande. Styrelsen består därutöver av personer med ekonomisk och politisk sakkunskap. Denna personsammansättning gör att stiftelsen representerar ett ovanligt stort erfarenhetsfält och har därmed en unik ställning som allsidigt kontaktorgan mellan olika forskningsområden, liksom mellan forskningen och andra centrala samhällsintressen.

Alltsedan Jubileumsfondens tillkomst har ett visst företräde getts åt samhällsvetenskapligt och humanistiskt orienterad forskning. En mycket kraftfull insats har under de senaste åren gjorts till förmån för den humanistiska forskningen. Under 1998 har ca 55 % av RJ:s forskningsbudget tillfallit humaniora och teologi och ca 40 % har tilldelats samhällsvetenskapliga och juridiska ämnesområden. Den medicinska, naturvetenskapliga och tekniska forskningen erhöll ca 3 %. Övriga 2 % utgör stöd till stipendier m.m.

I första hand prioriteras projekt, som inte naturligt tillgodoses på annat sätt, t ex genom anslag från statliga forskningsråd eller andra myndigheter, vilka var för sig arbetar inom relativt avgränsade sektorer.

RJ är intresserad av att kunna stödja fler- eller tvärvetenskapliga forskningsprojekt i vilka forskare från olika discipliner, fakulteter, orter eller länder samarbetar. Går man igenom stiftelsens katalog över hittills beviljade anslag, finner man många exempel på just sådana forskningsprojekt, speciellt inom den Kulturvetenskapliga donationens verksamhetsområde.

Arbetsätt

Det är styrelsen som fattar beslut om anslag från stiftelsen. Inkomna ansökningar har dessförinnan bedömts och prioriterats i en eller – oftast – flera beredningsgrupper. I var och en av dessa ingår några av styrelsens ledamöter och suppleanter samt utomstående, såväl nationella

som internationella, vetenskapliga experter. Ansökningarna har dessutom som regel bedömts av en eller flera externa sakkunniga inom eller utom landet.

Varje ansökan bedöms i första hand i jämförelse med internationell standard och mot såväl vetenskapliga kvalitetskriterier som samhällsrelevanskriterier.

Beslut om anslag till nya projekt fattas i två steg:

- 1) Bedömningarna i det första steget grundas på korta, översiktliga ansökningar, **projektskisser**. Beredningsgrupperna väljer ut de ansökningar, som bedöms ha högsta vetenskapliga kvalitet och vara av störst intresse för RJ och som utformats av forskare, som bedöms vara kompetenta och lämpliga att bedriva projektet i fråga. Dessa forskare bereds därefter tillfälle att komma in med fullständiga ansökningar. Övriga ansökningar (projektskisser) avslås.
- 2) I ett andra steg bedöms och prioriteras **fullständiga ansökningar** (i regel efter externa sakkunniggranskningar) inför de slutliga besluten i styrelsen.

I de fall ansökningarna gäller forskning, som etiskt kan ifrågasättas, prövas dessa efter samma normer och på samma sätt som inom de statliga forskningsråden.

Ansökningar till den *Kulturvetenskapliga donationen* har bedömts i enlighet med kriterierna i de av RJ utfärdade anvisningarna, vilket har inneburit att projekten har granskats från följande utgångspunkter:

- anknytning till i anvisningarna formulerade teman om "Kulturvetenskapliga grundvalar" och "Samhällsförändringar i tid och rum"
- projektets gränsöverskridande karaktär, dvs hur man avser att samarbeta över institutions-, fakultets- eller universitetsgränserna
- doktorandmedverkan
- idéer om forskningsinformativa insatser.

Inom vissa områden, som bedöms angelägna men inte tillräckligt uppmärksammade, tillsätter stiftelsen ibland särskilda sk områdesgrupper. Deras uppgift är att kartlägga forskningsbehov

och stimulera till vetenskaplig forskning och till informationsutbyte. Dessa grupper består av forskare från discipliner av betydelse för området samt företrädare för i sammanhanget viktiga samhällsintressen. Verksamheten kan beskrivas som kvalificerat forskningsförberedande arbete. Den avslutas när man vunnit tillräcklig uppmärksamhet från forskarhåll och/eller från de myndigheter, som har ansvar för att permanenta resurser tillförs området i fråga.

Under 1996 inledde två nya områdesgrupper sin verksamhet. Det var gruppen för forskning om *konst och gestaltning* och den om *kapitalmarknadsforskning*. Under 1997 beslöt styrelsen att även inrätta en områdesgrupp för forskning om *kunskapssamhället*.

Uppföljning och utvärdering

Den regelmässiga uppföljningen och utvärderingen av pågående och nyligen avslutade projekt har inneburit att 29 projekt, 25 projekt inom Jubileumsdonationen och 4 inom den Kulturvetenskapliga donationen, varit föremål för särskild granskning. Syftet med uppföljningen har varit att granska de vetenskapliga resultaten och göra bedömningar av projektens struktur och resurstilldelning. Men därutöver har det varit ett syfte att genom samtal med prefekter, dekaner och rektorer utvärdera dagens och framtidens villkor för kunskapsutvecklingen inom berörda fakultetsområden.

Under året har 29 projektledare vid universiteten i Uppsala, Lund, Göteborg och Umeå samt Handelshögskolan i Stockholm, Kungliga Tekniska Högskolan (KTH) och Chalmers Tekniska Högskola (CTH) kontaktats och erhållit följande frågor som skriftligen besvarats:

1. Vilka vetenskapliga publikationer har projektet genererat? Publikationslista bör bifogas.
2. Har projektet genererat uppslag till nya forskningsinsatser (gäller särskilt för avslutade projekt)?
3. Har projektets medarbetare medverkat med "papers" vid nationella eller internationella symposier? Om ja, ange vilka.
4. Har projektet medfört att Du eller någon av dina medarbetare blivit inbjuden som gästforskare vid något annat lärosäte? Likaledes är det av intresse att få reda på om arbetet i projektet stimulerat till att gästforskare inbjudits till Din institution.

5. Vilka utbildningseffekter har erhållits genom projektet? Har t ex doktorander deltagit? Om ja, ange namn och ålder. Därtill bör det beläggas om särskilda läromedel har tillkommit med anknytning till projektet.
6. Vilka forskningsinformativa inslag har förekommit under projektets gång och/eller efter projektets avslutning?

Slutligen efterfrågades en ekonomisk redovisning av projektmedlens användning till:

- löner
- utrustning
- resor
- lokala omkostnadsavgifter (lokaler, institutions- och universitetskostnader)
- ev. övriga omkostnader

Följande projekt har besökts vid de ovan nämnda lärosätena:

Beredningsgruppen för ekonomi, geografi m.m. besökte tillsammans med den kulturvetenskapliga prioriteringsgruppen KTH den 5 februari ett av RJ:s större och mer långsiktiga forskningsprogram nämligen

1995-5042

Svante Lindqvist/Marie Nisser, Vetenskaplig forskning – Teknisk förändring – Industriell förnyelse. Den linjära modellen granskad ur ett teknikhistoriskt perspektiv.

Anslag t o m 2000-12-31
Totalt beviljat 18.000.000 kr

Beredningsgruppen för ekonomi, geografi m.m. besökte senare under året, den 4 september, Handelshögskolan i Stockholm varvid följande projekt granskades:

1994-0326

Sven-Erik Sjöstrand, EFI, Den svenska ideella sektorn

Anslag t o m 1997-06-30
Totalt beviljat 1.730.000 kr

1995-0286

Ingalill Holmberg, Kultur, ledarskap och organisationspraktik i ett internationellt perspektiv.

Anslag t o m 1999-06-30
Totalt beviljat 2.061.000 kr

Samma dag granskades även ett par projekt vid Stockholms universitet.

1994-0270

Henrik Horn/Harry Flam, Konkurrenspolitik under internationell konkurrens och ofullständig information.

Anslag t o m 1997-06-30 med beviljad förlängning t o m 1999-06-30
Totalt beviljat 2.261.000 kr

1996-0119

Kirsti Niskanen, Genusarbetsdelning och jordbrukets modernisering 1860-1940. Jämförande studier i Sverige och Finland.

Anslag t o m 1999-12-31
Totalt beviljat 1.671.000 kr

Beredningsgruppen för beteendevetenskap, samhällsmedicin m m besökte Lunds universitet den 11 september varvid följande projekt ägnades ingående uppmärksamhet:

1995-5019

Göran Dahl, Radikalkonservatism i Europa. Framtidens rörelse?

Anslag t o m 1998-12-31
Totalt beviljat 3.100.000 kr

1996-0160

Anders Kjellberg, Tjänstemännens fackliga organisering ur internationellt perspektiv.

Anslag t o m 1999-06-30
Totalt beviljat 1.455.000 kr

Beredningsgruppen för statsvetenskap, juridik m.m. besökte Uppsala universitet den 3 september varvid företogs en genomgång av följande projekt:

1992-0089

Sverker Gustavsson, Västeuropeisk författningsdebatt.

Anslag t o m 1998-12-31
Totalt beviljat 965.000 kr

1995-0098

Sverker Gustavsson, EU:s regeringskonferens.

Anslag t o m 1998-06-30
Totalt beviljat 2.015.000 kr

1994-0424

Jörgen Hermansson, Politiska institutioner och strategiskt agerande

Anslag t o m 1998-06-30
Totalt beviljat 1.992.000 kr

1996-0565

Maarit Jänträ-Jareborg, Den internationella privaträttens "europisering".

Anslag t o m 1998-12-31
Totalt beviljat 495.000 kr

Beredningsgruppen för humaniora och den kulturvetenskapliga prioriteringsgruppen besökte Umeå universitet den 4 februari för granskning av ett större projekt nämligen

1995-5131

Lars-Erik Edlund, Kulturgräns norr: Förändringsprocesser i tid och rum.

Anslag t o m 2000-12-31
Totalt beviljat 18.000.000 kr

Den 19 oktober avlades ett besök vid Göteborgs universitet (GU) och Chalmers tekniska högskola. Den kulturvetenskapliga donationens första större projekt ägnades härvidlag en ingående granskning.

1994-5131

Hans Davidsson, Förändringsprocesser i nord-europeisk orgelkonst 1600-1970 – integrerade studier i spelpraxis och instrumentbygge.

Anslag t o m 2000-12-31
Totalt beviljat 14.300.000 kr
Projektet samfinansieras med GU och CTH
Påföljande dag ägnades åt projektet

1996-0030

Jan-Erik Augustsson, Urbaniseringsprocesser i västsverige.

Anslag t o m 2000-12-31
Totalt beviljat 2.600.000 kr

Projektet samfinansieras med Riksantikvarieämbetet.

Sammanlagt 14 projekt, elva inom Jubileumsdonationen och tre inom den Kulturvetenskapliga donationen, har ingående granskats. Besöken har varit mycket uppskattade och projektens samtliga medarbetare, både seniora forskare och doktorander, har under stor entusiasm förmedlat både problem och glädjemen förknippade med projektverksamhetens bedrivande. Ledamöterna i beredningsgrupperna har bidragit med sammanfattande synpunkter över de vid projektbesöken genomgångna projekten.

Anslag till forskning

Under 1994 beviljades de första anslagen ur den Kulturvetenskapliga donationen. Genom detta nytillskott av resurser har det blivit möjligt att stödja fler större, tvärvetenskapliga och långsiktiga forskningsprojekt. Många mycket angelägna projekt, som svårligen skulle ha erhållit ekonomiska resurser av det slag som nu möjliggjorts, har kommit igång och fört med sig att fler unga doktorander kunnat erhålla en meningsfull utbildning.

Riksbankens Jubileumsfond har under det gångna året beviljat drygt 242 mkr i anslag till forskningsändamål, vilket framgår av finansie-

ringsanalysen och av tabell "Anslag till forskning" (sid. 79-86). Anslagsnivån är ca 10 mkr lägre än föregående år. Detta förhållande kan te sig förvånande eftersom styrelsen även under 1998 gjorde en extraordinär avsättning på 75 mkr, varav 65 mkr ur Jubileumsdonationen och 10 mkr ur Kulturvetenskapliga donationen. Men den minskade utdelningen förklaras helt och hållet av att det ur Jubileumsdonationen avdelades 60 mkr till en nationell språkvetenskaplig forskarskola, som ännu inte tagits i anspråk beroende på den tid som krävs för planering och genomförande. Hela beloppet kommer inte att vara upparbetat förrän under år 2004.

RJ:s styrelse beslöt under våren att tillkalla en särskild grupp för planering och genomförande av forskarskolan. Till ordförande i planeringsgruppen utsågs professor **Inge Jonsson** och till dess sekreterare professor **Lars-Gunnar Andersson**, institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet. Övriga ledamöter i gruppen är professor **Lennart Elmevik**, institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet, professor **Gunnel Engwall**, institutionen för franska, Stockholms universitet, professor **Moira Linnarud**, institutionen för engelska, Karlstads universitet, och professor **Inger Rosengren**, institutionen för tyska, Lunds universitet. Gruppen har adjungerat professor **Astrid Stedje**, institutionen för tyska, Umeå universitet.

Vid sammanträdet den 28 maj beslöt styrelsen att för planering och förberedelser avdela 3 mkr ur den ekonomiska ramen på 60 mkr. Av dessa medel har under 1998 endast 59.810 kr tagits i anspråk. Dock har 1,5 mkr inplanerats för forskningsförberedande kurser som skall genomföras under vårterminen 1999 vid landets olika universitet.

Under vårterminen 1999 slutförs detaljplaneringen av forskarskolans organisation och innehållsliga uppläggning, samtidigt som doktorandtjänster utlyses och tillsätts. Därvid beräknas högst 1,4 mkr tas i anspråk för sakkunniga och experter, internationella studiere-sor, ersättning åt planeringsgruppens sekreterare samt övriga omkostnader i samband med forskarskolans start med en veckokurs hösten 1999. Planeringsgruppen har beräknat att de 57 mkr som står till forskarskolans förfogande skall räcka för att finansiera högst 32 doktorandtjänster. Den årliga kostnaden härför uppgår till 12,0 mkr. Vidare har 2,25 mkr per år

budgeterats för arvoden åt forskarskolans externa handledare och studierektor samt till övriga omkostnader vid tre nationella forskarskolekurser varje år.

Utöver den extra avsättningen till forskarskolan i moderna språk avdelades 5 mkr som en tillfällig resursförstärkning för symposier, seminarier och forskningsinformation. Kulturvetenskapliga donationens 10 mkr har disponerats för infrastrukturella satsningar till stöd för framtida forskning. De ansökningar som erhållit anslag ur den extra avsättningen för infrastrukturellt stöd finns presenterade bland beviljade medel under Kulturvetenskapliga donationen (sid. 75 f.f.)

Nya anslag som beviljades 1998 ur Jubileumsdonationen och Kulturvetenskapliga donationen presenteras på sid. 44-78.

Söktrycket till Riksbankens Jubileumsfond är alltjämt högt. Vid årets ansökningstillfällen inkom totalt 515 nya ansökningar (82 fler än föregående år) med ett sammanlagt sökbelopp på 485 mkr. Om man därtill lägger fortsättningsansökningarna blir det ytterligare 139 ansökningar d v s sammanlagt 654 st och ett sökbelopp på ca 646 mkr. Av de sökta beloppen för nya projekt beviljades en rekordhög andel på drygt 16 % vilket kan jämföras med 4,6 % 1993, 8 % 1994, 9 % 1995, 7 % 1996 och 14 % 1997. Inte mindre än 19,3 % av sökt belopp kunde beviljas inom ramen för Jubileumsdonationen.

Andelen ansökningar och antalet beviljade projektansökningar från kvinnliga forskare har ökat och ligger på ca 30 %. De signaler som RJ sänt ut till forskarsamhället och till beredningsgrupperna om att man vid granskningsarbetet särskilt skall uppmärksamma ansökningar från kvinnliga forskare har tydligen hörsammats.

Inom ramen för den Kulturvetenskapliga donationen inkom 152 nya ansökningar. Av antalet beviljade ansökningar (28) kan 14 hänföras till temat *Kulturvetenskapliga grundvalar* och 14 till temat om *Samhällsförändringar i tid och rum*.

Stiftelsen har under året beviljat totalt 217 projektanslag och därutöver 69 symposieanslag, reseanslag samt omkostnadspålägg och mervärdeskatt m m på tillsammans 242,5 mkr. Härutöver har 75 mkr avdelats av vilket 60 mkr ej ännu fördelats i form av en extraordinär insats till stöd för forskarrekrytering i moderna språk. För infrastrukturella åtgärder och till

extra insatser för symposier, seminarier och forskningsinformation avsattes 10 resp 5 mkr.

Beviljade anslag disponeras enligt särskilda villkor som anges i kontrakt med varje anslagsmottagare. De flesta av dessa fördelade anslag har administrerats av statliga universitet och högskolor, som då också är arbetsgivare för den personal som avlönas från anslag. I avsnittet "Statistiska uppgifter om anslagen till forskning" (sid. 79-86) redovisas i tabellform vissa data rörande behandlade ansökningar och beviljade anslag. För anslagsmedel, som utbetalats efter den 1 juli 1991, har utöver ett omkostnadspålägg på 13,6 % tillkommit ett påslag för mervärdesskatt på ca 8,7 % räknat på projektanslaget. För anslag beviljade efter den 1 juli 1994, som administreras via statliga högskoleenheter inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde, räknar RJ numera även med ett påslag på 10 % för lokalkostnader på de belopp som beräknas för själva forskningsprojektet. Detta innebär sålunda ett totalt påslag på i storleksordningen 33 %.

Nobelsymposier

Sedan 1966 har Riksbankens Jubileumsfond deltagit i finansiering av *Nobelstiftelsens symposier*. Till att börja med skedde detta i form av årliga anslag. Symposieverksamheten kan numera helt finansieras med avkastningen från en särskild symposiefond inom Nobelstiftelsen. Denna fond började byggas upp 1979 genom en grunddonation i form av ett treårigt anslag från Riksbankens Jubileumsfond, genom bidrag och royalties från Nobelstiftelsens egen informationsverksamhet samt genom fyra årliga bidrag från Knut och Alice Wallenbergs Stiftelse. Symposieverksamheten leds av en kommitté med representanter för de fem Nobelkommittéerna, Ekonomipriskommittén, Riksbankens Jubileumsfond och Wallenbergstiftelsen med Nobelstiftelsens verkställande direktör som ordförande. Hittills har 111 Nobelsymposier genomförts. De har ägnats vetenskapliga genombrottsområden av central kulturell eller samhällelig betydelse och har fått en mycket stark internationell ställning.

Under året anslogs från RJ därtill 2,5 mkr ur den Kulturvetenskapliga donationen till stöd för projektarbetet som syftar till att producera en utställning "Culture of Creativity" vid Nobelprisens 100 års jubileum år 2001.

Collegium Budapest

Riksbankens Jubileumsfond har under året beslutat om fortsatt årligt stöd för perioden 1999 – 2002 till driften av Collegium Budapest.

Projektpresentation

Liksom tidigare år har flera av stiftelsens anslagsmottagare tilldelats medel för att kunna presentera och diskutera sina projekt och forskningsresultat vid utländska institutioner eller vid internationella vetenskapliga symposier.

Till stiftelsens kansli inbjuds ofta forskare eller forskargrupper för presentation och diskussion av pågående projekt. Vid styrelsens sammanträden presenteras regelbundet aktuella forskningsområden av de vetenskapliga ledamöterna eller av inbjudna forskare.

Härutöver har det under ett antal år presenterats något eller några projekt i årsredovisningarna. Detta år presenteras ett projekt mera ingående nämligen:

Lars Larsson, arkeologi, Lunds universitet, som presenterar studien *Samhällsstrukturen i Syd-sverige under järnåldern*, (dnr 1996-5053).

Dessa aktiviteter, som ovanstående endast är exempel på, ingår som regelmässiga och självklara led i stiftelsens strävan att främja kontakter med internationell forskning och att stimulera informationsutbytet mellan forskare från olika områden samt mellan forskare och samhället utanför deras krets. Som tidigare framhållits är syftet givetvis att öka förståelsen för och kunskapen om forskningens förutsättningar, arbetssätt och resultat och därmed ge underlag för bedömningar av de insatser som gjorts och görs med tillgängliga forskningsmedel. Av speciellt värde bedöms de sammankomster vara där beslutsfattare och företrädare för olika samhällsintressen samt forskare kunnat mötas.

Anslag till symposier, seminarier, forskningsinformativa insatser, informationsutbyte m m.

Stiftelsens styrelse har under 1998 i budgeten avdelat 7,4 mkr för att stödja symposier, seminarier och forskningsinformativa insatser. Under 1998 behandlades 109 sådana ansök-

ningar varav 29 hade inkommit från kvinnliga huvudsökanden. 69 ansökningar, av vilka 17 var ingivna av kvinnliga forskare, beviljades ett sammanlagt belopp på knappt 7,4 miljoner kronor. Sju ansökningar är bordlagda. Härutöver har ytterligare 5 mkr anvisats ur Jubileumsdonationen till symposieinsatser ur den extraordinära avsättningen på 75 mkr.

Många av de forskningsprojekt, som Riksbankens Jubileumsfond stöder, belyser problem som är av allmänt samhällsligt intresse. Det är angeläget att forskningsresultaten blir kända i samhället och blir föremål för diskussion, kritisk granskning och användning. RJ har därför på olika sätt försökt medverka till att sådant informationsutbyte underlättas. Under året har flera både nationella och internationella aktiviteter bedrivits i syfte att följa och sprida kunskap om den forskning som stöds och att stimulera informationsutbyte om forskningsresultat mellan olika grupper i samhället.

Riksbankens Jubileumsfond har stött en rad insatser som har en relation till Stockholm som 1998 års kulturhuvudstad. Bland sådana insatser kan nämnas

- seminarieverksamhet under ett antal år vid Arkitekturmuseet
- forskningsinformativa insatser med anknytning till Stockholms universitet, bl a utställning om matematiken och kulturen, i samarbete med Kungl. Vetenskapsakademien (KVA)
- konferens anordnad av Centrum för kvinnoforskning vid Stockholms universitet om *Konstruktion och förändring – genusaspekter på vetenskapen*
- *Kosmisk strålning pågår*. Detta projekt var ett experimentellt möte mellan arkitektur, skulptur, poesi, musik, fysik och vetenskap

Riksbankens Jubileumsfond anordnar även egna symposier och seminarier (ibland tillsammans med något annat forskningsstödjande organ inom eller utom landet) i syfte att identifiera forskningsbehov, kartlägga eller presentera kunskapsläget inom ett visst område. RJ medverkar även i olika forskningsinformativa aktiviteter. En mera regelmässig sådan aktivitet är det årliga stödet till utgivning av *Forskning & Framsteg*.

Här skall kortfattat anges exempel på några aktiviteter som RJ tagit initiativ till eller aktivt medverkat i under 1998.

Samarbete med riksdagen

I samarbete med riksdagens talman har RJ genomfört en seminarieserie om folkstyrets problem och villkor. Seminarieseriens tema rubricerades *Riksdagen – demokratin hjärta?* Under fyra seminariekvällar har riksdagens ledamöter under talman **Birgitta Dahls** ledning erbjudits analyserande anföranden av statsvetare och journalister.

Vid det första seminariet om *Riksdagen och den politiska dagordningen* som ägde rum den 21 april medverkade docent **Peter Esaiasson** och fil.dr. **Lena Wängnerud**, statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet, och redaktören vid Sveriges Television **Eric Fichtelius** och professor **Christina Jutterström**, institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Vid nästa seminarium, den 14 maj, föreläste professor **Leif Lewin**, Skytteanum, Uppsala universitet, över ämnet *Riksdagen – samarbetsdemokrati eller majoritetsdemokrati?*. Han tog sin utgångspunkt i den för dagen nypublicerade boken *"Bråka inte" Om vår tids demokratisyn*, SNS Förlag, som utgivits inom ramen för det av RJ stödda forskningsprojektet "Parlamentarismens problem". Chefredaktör **Bo Bernhardsson**, Arbetet Nyheter, kompletterade bilden med sin på erfarenhet baserade kunskap om riksdagens funktionssätt.

Efter valet, den 17 november, var det dags för det tredje seminariet om *Riksdagen och den Europeiska Unionen. Har demokratin gränser?* var den fråga som då fick sin belysning av docent **Magnus Jerneck**, statsvetenskapliga institutionen, Lunds universitet, och professor **Janerik Gidlund**, statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet. Till deras båda inlägg gavs fristående kommentarer i ämnet av redaktör **Inger Jägerhorn**, Dagens Nyheter, och chefredaktör **Olof Kleberg**, Västerbottens-Kuriren.

Det avslutande seminariet kommer att genomföras den 16 februari 1999 under rubriken *Folkstyrelsens framtid*.

Ett annat samverkansprojekt med Sveriges riksdag som inletts under året avser att söka utröna varför vissa kategorier av ledamöter – t ex yngre kvinnor – efter endast en mandatperiod väljer att lämna riksdagen. Intervjuprojektet *Att representera folket: yrkesbana eller sidospår i karriären?* utförs av forskarna **Shirin Ahlbäck** och

Jörgen Hermansson, statsvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet, och **Lena Wängnerud**, statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

Områdesgruppen för kapitalmarknadsforskning

Områdesgruppen för Kapitalmarknadsforskning i samverkan med Institutet för Entreprenörskaps- och småföretagsforskning (ESBRI) anordnade ett symposium i riksdagen den 28-29 januari om *Konkursinstitutets betydelse för svensk ekonomi*. Syftet var att öka intresset för forskning om hur olika obestandsfrågor påverkar svenskt näringsliv. Man ville dessutom inventera kunskapsluckor och undersöka forskningsbehovet. Ett annat syfte med symposiet var att skapa en mötesplats för forskare, forskningsintresserade praktiker och politiker.

Första dagens välkomstanförande hölls av områdesgruppens ordförande professor **Lars Engwall**, som därtill var moderator för det första temat som behandlade *Lagstiftning*. Detta tema inleddes av professor **Torgny Håstad**, som belyste Förmånsrättskommitténs arbete på en ny förmånsrättsordning. Nästa tema behandlade *Mikro- och psykologiska förhållanden* under docent **Hans Sjögrens** ledning.

Den andra dagens inledande tema behandlade *Makroförhållanden*. Docent **Karl Grätzer** var både moderator och ansvarig för temats anförande om "Konkursens orsaker". Vid det avslutande temat om *Konkursrelaterad brottslighet* under ledning av professor **Richard Swedberg** presenterade bl a professor **Dan Magnusson** en studie om relationen mellan ekonomiska brott och konkurs. För den uppsummerade diskussionen svarade **Per-Ivan Lundberg**, f d VD för Ackordscentralen. En omfattande dokumentation av symposiet är under tryckning.

EMU

Under årets sista månad anordnade områdesgruppen den 3 december i riksdagshuset gemensamt med Ekonomiska Rådet ett symposium om *Risk Allocation and EMU*. Den mycket stora uppslutningen, ca 250 deltagare, hade naturligtvis ett samband med att EMU inleddes vid årsskiftet 1998/99. Målgruppen var forskare, bankekonomer, ekonomer vid kreditinstitut och riksdagsledamöter. Symposiet inleddes av ledamoten i områdesgruppen professor

Peter Englund, Handelshögskolan i Stockholm, som haft huvudansvaret för planeringen. Under rubriken *EMU and the Changing Structure of Macro Risks* höll professor **Hans Genberg**, Graduate Institute of International Studies, Genève, ett anförande som kommenterades av chefen för forskningsenheten vid Sveriges riksbank **Anders Vredin**.

Professor **Wayne Ferson**, University of Washington, Seattle, talade över ämnet *Risk Structure and Portfolio Choice in and out of EMU*. Professor **Anders Löflund**, Svenska Handelshögskolan i Helsingfors, var kommentator.

Professor **Pierre Hillion**, Insead, diskuterade *Currency Risk in and out of EMU*, något som kommenterades av ekon.dr. Peter Hördahl, Sveriges riksbank.

Under eftermiddagen var det dags för t.f. professor **Eva Liljebloom**, Svenska Handelshögskolan i Helsingfors, att anlägga ett nordiskt perspektiv på *The Euro and Portfolio Choices*. Hennes anförande diskuterades av vice VD **Pehr Wissén**, Svenska Handelsbanken. Symposiets avslutande anförande hölls av professor **Paul Mizen**, University of Nottingham, och kommenterades av dr. **Richard Friberg**, Handelshögskolan i Stockholm.

Dagen avslutades med en diskussion huruvida det spelar någon roll om man är innanför eller utanför EMU. Under ordförandeskap av docent **Paul Söderlind**, Handelshögskolan i Stockholm och Ekonomiska Rådet, deltog professor **Lars Calmfors**, Stockholms universitet, tillika ordförande för Ekonomiska Rådet, professor **Hans Genberg**, professor **Pierre Hillion** samt direktör **Nils Lundgren**, Merita Nordbanken.

Områdesgruppen för forskning om konst och gestaltning

Den andra områdesgruppen, den för *forskning om konst och gestaltning*, har, liksom föregående år, i huvudsak arbetat med tre områden:

- forskning om kulturpolitik i vid mening
- forskningsprogram inom arkitektur, form och formgivning
- relationen mellan forskning, kulturinstitutioner, kulturutövare samt utbildningar med inriktning mot kulturektorn.

Under den första punkten har arbetet under året varit fokuserat på planering, genomföran-

de och uppföljning av tre seminarier i anslutning till UNESCO:s *Intergovernmental Conference on Cultural Policies* i Stockholm 30 mars – 2 april 1998. Ansvaret för detta synnerligen omfattande arbete har åvilat ledamoten av områdesgruppen professor **Carl-Johan Kleberg**. En rapport från de tre seminarierna föreligger (Promoting Cultural Research for Human Development. Riksbankens Jubileumsfond & Gidlunds Förlag 1998), varför här endast ges en summarisk redogörelse.

Det första seminariet, *Cultural Research and Human Development: The Need for a New Agenda*, hade som utgångspunkt de utmaningar som låg i forskningskapitlet i 1995 års slutrapport *Vår skapande mångfald* från FN:s världskommission för kultur och utveckling. Professor **Karl-Erik Knutsson** stod för inledningen och hade det sammanhållande ansvaret för seminariet. Huvudanförandena hölls av professor **Colin Mercer**, Griffith University, Australien, och ordföranden i ERICArts **Ritva Mitchell**, Helsingfors, Finland, och professor **Jan Hjärpe**, teologiska institutionen, Lunds universitet. Övriga paneldeltagare var professor **Gordon Goodman**, England, statssekreterare **Ann-Christin Nykvist**, kulturdepartementet, **Yoro K Fall**, director of the International Center for Social and Human Sciences, UNESCO, fd medlem av the World Commission for Culture and Development, och professor **Adriaan van der Staay**, fd direktör för Social and Cultural Planning Office, Nederländerna.

Bland de slutsatser som betonades vid seminariet var att det på global nivå borde utarbetas en "agenda for culture in sustainable development" liknande AGENDA 21 inom miljöpolitikens område. Arbetet inom detta problemkomplex bedrivs nu vidare av RJ med hjälp av professor **Karl-Erik Knutsson**.

Det andra seminariet ägnades åt den globala etikens problem, *The Search for Shared Values in Global Governance*. I seminariet deltog inte bara forskare utan också politiker och representanter för ideella organisationer (NGO:s). Ordförande var förutvarande statsminister **Ingvar Carlsson**, som i sin egenskap av ordförande i "Commission on Global Governance" hade aktualiserat frågan om global etik före tillkomsten av *Vår skapande mångfald*, där det är ett centralt tema. Huvudanförandena hölls av professor **Göran Bexell**, teologiska instiution-

en, Lunds universitet, professor **Hassan Hanafi**, Cairo University, Egypten, och professor **Yessu Kim**, direktör, Division for Philosophy and Ethics, UNESCO. Övriga deltagare vid inledningen av seminariet var **Lord Judd**, medlem av the House of Lords, Houses of Parliament, UK, dr **Patricia Morales**, Tilbury University, Nederländerna, samt **Babu Gogineni**, verkställande direktör för The International Humanist and Ethical Union, London, UK.

Budskapet från seminariet var att det är angeläget att forskning om den gemensamma värdegrunden kommer till stånd trots de svårigheter som föreligger. Seminariet preciserade de olika skäl som motiverar inom vilka områden forskning är både önskvärd och möjlig. UNESCO driver ett stort projekt "Universal Ethics", inom vilket man organiserar seminarier i olika delar av världen. Man vill finna ut vilka värden som är gemensamma och vilka som är åtskiljande. Ofta används religionerna för att legitimeras och underbygga skillnader och skapa allvarliga konflikter. Ett fortsatt arbete bedrivs nu vid teologiska institutionen, Lunds universitet, i samarbete med RJ under ledning av professor **Göran Bexell**. En regional UNESCO konferens om "Universal Ethics: From the Nordic Perspectives" planeras till den 3-5 juni 1999.

Det tredje seminariet var ett *Foundations Forum* och ämnet var *The Role of Foundations for Culturally Motivated Research*. Seminariet hade planerats i samarbete med European Foundation Center (EFC) och European Cultural Foundation och inleddes av RJ:s ordförande professor **Inge Jonsson**, som också svarade för ordförandeskapet. Huvudanförandet om *Cultural Policy and Social Change. A new Agenda for Foundations* hölls av professor **Jan Erik Gidlund**, statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet. Övriga inledare var ordföranden i ERICArts, **Ritva Mitchell**, Helsingfors, Finland, som talade om *The Need of Support to the Cultural Development in Different Parts of Europe*, professor **Guiliana Gemelli**, University of Bologna och Olivetti Foundation, Italien, som talade om behovet av *Networking and Training for the Development of the Cultural and Grant making Foundations*, samt Dr **Rüdiger Stephan**, direktör, European Cultural Foundation och ordförande i Association for Innovative Cooperation in Europe (AICE), som avslutningsvis påtalade

behovet av att främja ett innovativt samarbete mellan privata och offentliga myndigheter inom kulturpolitikens områden.

I Foundations Forum uttalade de där representerade fonderna en avsikt att på ett nytt sätt gå in och stödja gemensamma europeiska forskningsprojekt. Det löftet har infriats på så sätt att European Cultural Foundation i samverkan med bl a Riksbankens Jubileumsfond och med AICE som verkställande organ planerar ett brett, flerårigt forskningsprojekt om "Creative Europe", där det konstnärliga skapandets villkor och uppgifter idag och i morgon skall kunna belysas. Erfarenheterna av samhällets stödjande insatser skall studeras i ett komparativt perspektiv. I AICE deltar sju större europeiska forskningsstiftelser däribland RJ.

Forskning om arkitektur, konst och form

Inom ramen för områdesgruppens andra arbetsområde har den påbörjade inventeringen av *Arkitekturforskning med betydelse för konst och gestaltning* slutförts genom den bok som nu färdigställts av ledamoten av områdesgruppen professor **Björn Linn** tillsammans med docent **Jan Ahlin** och arkitekt **Gunilla Enhörning** vid Chalmers. En konferens om arkitektur-forskningen planeras till den 18 februari 1999.

Områdesgruppen har dessutom bidragit till att främja tillkomsten av ett större gränsöverskridande forskningsprogram inom området Konst och form. Programmet leds av professor **Sven-Erik Sjöstrand**, EFI, och benämns *FLÖDEN. Konst och företag. Estetik, teknik och ekonomi* (dnr 1998-5150).

Kulturens plats i lärarutbildningen

Inom ramen för det tredje arbetsområdet har områdesgruppen för konst och gestaltning under året framför allt haft ett samarbete med den parlamentariska kommittén om lärarutbildning (U97:97) när det gäller planering och genomförande av seminarier, som avser att belysa kulturens ställning och möjligheterna till kreativt skapande arbete i dagens svenska skola. Områdesgruppen har sökt stimulera och i ringa mån förstärka idéutvecklingen i dessa frågor. Det första seminariet genomfördes den 27 april 1998 i riksdagen under rubriken *Skolåret – ett ständigt kulturarv*.

Vid seminariet den 27 april 1998 hölls inledningsanförandena av RJ:s ordförande professor **Inge Jonsson** och av ordföranden i utredningen om lärarutbildning, riksdagsledamoten och RJ:s vice ordförande **Jan Björkman**.

Vilka *samtida och framtida utmaningar* skolan och lärarutbildningen står inför beskrevs av rektor **Kjell Grede**, Dramatiska institutet, och handläggaren **Edna Eriksson**, verksam vid Statens ungdomsstyrelse.

Några bilder från den pedagogiska vardagen gavs av ledamoten av områdesgruppen **Göran Carlsson**, fd chef för Bildmuseet i Umeå, och av några lärare från Umeå med erfarenhet utifrån skolans och kulturinstitutioners horisont. Dessa tre lärare var **Christina Ericsson**, grundskollärare (1-3), **Gunnel Malmberg** (1-7) och **Birgitta Stål**, bildlärare.

Ett inspirerande anförande om behovet och konsten att studera kultur i skolan hölls av docent **Mats Trondman**, Centrum för kulturforskning i Växjö. Han hade rubricerat sitt föredrag *Den kulturpolitiska brännpunkten*. I anslutning till Trondmans föredrag hölls ett par fristående inlägg på samma tema av professor **Henning Johansson**, Tekniska universitetet i Luleå, och generaldirektör **Ulf P Lundgren**, Skolverket.

Vid det avslutande temat behandlades pågående reformarbete i Norden. Direktören **Edel Haukeland**, Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet, Oslo, talade om *Skulen – ein levande kulturinstitusjon i lokalsamfunnet* och **Inari Grönholm**, utbildningsstyrelsen, Helsingfors, kommenterade det finska utvecklingsarbetet inom detta område.

Efter en mycket livlig allmän diskussion avslutades seminariet av **Jöran Rehn**, huvudsekreterare lärarutbildningskommittén.

Ett andra seminarium genomfördes den 18 januari 1999. Härutöver planeras ytterligare ett seminarium.

Områdesgruppen för forskning om kunskapssamhället

Inom den tredje och senast tillsatta områdesgruppen, den för *Forskning om kunskapssamhället*, har arbetet inletts med att med hjälp av nationell och internationell expertis på området diskutera behov av vetenskapliga studier av utbildning och forskning och kvalificerade policy-orienterade utredningsinsatser.

Områdesgruppen har under året engagerat sig i frågor som rör ungdomars värderingar om utbildning och arbete i framtiden, forskarutbildning och forskarkarriärer, liksom frågor om det livslånga lärandet. Det aktuella temat om forskning om utbildning och IT-användning står nu också på gruppens agenda.

Efter diskussion inom områdesgruppen om behov av ett nationellt institut för studier av forskning och högre utbildning har RJ:s styrelse fattat ett principbeslut att tillsammans med övriga forskningsstiftelser göra ett gemensamt åtagande som innebär att under fem år stödja uppbyggandet av ett sådant institut. RJ och dess områdesgrupp kommer att vara en aktiv part i det utredningsarbete som nu, under RJ:s ledning, inletts för att etablera detta nationella institut.

Stipendier

Genom beslut av statsmakterna har RJ under 1994 tillförts en donation uppgående till 1.500 mkr till stöd för kulturvetenskaplig forskning, som tidigare omnämnts under detta avsnitt i föregående årsredovisningar.

I nu gällande stadgar för RJ (fr o m den 11 januari 1988) anges att "hinder föreligger inte mot att tillskott till stiftelsens medel kan ske i form av donation från enskild".

En sådan donation erhöles 1992 från hemmansägaren **Erik Rönnberg**, Fagerdal, Hamnerdal. Donationen ingår nu i RJ:s förmögenhetsmassa och förvaltas tillsammans med RJ:s övriga tillgångar. Värdet av donationen uppgår vid årsskiftet till 13,9 mkr. Avkastningen skall av RJ delas ut "i form av treåriga forskarstipendier (s k post doc stipendier) till yngre forskare vid Karolinska Institutet (KI) i Stockholm för vetenskapliga studier av åldrande och åldersrelaterade sjukdomar". Nuvarande stipendiater intill 1999-06-30 är MD **Johan Fastbom** och MD **Lars Nilsson**, båda vid institutionen för geriatrik, Huddinge sjukhus.

Ytterligare en donation erhöles vid slutet av 1994 och med ett tillägg i slutet av 1996 från Erik Rönnberg. De nya donationerna uppgick till 2,5 mkr och skall liksom den tidigare donationen ingå i RJ:s förmögenhetsmassa och förvaltas tillsammans med RJ:s övriga tillgångar. Avkastningen av den nya donationen skall av RJ delas ut "i form av treåriga forskarstipendier (s k post doc stipendier) till yngre forskare vid

Karolinska Institutet i Stockholm för vetenskapliga studier av sjukdomar under de tidiga barnåren". Nuvarande stipendiater intill utgången av 1998 är doktorn i medicinsk vetenskap **Tina Granholm**. Det samlade marknadsvärdet uppgår vid årsskiftet till 4,3 mkr.

Nils-Eric Svenssons fond instiftades 1993 och skall, enligt styrelsens beslut, sträcka sig till utgången av år 2015. Enligt detta skall RJ årligen göra en avsättning så att 150 tkr i 1994 års penningvärde kan delas ut varje år.

Ändamålet för Nils-Eric Svenssons fond är att genom stipendiering främja ett ömsesidigt forskarutbyte inom Europa. Nils-Eric Svenssons fond skall ge möjlighet dels för yngre disputerade svenska forskare att resa och under kortare tid vistas i en framstående europeisk forskningsmiljö samt dels för yngre europeiska forskare att vara verksamma vid en svensk forskningsinstitution.

Vid en prisceremoni i riksdagshuset den 26 mars 1998 uppmärksammades mottagarna av de tre stipendierna ur Nils-Eric Svenssons fond. Stipendierna utdelades till

- **Karin M Ekström**, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet, för vistelse vid Institut för Afsætningsøkonomi vid universitetet i Odense, Danmark.
- **Gabriella Rundblad**, engelska institutionen vid Umeå universitet, för vistelse vid The Department of English Language and Linguistics, universitetet i Sheffield, England.
- **Jorge Manuel Mansilha de Castro Ribeiro**, Department of Musical Sciences, New University of Lisboa, för forskning vid Statens musiksamlingar (SMS) i Stockholm.

Stipendierna (90.000 kr vardera) överlämnades av **Ulla Kalén-Svensson**. Jury för urval av de svenska stipendierna bestod av professorerna **Inge Jonsson** (ordf.), **Boel Berner**, **Lars Engwall**, och **Gunnel Gustafsson** med verkställande direktören **Dan Brändström** som föredragande. Den utländske stipendiaten utses efter förslag från fristående europeiska forskningsstiftelser med anknytning till den s k Haag-klubben, vars styrelse årligen nominerar en kandidat varefter RJ:s presidium fattar det definitiva beslutet.

Ytterligare ett stipendium delades ut vid denna prisceremoni. Stiftelsens vice ordförande riks-

dagsledamoten **Jan Björkman** överlämnade RJ:s "Forschungspreis für Deutsche Wissenschaftler" inom ramen för det ömsesidiga utbytesavtalet med Alexander von Humboldt Stiftung. Priset utdelades till den framstående tyske forskaren professor **Carol Hagemann-White** vid universitet i Osnabrück i Tyskland. Hon har inbjudits att bedriva forskning vid sociologiska institutionen, Uppsala universitet. Härutöver har RJ inom ramen för samma avtal fortsatt med sitt ekonomiska stöd till Dr

Michael Stausberg vid teologiska institutionen, Uppsala universitet.

Genom de donationer, som under de senaste åren överlämnats till RJ för, att där samförvaltas med grunddonationen, närmar sig RJ liknande större fonder i bl a Finland, Frankrike och Tyskland. Denna form för samförvaltning, som dessa fonder ger prov på, bidrar till effektiv förmögenhetsförvaltning, samtidigt som professionell fördelning av anslag till vetenskaplig forskning kan garanteras.

Den ekonomiska förvaltningen

Stiftelsens placeringsverksamhet

Börsåret 1998 kommer med stor sannolikhet att gå till historien som ett av de mest turbulenta någonsin. Situationen under hösten 1998 kan väl mäta sig med 1929 eller 1987 – år då ett par av världens stora börskrascher ägde rum.

En stark inledning under första halvåret avslötes av ett ras på världens aktiemarknader under början av hösten. Från toppläget i juli föll t ex den amerikanska börsen med ca 20 % och i Europa föll börserna i genomsnitt med ca 30 %. När börserna bottnade i början av oktober var hela vårens börsuppgång bortsopad.

Under årets sista månader kom optimismen tillbaka och alla de problem – Sydostasien, Japan, Ryssland, Brasilien, etc – som utlöste kursrasen på de finansiella marknaderna var som bortblåsta. Den amerikanska centralbanken angav tonen för världens centralbanker och började sänka styrräntorna aggressivt.

Turbulensen till trots blev 1998 – sett som helhet – ett av de bästa börsåren någonsin. I New York steg börserna med nästan 30 % och i Europa med nästan lika mycket. Ett världsindex visar en kursuppgång på ca 23 %. I Stockholm steg börsen med mer beskedliga 10 %.

Den underliggande oron på finansmarknaderna fanns dock – och finns – kvar. Centralbankernas resoluta sänkningar av korta styrräntor följdes av fallande räntor på amerikanska och europeiska statsobligationer. Många stater i sk emerging markets och privata låntagare fick däremot se sina upplåningskostnader stiga. Den kraftigt ökade "riskpremien" gentemot förmodade riskfria placeringar består.

Under 1998 fortsatte inflationstakten allmänt att falla. I Sverige föll t o m prisnivån (mätt med KPI).

Stiftelsen avstod i stort sett från att nettoköpa aktier under våren 1998 och nöjde sig med att låta den då kraftiga kursuppgången slå igenom på värdet av sin aktieportfölj. I början av sommaren tog stiftelsen ytterligare ett steg och började aktivt att sälja ut från aktieportföljen. Försäljningarna fortsatte under hela sommaren och förhösten. Under denna period utnyttjade stiftelsen även optionsmarknaden genom att ställa ut (sälja) köpoptioner. När den stora

kursnedgången kom hade stiftelsen en förhållandevis liten aktieportfölj och hade i stället realiserat betydande kursvinster.

Under årets sista månader började stiftelsen ånyo att nettoköpa aktier. Sett över året som helhet ökade stiftelsen sitt aktieinnehav med 462 mkr – mätt som anskaffningsvärde.

I takt med aktieförsäljningarna under sommaren ökade stiftelsens kassahållning väsentligt. Som mest uppgick kassahållningen till ca 25 % av de totala tillgångarna. Aktieförvärven – och obligationsförvärv – under slutet av året bringade ner kassahållningen vid årets utgång till ca 8 % av totala tillgångarna.

Av stiftelsens totala tillgångar (värderade till marknadsvärde) vid utgången av 1998 utgjorde andelen aktier 52 % (48 % vid utgången av 1997), andelen fastigheter 9 % (10 %) och andelen räntebärande tillgångar 39 % (42 %).

Tillgångar i utländsk valuta uppgick till 26 % (23 %) av de totala tillgångarna.

Bokföringsmässigt resultat

Utfallet av stiftelsens placeringsverksamhet återspelas i resultaträkningen. Summan av alla inkomster inklusive realiserade vinster/förluster med avdrag för löpande kostnader benämns i resultaträkningen "Redovisat bokföringsmässigt årsresultat före anslag till forskning". Detta bokföringsmässiga årsresultat uppgår för 1998 till 834 mkr. För 1997 uppgick det till 739 mkr.

Framför allt till följd av stiftelsens mycket stora kassahållning under en stor del av året blev stiftelsens ränteinkomster något högre 1998 än 1997 – 139 mkr mot 134 mkr.

Aktieutdelningarna ökade från 46 mkr 1997 till 50 mkr 1998.

De försäljningar, som skett i såväl aktie- som obligationsportföljen, har under 1998 resulterat i realisationsvinster – netto räknat – om 648 mkr (565 mkr året innan).

Stiftelsens fastigheter – slutligen – gav 1998 ett överskott om 21 mkr mot enbart ca 10 mkr 1997. Det påtagligt bättre fastighetsresultatet beror till en del på stigande hyresinkomster, men framför allt på lägre kostnader.

Av årets bokföringsmässiga resultat om 834 mkr har 243 mkr använts till forskningsanslag medan återstoden förts till vinstregleringsfonden.

Realt resultat

Stiftelsen har i princip tre olika slag av tillgångar – obligationer, aktier och fastigheter – som alla är utsatta för värdeförändringar. Till detta kommer att vissa delar av stiftelsens tillgångar är denominerade i utländsk valuta. Förändringar i valutakurser påverkar därför också värdet på stiftelsens tillgångar uttryckt i svenska kronor.

Den ekonomiska redovisningen för en institution som Riksbankens Jubileumsfond skulle vara ofullständig om den inte kompletterades med värdeförändringarna av tillgångarna – "Ökning av ej realiserade vinster" i resultaträkningen.

Nettot av ökningen av de realiserade vinsterna uppgick 1998 till 473 mkr (106 mkr året innan).

Övervärdet (marknadsvärdet minus det bokförda värdet) i aktieportföljen ökade under 1998 med ytterligare 360 mkr medan övervärdet i obligationsportföljen steg med 21 mkr.

För stiftelsens fastigheter kan ett ökat övervärde om 91 mkr noteras.

Stiftelsen gör normalt en avsättning i det reala bokslutet till stiftelsekapitalet som motsvarar penningvärdets försämring. År 1998 blev inflationstakten negativ, dvs den allmänna prisnivån sjönk. För 1998 har därför det reala stiftelsekapitalet minskats med ca 4 mkr.

"Performance"

Från resultaträkningen (och de olika noterna) kan en sammanställning göras som enbart består av finansiella poster. Dessa poster har grupperats i en tabell efter typ av tillgångar (se sid 20).

Stiftelsens *räntebärande tillgångar* gav för 1998 ett positivt resultat om 195 mkr. Detta ger en avkastning om nästan 8 %.

På motsvarande sätt ger stiftelsens *aktiebete- ring* ett positivt resultat om 1.030 mkr, motsvarande en avkastning om 37 % räknat på aktieportföljen vid årets ingång. Den svenska delen av aktieportföljen gav en avkastning om ca 28 % och den utländska en avkastning om ca 54 %.

För stiftelsens *fastigheter* redovisas ett totalt resultat om 112 mkr. Detta ger en förräntning om 20 %.

Det finansiella resultatet skall belastas med finansiella kostnader i form av räntekostnader och finansiella omkostnader.

Det samlade finansiella resultatet för 1998 anges i tabell till 1.321 mkr, vilket motsvarar en förräntning om drygt 24 %.

Det finansiella resultatet skall täcka anslag till forskning om 243 mkr samt administrationskostnader. Överskottet uppgår till 1.064 mkr.

Finansiellt resultat (tkr)

Tillgång	Intäkt/kostnad	1998	1997
<i>Bankmedel</i>	Ränteintäkter	24.015	15.387
	Valutakursvinster	5.691	14.003
<i>Certifikat</i>	Ränteintäkter	1.865	3.834
	Realisationsvinster/förluster	–	–802
<i>Obligationer</i>	Ränteintäkter	113.209	115.447
	Realisationsvinster/förluster	28.449	90.004
	Förändring av ej realiserade vinster/förluster	21.461	–83.148
Summa räntebärande tillgångar		194.690	154.725
<i>Aktier och konvertibler</i>	Utdelningar	50.255	45.806
	Realisationsvinster/förluster	619.539	473.993
	Förändring av ej realiserade vinster/förluster	360.755	139.098
Summa aktier		1.030.549	658.897
<i>Fastigheter och andelar i fastighetsbolag</i>	Inkomster	43.742	41.006
	Avskrivning	–7.061	–7.075
	Övriga kostnader	–15.412	–23.885
	Realisationsvinst	–	2.023
	Förändring av ej realiserade vinster/förluster	91.111	50.103
Summa fastigheter		112.380	62.172
	Räntekostnader	–14.020	–16.949
	Finansiella omkostnader	–2.299	–2.069
Finansiellt resultat		1.321.300	856.776

Resultaträkning (tkr)

	Not	1998	1997
<i>Bokföringsmässigt resultat</i>			
Ränteintäkter	1	139.089	134.668
Aktieutdelningar		50.255	45.806
Resultat fastigheter	2	21.269	10.046
Räntekostnader	2	–14.020	–16.949
Realisationsvinster	3	790.577	619.362
Realisationsförluster	3	–142.589	–54.144
Valutakursvinster – likvida medel		5.691	14.003
Övriga intäkter	4	408	974
Finansiella omkostnader	5	–2.299	–2.069
Administrationskostnader	6	–13.991	–13.026
<i>Redovisat bokföringsmässigt årsresultat före anslag till forskning</i>			
	17	834.390	738.671
Ökning av ej realiserade vinster	7	473.327	106.053
Avsättning för bevarande av stiftelsekapitalets realvärde	8, 17	3.782	–18.815
<i>Real ökning av eget kapital före beviljade anslag till forskning</i>			
	17	1.311.499	825.909

Balansräkning (tkr)

	Not	1998-12-31		1997-12-31	
		Bokförda värden	Marknadsvärden	Bokförda värden	Marknadsvärden
Tillgångar					
<i>Omsättningstillgångar</i>					
Likvida medel		535.009	535.009	671.951	671.951
Certifikat		–	–	296.925	296.925
Upplupna räntetäkter		63.382	63.382	48.464	48.464
Förutbetalda kostnader		142	142	286	286
Övriga fordringar	9	750	750	200	200
Summa omsättningstillgångar		599.283	599.283	1.017.826	1.017.826
<i>Anläggningstillgångar</i>					
Obligationer	10	1.905.502	2.053.515	1.323.634	1.450.186
Aktier	11	2.684.471	3.601.578	2.222.320	2.778.672
Andelar i fastighetsbolag	12	33.569	38.180	33.569	37.130
Fastigheter	12, 13	399.949	606.500	407.010	523.500
Inventarier	14	929	929	1.005	1.005
Summa anläggningstillgångar		5.024.420	6.300.702	3.987.538	4.790.493
Summa tillgångar		5.623.703	6.899.985	5.005.364	5.808.319
<i>Skulder och eget kapital</i>					
Skulder					
<i>Kortfristiga skulder</i>					
Leverantörsskulder		1.349	1.349	840	840
Köpta ännu ej betalda värdepapper		4.731	4.731	–	–
Upplupna kostnader och förutbetalda intäkter	15	9.003	9.003	9.038	9.038
Övriga kortfristiga skulder	16	958	958	2.962	2.962
Beviljade ej utbetalda anslag		226.921	226.921	160.387	160.387
Summa kortfristiga skulder		242.962	242.962	173.227	173.227
<i>Långfristiga skulder</i>					
Inteckningslån		127.346	127.346	170.582	170.582
Summa långfristiga skulder		127.346	127.346	170.582	170.582
Summa skulder		370.308	370.308	343.809	343.809
<i>Eget kapital</i>					
Stiftelsekapital	17	3.009.419	–	3.009.419	–
Uppindexerat stiftelsekapital		–	3.777.997	–	3.781.779
Vinstregleringsfond		2.243.976	2.751.680	1.652.136	1.682.732
Summa eget kapital		5.253.395	6.529.677	4.661.555	5.464.511
Summa skulder och eget kapital		5.623.703	6.899.985	5.005.364	5.808.319
Ställda panter					
<i>Ställda panter</i>					
Fastighetsinteckningar		133.009		176.655	
<i>Ansvarförbindelser</i>					
Pensionsåtagande		2.392		2.415	
<i>Beviljade anslag att utgå ur kommande års avkastning</i>					
		111.600		81.939	

Finansieringsanalys (tkr)

	1998	1997
Tillförda medel		
Från årets verksamhet internt tillförda medel (se specifikation nedan)	841.989	746.216
Minskning av omsättningstillgångar (exkl. likvida medel och certifikat)	–15.324	22.052
Ökning av kortfristiga skulder	69.735	35.395
Summa tillförda medel	896.400	803.663
Använda medel		
Investeringar i certifikat	–296.925	246.873
Investeringar i obligationer	581.868	–434.519
Investeringar i aktier	462.151	320.944
Investeringar i mark, byggnader och inventarier	462	–16.406
Minskning av långfristiga skulder	43.236	7.300
Beviljade anslag till forskning	242.551	252.993
Summa använda medel	1.033.343	377.185
Tillförda medel med avdrag för använda medel = förändring av likvida medel	–136.943	426.478
Specifikation av från årets verksamhet internt tillförda medel		
Bokföringsmässigt årsresultat före anslag till forskning	834.390	738.671
Av- och nedskrivningar som belastar detta resultat	7.599	7.545
Från årets verksamhet internt tillförda medel	841.989	746.216

Noter (belopp i tkr)

Not 1. Ränteintäkter

	1998	1997
Bank	24.015	15.387
Certifikat	1.865	3.834
Obligationer	113.209	115.447
	139.089	134.668

Not 2. Resultat – fastigheter

	1998	1997
Inkomster	43.742	41.006
Avskrivningar	-7.061	-7.075
Övriga kostnader	-15.412	-23.885
Resultat	21.269	10.046

Av fastighetsinkomsterna utgör 1.574 tkr en beräknad internhyra för stiftelsens egna lokaler.

Se även not 6.

Avskrivningar enligt plan grundas på anskaffningsvärden och fördelas över den beräknade ekonomiska livslängden. Avskrivningar på byggnader sker med 2 % årligen.

De räntekostnader som redovisas i resultaträkningen avser lån mot säkerhet i stiftelsens fastigheter.

Se även not 12 och 13.

Not 3. Realisationsvinster/förluster

	1998		1997	
	Vinster	Förluster	Vinster	Förluster
Certifikat	-	-	-	802
Obligationer	35.043	6.594	96.715	6.711
Aktier	744.213	132.517	520.624	46.631
Optioner/terminer	11.321	3.478	-	-
Andelar i fastighetsbolag	-	-	2.023	-
	790.577	142.589	619.362	54.144

Not 4. Övriga intäkter

	1998	1997
Intäkter från publikationer	3	5
Ej utnyttjade anslag	405	969
	408	974

Not 5. Finansiella omkostnader

	1998	1997
Depåavgift	1.281	1.517
Förvaltningsarvode	732	211
Börs- och Reuterskärmar	286	341
	2.299	2.069

Not 6. Administrationskostnader

	1998	1997
Löner och ersättningar till		
– styrelsen och verkställande direktören	1.879	1.833
– övrig personal	3.785	3.416
Tjänstepensioner (inkl. särskild löneskatt)	1.367	1.234
Sociala avgifter	1.794	1.780
Resor och traktamenten, kansli och styrelse	950	982
Revision och redovisningskonsultation	350	350
Övriga konsulttjänster	696	429
Lokalkostnader	1.604	1.521
Förbrukningsinventarier	214	322
Avskrivningar inventarier	538	470
Övrigt	814	689
	13.991	13.026
Medeltal anställda under året har varit		
kvinnor	7,25	7,0
män	3,10	3,0
	10,35	10,0

Not 7. Förändring av ej realiserade värdeförändringar

	1998		1997		Förändring
	Vinster	Förluster	Vinster	Förluster	
Obligationer	148.013	-	126.552	-	21.461
Aktier	917.107	-	556.352	-	360.755
Fastigheter och andelar i fastighetsbolag	211.162	-	120.051	-	91.111
	1.276.282	-	802.955	-	473.327

Not 8. Avsättning för bevarande av stiftelsekapitalets realvärde

Genomsnittsvärdet för konsumentprisindex 1998 uppgår till 257,0. Motsvarande indexvärde för 1997 är 257,3. Mellan 1998 och 1997 minskade således konsumentprisindex med 0,01 %.

Det uppindexerade reala stiftelsekapitalet kan därför minskas med

$$0,001 \times 3.781.779 = 3.782 \text{ tkr.}$$

Se vidare not 17.

Not 9. Övriga fordringar

	1998	1997
Hysesfordringar m m	290	9
Moms fastigheter	–	191
Fastighetsskatt	460	–
	750	200

Not 10. Obligationer

Förfalldatum	Nominellt värde	Bokfört värde	Marknadsvärde
Svenska nominalränteobligationer			
1999	490.000	473.169	494.074
2000	142.000	145.713	153.594
2001	90.000	96.068	100.492
2002	50.000	52.499	53.779
2003	50.000	50.490	52.235
2005	100.000	98.812	101.343
2009	110.000	134.715	153.561
2014	200.000	233.121	250.397
Summa	1.232.000	1.284.586	1.359.476
Svenska realränteobligationer			
2004	80.000	65.638	69.036
2008	200.000	192.488	213.520
2014	370.000	193.307	219.572
2020	100.000	93.828	107.893
Summa	750.000	544.991	610.021
USA Treasury note			
2028	10 MUSD	75.925	84.018
Summa	10 MUSD	75.925	84.018
Summa obligationer		1.905.502	2.053.515

Not 11. Aktier

Aktie	Antal	Bokfört värde	Marknadsvärde	Valuta-enhet
ABB A	1.238.000	101.499	107.087	SEK
ABB B	16.200	1.347	1.393	SEK
Astra A	955.436	97.564	158.125	SEK
Astra B	1.399.900	175.661	230.984	SEK
Atlas Copco A	52.600	9.503	9.363	SEK
Balder	47.500	3.683	4.275	SEK
Bergman & Beving	32.000	3.703	3.584	SEK
Cardo	187.200	36.775	24.991	SEK
Custos A	97.000	15.745	15.520	SEK
Diligentia	148.600	8.636	8.470	SEK

Not 11. Aktier (forts.)

Aktie	Antal	Bokfört värde	Marknadsvärde	Valuta-enhet
Drott B	388.229	17.132	28.923	SEK
Ericsson B	2.230.000	193.101	430.390	SEK
FB Industri	55.200	2.448	2.042	SEK
Gambro A	369.600	40.131	32.525	SEK
Gambro B	570.600	71.188	50.213	SEK
Gunnebo	25.000	1.891	1.850	SEK
H&M	142.700	75.655	94.467	SEK
Hufvudstaden A	234.000	5.121	5.499	SEK
Höganäs B	268.800	46.517	35.616	SEK
IFS A	70.000	5.314	6.650	SEK
IFS B	94.000	5.721	8.789	SEK
Industrivärden C	202.100	20.785	20.614	SEK
Intentia B	45.300	11.657	12.458	SEK
Invik A	2.800	1.683	1.806	SEK
Invik B	39.500	28.566	26.070	SEK
JM B	189.300	26.524	23.663	SEK
Lindex	65.000	18.322	19.240	SEK
Lundberg B	222.500	25.249	20.804	SEK
Mandator B	50.000	2.730	3.175	SEK
Netcom B	379.750	61.712	125.318	SEK
Nokia A	135.000	59.695	132.300	SEK
OM Gruppen	104.000	13.889	10.608	SEK
Perstorp B	343.300	31.608	25.576	SEK
Sandvik A	223.200	32.852	31.471	SEK
Sandvik B	92.300	15.491	12.922	SEK
Sardus	206.700	14.328	12.092	SEK
SCA B	295.177	46.544	52.246	SEK
Scania B	250.000	37.943	37.500	SEK
SEB A	725.200	66.839	62.005	SEK
Seco Tools B	202.000	37.550	38.380	SEK
Sifo B	188.000	5.872	7.144	SEK
Skandia	345.000	34.337	42.780	SEK
Skanska B	459.929	103.739	103.484	SEK
Spendrups B	232.000	14.878	5.475	SEK
SSAB B	49.000	6.555	3.798	SEK
Stora Enso A	25.414	1.828	1.779	SEK
Stora Enso R	47.156	3.392	3.348	SEK
Svedala	129.600	21.935	15.293	SEK
Switchcore BTA	100.000	4.731	4.700	SEK
Switchcore	10.000	191	620	SEK
Öresund	179.600	36.469	35.202	SEK
Summa svenska aktier		1.706.231	2.152.625	SEK
Utländska aktier				
	Antal	Bokfört värde	Marknadsvärde	Valuta-enhet
AMD	32.000	1.043	928	USD
Calloway	50.000	1.461	513	USD
Cisco	55.000	2.245	5.105	USD
Conseco	30.000	1.188	915	USD

Not 11. Aktier (forts.)

Utländska aktier	Antal	Bokfört värde	Marknadsvärde	Valutaenhet
Fore Systems	62.500	1.029	1.145	USD
GTE Corp	16.000	985	1.040	USD
Merck US	6.400	1.009	944	USD
Millicom	46.000	1.995	1.604	USD
Motorola	70.000	4.282	4.274	USD
Nike	35.000	2.133	1.420	USD
Pfizer	15.200	1.505	1.900	USD
US Filter	30.000	984	686	USD
Washington Gas	7.000	175	189	USD
Xerox	10.000	1.083	1.180	USD
Tandberg Data	128.000	12.416	3.392	NOK
Tomra	29.000	4.595	7.250	NOK
Glaxo	110.000	1.817	2.275	GBP
Marks&Spencer	320.000	1.847	1.319	GBP
Reed International	100.000	503	470	GBP
Rolls Royce	600.000	1.471	1.494	GBP
Smithkline Beecham	350.000	2.641	2.940	GBP
BIC	28.000	11.739	8.680	FRF
Bouygues	4.380	5.006	5.045	FRF
Cap Gemini	44.444	12.696	39.853	FRF
Danone	3.500	5.086	5.600	FRF
Essilor	3.950	9.012	8.690	FRF
France Telecom	50.300	20.120	22.338	FRF
Suez Lyonnaise	5.000	4.958	5.740	FRF
Vivendi	8.220	10.017	11.921	FRF
Helsinki Telephone	10.000	2.595	3.030	FIM
Huhtamäki	30.000	6.955	5.820	FIM
Nokia	370.000	35.573	229.400	FIM
Bröndby	19.000	2.470	2.185	DKK
Eurocom	16.500	2.475	1.848	DKK
Falck	50.000	18.521	25.750	DKK
Novo Nordisk	17.100	17.245	14.364	DKK
Allianz	10.900	6.059	6.747	DEM
Altana	13.500	1.616	1.711	DEM
Bayer	55.000	3.747	3.857	DEM
Mannesmann	15.000	2.556	2.859	DEM
Merck	45.000	2.473	3.420	DEM
SAP	16.300	7.699	11.573	DEM
Novartis	3.705	9.671	10.004	CHF
Roche	494	7.511	8.279	CHF
Baring Asset Management (Externt förvaltd aktieportfölj)	–	113.983	128.909	SEK
SEB Asset Management America (Externt förvaltd aktieportfölj)	–	11.433	13.072	USD
Singer & Friedlander (Aktiefond)	1.815.139	5.118	4.787	GBP
Summa utländska aktier		978.241	1.448.953	SEK
Summa aktier		2.684.471	3.601.578	SEK

Not 12. Fastigheter och andelar i fastighetsbolag

	Stiftelsens ägarandel	Bokfört värde	Marknadsvärde
<i>Andelar i fastighetsbolag</i>			
Reindeer Realty, LP, USA	90 %	33.569	38.180
<i>Fastigheter</i>			
Styrpinnen 23, Stockholm	100 %	40.558	95.000
Claus Mortensen 24, Malmö	100 %	81.398	91.500
Adam och Eva 17, Stockholm	50 %	129.828	160.000
Brännaren 7, Stockholm	100 %	16.782	32.000
Kampsången 4, Stockholm	100 %	11.470	19.000
Sländan 2, Stockholm	100 %	8.610	20.000
Trädgården 2, Stockholm	100 %	10.975	28.000
Rekryten 6, Stockholm	100 %	26.898	44.000
Snöklockan 1, Stockholm	100 %	23.718	33.000
Jasminen 4, Stockholm	100 %	15.118	24.000
Apelträdet 5, Stockholm	100 %	16.219	20.000
Hjorten 17, Stockholm	100 %	18.375	40.000
Summa		399.949	606.500
Totalt		433.518	644.680

Marknadsvärdena baseras på externa värderingar utförda av välrenommerade värderingsfirmor.

Not 13. Fastigheter

	1998	1997
Anskaffningsvärde, byggnader	353.040	353.040
Akkumulerad avskrivning	–42.396	–35.335
Akkumulerad nedskrivning, byggnader	–58.258	–58.258
Byggnader, bokfört värde	252.386	259.447
Anskaffningsvärde, mark	192.305	192.305
Akkumulerad nedskrivning, mark	–44.742	–44.742
Mark, bokfört värde	147.563	147.563
Summa bokfört värde	399.949	407.010
<i>Taxeringsvärden</i>		
Byggnader	219.073	204.548
Mark	80.951	79.885
Summa	300.024	284.433

Fastigheternas marknadsvärden framgår av not 12. Se även not 2.

Not 14. Inventarier

	1998	1997
Anskaffningsvärde	2.852	2.390
Ackumulerad avskrivning	-1.923	-1.385
Bokfört värde	929	1.005

För inventarier tillämpas en avskrivningsplan om 20% per år.

Not 15. Upplupna kostnader och förutbetalda intäkter

	1998	1997
Sociala avgifter	366	268
Intjänade ej uttagna semesterdagar	191	145
Särskild löneskatt på pensionsförs.premier	262	221
Upplupna räntor in-teckningslån	656	1.369
Förutbetald hyresintäkt	6.310	5.793
Övrigt, fastigheter	708	845
Övriga upplupna kostnader	510	397
	9.003	9.038

Not 16. Övriga kortfristiga skulder

	1998	1997
Personalens källskatt	421	315
Fastighetsskatt	-	2.085
Utgående moms på hyror	47	-
Deposition av hyra	25	20
Förvaltning av medel från Arbetslivsfonden	-	422
Förvaltning av medel - konsortialavtal	40	120
Förvaltning av medel från riksdagen	425	-
	958	2.962

Not 17. Eget kapital

	Stiftelse- kapital	Vinstregle- ringsfond	Totalt eget kapital
<i>Nominellt kapital</i>			
Eget kapital 1997-12-31	3.009.419	1.652.137	4.661.556
Redovisat årsresultat	-	834.390	834.390
Beviljade anslag till forskning	-	-242.551	-242.551
Eget kapital 1998-12-31	3.009.419	2.243.976	5.253.395
<i>Realt kapital</i>			
Eget kapital 1997-12-31	3.781.779	1.682.732	5.464.511
Avsättning för bevarande av stiftelsekapitalets realvärde (se not 8)	-3.782	-	-3.782
Real ökning av eget kapital	-	1.311.499	1.311.499
Beviljade anslag till forskning	-	-242.551	-242.551
Eget kapital 1998-12-31	3.777.997	2.751.680	6.529.677

Bundet och fritt eget kapital

Av förarbetena till Riksbankens donation framgår att donationens realvärde skall upprätthållas över tiden. Samma grundläggande bestämmelse gäller för de båda privata donationer, som Riksbankens Jubileumsfond erhållit (Erik Rönnbergs donationer). Kapitalet hänförligt till dessa donationer bör närmast ses som bundet.

För Kulturvetenskapliga donationen har förhållandet formulerats något annorlunda. Av donationsvillkoren framgår att det egna kapitalet får användas för anslag till forskning. Det framhålls dock att med en framgångsrik kapitalförvaltning kan en ändamålsenlig nivå på forskningsanslagen upprätthållas utan att det egna kapitalet behöver tas i anspråk. Kapitalet hänförligt till denna donation bör närmast ses som fritt.

Anslag till forskning

Under år 1998 har Riksbankens Jubileumsfond beviljat anslag till forskning enligt nedan (1997 års uppgifter redovisas parallellt).

	1998	1997
Anslag från Riksbankens donation	86.363	69.501
Anslag från Nils-Eric Svenssons fond	270	210
Anslag från Kulturvetenskapliga donationen	155.263	182.794
Anslag från Erik Rönnbergs donation för forskning om åldrande och åldersrelaterade sjukdomar	500	380
Anslag från Erik Rönnbergs donation för forskning om sjukdomar under de tidiga barnåren	155	108
	242.551	252.993

I ovanstående angivna belopp ingår även medel till konferenser, områdesgrupper och sakkunna. Fördelningen av beviljade anslag se tabeller 1-10 (sid. 84-90)

Donationer

De medel som Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond förvaltar härrör från fem olika donationer.

- Donation från Sveriges Riksbank för att främja och understödja vetenskaplig forskning
- Nils-Eric Svenssons fond
- Kulturvetenskaplig donation
- Erik Rönnbergs donation för forskning om åldrande och åldersrelaterade sjukdomar
- Erik Rönnbergs donation för forskning om sjukdomar under de tidiga barnåren

(För en mer utförlig beskrivning av ändamålen för de olika donationerna hänvisas till avsnittet "Den forskningsstödjande verksamheten").

Samtliga medel som donerats till Riksbankens Jubileumsfond samförvaltas. Avkastningen från de olika donationerna skall emellertid gå till olika ändamål. Stiftelsens totala avkastning på förvaltade medel måste därför fördelas på de olika donationerna.

Vid ingången av 1998 var marknadsvärdet för de olika donationerna följande:

1. Riksbankens donation inkl Nils-Eric Svenssons fond
3.316.944 tkr (60,6997 %)
2. Kulturvetenskaplig donation
2.132.337 tkr (39,0216 %)
3. Erik Rönnbergs donation för forskning om åldrande och åldersrelaterade sjukdomar
11.622 tkr (0,2127 %)
4. Erik Rönnbergs donation för forskning om sjukdomar under de tidiga barnåren
3.608 tkr (0,0660 %)

Totalt kapital till marknadsvärde 1997-12-31
5.464.511 tkr

Riksbankens Jubileumsfonds totala avkastning 1998 (bokföringsmässigt resultat + ökning av ej realiserade värdeförändringar = 834.390 + 473.327 = 1.307.717 tkr) skall proportioneras ut på de olika donationerna.

1. *Riksbankens donation inkl Nils-Eric Svenssons fond*

Ingående värde	3.316.944
Andel av årets totala avkastning	793.780
Årets anslag	-86.633

Marknadsvärde 1998-12-31 4.024.091

Anslagen från Nils-Eric Svenssons fond har inte någon direkt koppling till avkastningen på förvaltade medel. Styrelsen för Riksbankens Jubileumsfond har förbundit sig att se till att anslagen per år kan uppgå till ett visst belopp – som för 1998 är 270.000 kronor. Donationen skall anses vara förbrukad vid utgången av år 2015. I denna sammanställning har därför Nils-Eric Svenssons fond slagits ihop med Riksbankens donation.

2. *Kulturvetenskaplig donation*

Ingående värde	2.132.337
Andel av årets totala avkastning	510.292
Årets anslag	-155.263

Marknadsvärde 1998-12-31 2.487.366

3. *Erik Rönnbergs donation för forskning om åldrande och åldersrelaterade sjukdomar*

Ingående värde	11.622
Andel av årets totala avkastning	2.782
Årets anslag	-500

Marknadsvärde 1998-12-31 13.904

4. *Erik Rönnbergs donation för forskning om sjukdomar under de tidiga barnåren*

Ingående värde	3.608
Andel av årets totala avkastning	863
Årets anslag	-155

Marknadsvärde 1998-12-31 4.316

Totalt kapital till marknadsvärde 1998-12-31 6.529.677

År 2000 anpassning

Stiftelsen har under de senaste åren bytt de flesta system och datorer som kan påverkas av millenniumskiftet. Kvarvarande system och datorer kommer att bytas eller uppdateras under 1999.

Stockholm den 8 februari 1999

Stig Strömholm <i>Ordförande</i>	Jan Björkman <i>Vice ordförande</i>	Jan Belfrage
Mona Berglund Nilsson	Lars Bäckström	Gunnel Gustafsson
Åke Gustavsson	Henning Johansson	Hillevi Rosenquist
Tuve Skånberg	Gunnar Törnqvist	Per Unckel
Dan Brändström <i>Verkställande direktör</i>		

Revisionsutlåtande

Vi har granskat årsredovisningen och räkenskaper samt styrelsens förvaltning för år 1998. Det är styrelsen som har ansvaret för räkenskapshandlingarna och förvaltningen. Vårt ansvar är att uttala oss om årsredovisningen och förvaltningen på grundval av vår revision.

Revisionen har utförts i enlighet med god revisionsred. Det innebär att vi planerat och genomfört revisionen för att i rimlig grad försäkra oss om att årsredovisningen inte innehåller väsentliga fel. En revision innefattar att granska ett urval av underlagen för belopp och annan information i räkenskapshandlingarna. I en revision ingår också att pröva redovisningsprinciperna och styrelsens tillämpning av dem samt att bedöma den samlade informationen i årsredovisningen. Vi har granskat väsentliga

beslut, åtgärder och förhållanden i stiftelsen för att kunna bedöma om styrelseledamot är ersättningskyldig mot stiftelsen, om skäl för entledigande föreligger eller om ledamoten på annat sätt handlat i strid med stiftelselagen eller stiftelseförordnandet. Vi anser att vår revision ger oss rimlig grund för våra uttalanden nedan.

Årsredovisningen har upprättats i enlighet med stiftelselagen.

Styrelseledamöterna har inte handlat i strid med stiftelselagen eller stiftelseförordnandet.

Stockholm den 10 februari 1999

Ernst & Young AB

Per Björngård

Auktoriserad revisor

Tillbakablick

Inge Jonsson, professor emeritus, Stockholms universitet.
Ordförande för Riksbankens Jubileumsfond 1992-1998.

Jubileumsfondens förre direktör, Nils-Eric Svensson – en man i ljusaste minne bevarad – brukade säga, att hans syssla var den bästa i världen. Själv vågar jag inte publice uttrycka mig i superlativ eller låta olika uppdrag tävla om förstaplatsen i behag, men det är inget tvivel om att det nyligen avslutade ordförandeskapet i fonden står högt på min privata lista. När jag fick erbjudandet på våren 1992, var mitt enda allvarliga bekymmer, hur tiden skulle räcka till, och så förblev det under alla de drygt sex åren. Praktiskt om än inte formellt utser nämligen Riksdagen en arbetande styrelseordförande.

Eftersom jag hade varit styrelsesuppleant under åren 1980-86, då min företrädare som rektor vid Stockholms universitet Staffan Helmfrid var fondens ordförande, förväntade jag mig inte heller något annat än tidvis intensivt och genomgående lärorikt arbete tillsammans med kolleger och riksdagsledamöter. Det visade sig stämma, och även arbetsformerna – med tvåstegsansökningar, inläsning av flera kartonger handlingar, dagslånga sittningar med vederbörlig beredningsgrupp och i gengäld korta styrelsesammanträden för beslut – var jag förtrogen med. Mobiliteten bland fondens handläggare befann sig t o m på en lägre nivå än i forskarsamhället, vilket i deras fall säkert berodde på trivsel i arbetet, och allt kändes följaktligen lugnt och tryggt.

Den känslan blev också i grunden bestående, trots att åtskilligt har förändrats under min andra period i fondens styrelse. Nils-Eric Svensson lät sig pensioneras med utgången av 1992 och efterträddes då av Dan Brändström, som jag hade träffat i många sammanhang och lärt mig att högt uppskatta, när han var förvaltningschef vid Umeå universitet. Jag har svårt att föreställa mig någon, som kunde ha varit bättre skickad att överta ledningen av Riksbankens Jubileumsfond än han. I varje fall från min synpunkt har vårt samarbete fungerat ypperligt. Det gäller även om alla medarbetare i fondkansliet, både de nytillkomna och de få som lämnat – med ålderns rätt, andra skäl är inte aktuella för dem. Det kan låta som den

idyll vilken fru Lenngren beskrev som så sann och menlös att den bräker, och fullt så illa har det väl inte varit – men oavslutligen ogement roligt.

Som det nu en gång står till här i världen, har fondens förmögenhetstillväxt effektivt bidragit till den goda stämningen. Den beror i sin tur på en skicklig finansförvaltning i kombination med det tillskott på 1,5 miljard kronor, som blev fondens andel av löntagarfondsmedlen från den 1 januari 1994. Den fick en något annan konstruktion än övriga tilldelningar, en särskild kulturvetenskaplig donation, vilket bevarat Riksbankens Jubileumsfond från att dras in i turbulensen kring forskningsstiftelserna.

Genom denna donation nådde utdelningskapaciteten tidigare oanade nivåer, och jag har under min tid som ordförande fått se den växa nästan fem gånger – från 60 miljoner till närmare 300 i runda tal. Det har onekligen gjort vårt uppdrag lättare, men det viktiga är givetvis, att humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning fått en substantiell ökning av sina resurser. För den som glömt hur Levertin skildrade folket i Nifelhem – ”som ej vägen var tung nog att gå, / lägga de sten på börda”, – kan det synas märkligt, att detta faktum med sin positiva laddning sällan uppmärksammas i den offentliga debatten, men så står det också till, åtminstone i vårt hörn av världen.

Donationen gav också möjlighet att återuppta det stöd till mer omfattande projekt, som var det ursprungliga syftet med Jubileumsfonden men successivt minskat under en rad svåra år. På våren 1994 inbjöd fonden berörda fakulteter att företa en generalinventering av sina forskningsuppslag, och genvägen fyllde åtskilliga pärmar med stimulerande läsning. Det blev den första uppgiften för en nyetablerad beredningsgrupp att gå igenom det rika materialet och välja ut ett antal projekt för expertgranskning. I gruppen ingick fyra utländska ledamöter, från olika disciplinerna men förenade i förmågan att läsa svenska, och det finns skäl att rikta ett särskilt varmt tack till dem, i första hand för deras ambitiösa insatser i beredningsarbetet men också för utomordentligt värdskap

vid de besök vi gjort i deras hemländer, närmare bestämt i Oslo, Helsingfors och Åbo, Paris och Berlin. De blev minnesvärda i mer än ett avseende.

Resultatet av fakulteternas tankemöda gav den kulturvetenskapliga gruppen en lycklig start, och man kan nog hoppas, att fondens inbjudan också initierade ett lokalt samarbete, som gett värdefullt utbyte utöver eventuella framgångar med ansökningar. Som kriterierna för anslag utformats har de tveklöst drivit fram en samverkan över institutions- och fakultetsgränser av vida större omfattning än tidigare. Fonden har här agerat med både piska och morot i en roll, som känts särskilt angelägen för den som är övertygad om att modern kulturvetenskap inte kan utvecklas utan ökat samarbete över ämnesgränserna.

Kriterierna ställer också krav på att forskarutbildning skall bedrivas inom de stora projekten. Fonden har även på annat sätt engagerat sig för att förbättra situationen för doktoranderna inom det som numera kallas vetenskapsområdet för humaniora och samhällsvetenskap. Under år 1996 avsattes inte mindre än 60 miljoner extra till doktorandtjänster, och samma belopp står just nu till förfogande för en nationell språkvetenskaplig forskarskola i engelska, franska och tyska. Motivet är allmänt naturligtvis bristen på resurser inom högskolesystemet och mer specifikt den alltför kläna examinationen av doktorer i de stora skolspråken. Fondens medel skall givetvis inte användas för att fylla igen hålrum i statsbudgeten, men här rör det sig om extraordinärt tillkomna och destinerade resurser till en aktivitet, som är själva förutsättningen för att fonden skall få någon forskning att stödja i framtiden. Alltså har jag det bästa samvete för att ha deltagit i besluten.

Samma glada förvisning är förknippad med en annan typ av insatser, som blev möjliga tack vare den kulturvetenskapliga donationen, nämligen att avsätta medel till utgivning, katalogisering, databaser och en rad andra projekt, som skapar bättre villkor för forskning. Därigenom har fonden kunnat hjälpa till med att slutföra flera stora nationella program som avstannat i

brist på resurser, att få till stånd nya eller återstarta för länge sedan inledda. Ett av de tidigaste och mest omfattande är den utgivning av Linnés brev, som fonden har förklarat sig beredd att finansiera fram till 2007, då editionen skall vara avslutad lagom till den stores trehundraårsdag. Fonden har i realiteten blivit en betydande aktör på områden, som är notoriskt underförsörjda med resurser, och det har varit en lycka att få medverka i den processen.

För allt det nya må dock inte det gamla och beprövade bliva förgäta. Det har med tiden blivit större utrymme för bevillningar inom den ursprungliga jubileumsdonationens ram, vilket gjort det första stegets utgallring av ansökningar något mindre smärtsam, men eljest har arbetet fortsatt i traditionella spår. Liksom under mina första sex år i styrelsen har jag upplevt samarbetet med de politiskt utsedda ledamöterna som förtroendefullt och lärorikt, sedan jag befordrats från suppleant till ordförande. Jag kan inte minnas, att det någonsin uppstått egentliga konflikter mellan politiker och forskare, även om självfallet olika bedömningar av ansökningar har artikulats mycket tydligt. Åsikterna har inte skilt sig mellan kollektiven utan mellan självständigt tänkande individer, så som det bör vara men ingalunda alltid är.

Huruvida vi alltid fattat de riktiga och rättvisa besluten må andra döma om, men jag skulle finna det osannolikt, eftersom det rört sig om åtskilliga hundratal varje år och det som bekant är mänskligt att fela. Jag kan t ex vara något fundersam om fördelningen mellan ämnen och lärosäten alltid blivit som den borde. En och annan sökande i det stora flertal, som fått avslag, har väl också funnit oss vara ovanligt bräckliga käril och redovisat denna uppfattning i klartext. Men det är ytterst få som klagat hos mig, om det nu beror på att det totala antalet varit lågt eller att kansliet har hållit mig skyddad från de malcontenta. Vilket skälet är gör egentligen inte så mycket, eftersom båda alternativen leder till samma slutsats: att de trägna och trogna arbetarna i vingården vid Tyrgatan är de som mest förtjänar att prisas och tackas.

Samhällsstrukturen i Sydsverige under järnåldern

Lars Larsson, professor.
Arkeologiska institutionen, Sandgatan 1, 223 50 Lund

Det första årtusendet e Kr – en dynamisk tid

Inom järnåldersforskningen har fördjupade analyser av samhällsförhållandena fått en ökad prioritering. Diskussionen kring exempelvis politisk maktssamling, socio-ekonomiska relationer och religionsskifte har varit livlig. Forskningen har kommit att inriktas på studier av vissa platsers betydelse som centra i politiska, ekonomiska och religiösa intressesfärer.

Den arkeologiska forskningen under senare år visar att järnåldern och då främst dess senare del är en dynamisk period med stora förändringar. Det danska projektet *Fra Stamme til Stat* har bl.a. påvisat hur regionala politiska grupperingar gör sig gällande under mellersta delen av romersk järnålder (Kr f–400 e Kr) men blir riktigt tydliga under folkvandringstid (400–55 e Kr). Från denna tid bör vi således kunna tala om en begynnande etablering av det som senare, enligt kontinentaleuropeiska före-

Hänge av brons från 400-talet, förgyllt och försilvrat, med två sammankrokade ormar. Hänget har använts som dekoration på hästutrustning. Diameter 5 cm.

Foto: Bengt Almgren

bilder, kom att utvecklas till stora sammanhängande statsbildningar. Omfattande krigsoffer som nedlagts under senromersk järnålder och folkvandringstid (200–550 e Kr) tyder på en specialiserad utformning av de stridande krafterna vilket förutsätter en organiserad ledning. Stormannen och hans hird blir ett tydligt uttryck för en ny politisk konstellation där initiativet till förändringar i betydande omfattning överföres från ätten till drivande personer eller familjer. En politisk dimension har denna diskussion fått i arbeten om hypotetiska riken under folkvandringstid.

Under vendeltid och vikingatid (550–1050 e Kr) märks ett allt starkare inflytande från en gryende centralmakt. Att makten samlades på färre händer kan också anas i anläggandet av välstrukturerade handelsplatser. Detta tyder på att initiativet kom från ett fast organiserat samhälle. En genomgripande samhällsomvandling uttrycks i ökande handel, begynnande urbanisering och religionsskifte. Flera välorganiserade byggnadsprojekt genomförs, bl.a. gränsbefästningen Danevirke i södra Jylland, skyddande halvkretsvallar kring tidiga städer samt cirkelborgarna, vilka uppfattas som den slutliga bekräftelsen på en etablerad centralmakt och ett enat Danmark.

I Mellansverige har intresset fokuserats kring centrumbildning och handelsplatser vid undersökningen av de närbelägna fyndplatserna Helgö och Birka i Mälaren. Gravfälten vid Vendel och Valsgärde har i det av Riksbankens Jubileumsfonds stödda projektet *Sverige i vendel- och vikingatid* (SIV) knutits till närbelägna centralplatser.

Behov av sydsvensk järnåldersforskning

I den forskning som bedrivits från både dansk och svensk sida har mellanområdet, dvs södra Sverige, inte tillmätts den roll och det intresse som detta område med hänsyn till läge och kontakter borde ha intagit. Diskussion kring cen-

trala komponenter i förståelsen av de dynamiska omvandlingar, som präglade det första årtusendet e.Kr. i Skandinavien, har endast marginellt berört Sydsverige. Sydsverige har genom sitt läge spelat en viktig roll som smältdegel för olika kulturkontakter vilka till delar avviker från dem som berörde danskt och mellansvenskt område. Speciellt i ett långt tidsperspektiv kan kunskap om sammansättningen och förändringen av dessa kontakter ge nya aspekter på den skandinaviska samhällsstrukturen.

Att Sydsverige är ett till delar förbiset forskningsfält var skälet till att representanter för några sydsvenska institutioner samlades 1996 för att sammanställa ett projektprogram vilket fick titeln *Samhällsstrukturen i Sydsverige under järnåldern*. Projektgruppen rymmer deltagare från Arkeologiska institutionen i Lund, Malmö museer, Riksantikvarieämbetets Uppdragsverksamhet i Lund (UV-SYD) samt Hallands länsmuseum i Halmstad. Arkeologi, medeltidsarkeologi, kulturgeografi, osteologi, paleoekologi och keramisk analys är inriktningar som är representerade inom projektgruppen.

Projektets huvudinriktning är att analysera hierarkin i bebyggelsestrukturen. Följande problem är därför avsedda att ingående belysas: Vad avses med begreppet centralplats? När uppstår regional maktssamling över större enheter än byar eller släkten? Är det sådana grupperingar som sedermera samlas i det som är början till den danska staten? Hur inlemmas Sydsverige i det danska riket? Hur såg maktstrukturerna ut här före, under integrationsskedet och senare?

En betydande insats inom projektet är en sammanställning, bearbetning och analys av det omfattande material som framkommit vid exploateringsundersökningarna under de senaste årtiondena. UV-SYD:s omfattande insatser inom Skåne kompletteras med resultaten från de intensiva exploateringsundersökningarna i Malmöområdet under 1980- och 1990-talet. Bilden av bosättningen i sydligaste Sverige kan kompletteras med resultaten från nya utgrävningar i södra Halland. Information från de pågående stora exploateringsföretagen i Sydsverige i form av exempelvis Öresundsbroförbindelsen och den förändrade dragningen av Västkustbanan supplerar erfarenheterna från andra tidigare storskaliga undersökningsinsatser. De övergripande studierna inom projektet omfattar bebyggelse och maktstruktur i Sydsveriges järnålder och därmed studier av

lokala och regionala variationer. Som delinsatser ingår att behandla samhällsformer och lokal identitet i södra Halland, Skåne och Blekinge samt Sydsveriges kontaktmönster i det dryga tusenårsperspektiv som järnåldern omfattar.

Avsikten med delprojektet är att med olika faktaunderlag och metoder analysera Sydsveriges interna och externa kontakter under järnåldern och deras betydelse för den ekonomiska och politiska utvecklingen. Regionala och tidsmässiga variationer kommer särskilt att beaktas.

Sydsverige och inte minst Skåne ligger i skärningspunkten mellan olika politiska och ekonomiska krafter vilka framträder under äldre järnålder men som blir särskilt tydliga under den senare delen av järnåldern. Bland dessa bör särskilt kontakterna med det slaviska området i södra Östersjöregionen nämnas. Därtill har impulser från Västeuropa, nuvarande Danmark, Mellansverige och östra Östersjöområdet varit av varierande betydelse.

För att förstå det sydsvenska områdets utveckling under den ytterst dynamiska tid som järnåldern utgör är det nödvändigt att vidga kunskapen om bebyggelseutvecklingen. Det finns en omfattande och till stora delar outnyttjad kunskapskälla i de senare decenniernas utgrävningar och i resultaten av den nya fornminnesinventeringen.

Centralplatser

Projektets kärna är en fortlöpande teoretisk diskussion kring begreppen centralplats och makt. Båda begreppen användes alltför onyanserat. Maktens landskap både i sin fysiska och sociala utformning är alltför oklart beskrivna och uttolkade. Detsamma gäller också vilka egenskaper som formar en bebyggelseenhet till ett centrum. Detta berör dels maktens materiella uttryck såsom storgårdar, kontroll av hantverkare med hög yrkesskicklighet, dels dess praktiska funktion som styrning av varuflöde etc.

Definitionen av centralplatser och därmed vad man tolkar in för funktioner relaterade till dessa är långt ifrån oproblematiskt. Vad krävs av ett material och en lokal för att benämnas centralplats? Går det att skapa en definition av begreppet utifrån ett arkeologiskt material? Finns det indikationer på att centralplatser kan förändra funktion och betydelse? För diskussionen om samhällsförändringar krävs att man arbetar med långa tidsperspektiv. Detta saknas

delvis i hittills gjorda forskningsinsatser kring liknande förhållanden.

Centralplatserna utmärks av viss specialisering. Specialiseringen kan vara funktioner som är knutna till de basala enheterna, men också solitära fysiska platser, eller funktioner i samhället som inte behöver knytas till en fysisk miljö. Framst tänker man kanske på någon typ av centralort från vilken makt och kontroll utgick. Man talar ofta om en aristokrati.

Många fenomen kan uppfattas vara av central karaktär. Det kan vara kultplatser, offerplatser, stormansgårdar, tingsplatser och handels- lik- som hantverksplatser. Centralplatsbegreppet anknytes därtill ofta till ansamling av ädelmetall men detta har i första hand betingats av hur och när man använde ädelmetall vilket varierar betydligt under järnåldern. En viktig uppgift inom projektet blir att definiera den övergripande strukturens olika delar och ge dem hållbara benämningar. En annan uppgift blir att undersöka om centralfunktionerna kan knytas till en speciell lokal, ett mindre område eller om ett helt område är centralt i sig.

Ett viktigt problem vid diskussion om maktformering och bebyggelse under järnåldern är också att det empiriska underlaget grundar sig på ett mindre antal väl undersökta områden. Kunskapen om bebyggelsen i området runt de platser vilka uppfattats ha haft en central karaktär är oftast av begränsad omfattning. Vad avser vår kunskap om bebyggelsen i Sydskandinavien har undersökningarna på Jylland haft en dominerande roll. Detta har inneburit att man under mer än två decennier byggt upp alltför generaliserade modeller för bebyggelsens utformning. Nya undersökningar i Skåne och södra Halland visar att bebyggelsebilderna är komplex. Relationen mellan byliknande strukturer och ensamgårdar är ett sådant fenomen som kräver fördjupad analys. På vissa platser uppträder storgårdar, vilket antyder maktkoncentration, medan andra indicier på välstånd som ansamling av ädelmetall eller fyndrika gravar i vissa fall är väl företrädda men ibland saknas. Tidigare forskning som berört centrumbildningar har varit dominerad av att påvisa och beskriva dessa platser, medan diskussionen om deras uppkomst och funktion i relation till omgivningen – såväl den sociala som fysiska – till viss del har försumrats. Undersökningsresultatens varierande sammansättning bidrar därtill till försvårad överskådlighet.

Uppåkra – en central plats i sydsvensk järnålder

I projektet fungerar fyndplatsen Uppåkra i sydvästra Skåne som katalysator. Flera delprojekt inom projektet är genom större eller mindre insatser knutna till denna viktiga fyndplats.

Fågelfibula av brons från 600-talet. Delvis belagt med vitmetall för att accentuera delar i fjäderdräkten. Det rör sig om en framställning av en korp, ett attribut för Odin. Längd 6 cm.

Foto: Bengt Almgren

Platsen är belägen på en tydligt markerad förhöjning på den omgivande Lundaslätten. Vid ett gårdsbygge på 1930-talet söder om kyrkan i Stora Uppåkra by cirka 5 km söder om Lund uppmärksammades upp till tre meter tjocka lager med aska, bränd lera, djurben samt redskap och smycken av järn och brons. En mindre arkeologisk undersökning avslöjade sot- och lerlager i flera nivåer. Dessa var lämningarna efter husgolv som anger att man uppehållit sig på samma plats under lång tid och därvid byggt ovanpå raserings- och avfallslagren från tidigare bebyggelse. Fynden från kulturlagren kunde dateras från betydande delar av äldre järnålder (Kr f till 400-talet e Kr). Att aktivitet också förekommit senare framgick av enstaka fynd men omfattningen av denna bosättning var oklar.

Under de senaste årtiondena har begränsade arkeologiska undersökningar inom Uppåkra utförts i samband med exploateringar. Uppgifter från dessa ingrepp anger att fyndplatsen utgör ett ovalt område med en omfattning av 1100 x 600 meter och därmed är Sydsveriges största boplatser.

På våren 1996 inleddes nya undersökningar i Uppåkra. De viktigaste frågeställningarna gäll-

de hur lång tid boplatser varit utnyttjad samt hur bebyggelsen varit organiserad inom den ca. 40 hektar stora ytan. Att bosättningen varit omfattande under stora delar av äldre järnålder var välbelagt men hur omfattande var bebyggelsen under den yngre järnåldern (400 – 1050)? Av den danske kungen Knut den heliges gåvobrev till Lunds domkyrka år 1085 framgick att han donerade gårdar i båda de idag existerande byarna Stora och Lilla Uppåkra. Hur långt tidigare hade den bosättning upphört som hade sin utbredning mellan dessa båda byar? Uppåkras roll politiskt, ekonomiskt och religiöst i Skåne hade också sin givna plats bland frågor att närmre beakta. Uppåkra kunde som ibland anförts vara en centralplats motsvarande andra liknande fyndplatser i sydvästra Skandinavien. Därmed skulle det vara möjligt att i sydligaste Skåne laborera med en fyndplats med speciella maktkonformerade politiska, ekonomiska och religiösa variabler som är i högsta grad intressanta i den aktuella debatten avseende järnålderns samhällsformer och deras uttrycksmedel.

För de inledande insatserna under 1996–1998 har avsikten varit att med så begränsade destruktiva insatser som möjligt inhämta varierande former av information om platsen. Borrningar, begränsade utgrävningar, geofysiska mätningar för att spåra anomalier liksom sökning med metalldetektor har praktiserats.

Metalldetektorfynd

Några danska fyndplatser har tidigare uppmärksammats genom tillfälligt påträffade nedläggningar av ädelmetallföremål. Avsökning med metalldetektor på dessa har resulterat i att några bl a på Fyn och Bornholm givit ett varierande material som också innefattar ett betydande antal föremål av yppersta kvalitet. Därför framstod detektorsökning som en lämplig metod att pröva i Uppåkra.

Avsökningen inom Uppåkra har givit resultat långt utöver de förväntade. Mer än femtusen föremål, främst av brons men också av silver och guld har påträffats och mätts in. Fynden dateras från bronsålder till medeltid.

En förändrad syn på fyndplatsen framträder. Tidigare var fynden från yngre järnålder fåtali- ga. De flesta detektorfynden dateras däremot till denna tid. Förklaringen bör vara att de yngsta och överst belägna bosättningslagren

skadats vid markberedning och att fynden från dessa i betydande omfattning finns i ploggång- en. Man får också räkna med att äldre material förts högre upp i lagren vid grävning av hål för husens bärande stolpar, gropar för att få lera till klining, brunnsgrävning mm. Detta förklarar varför man finner föremål i ytlagret som rimligen skulle ligga skyddade av mäktiga kulturlager.

Av detektorfynden framstår att bosättarna i Uppåkra redan i slutet av 200-talet i sin ägo kunde inräkna föremål som återfinns i aristokratiskt präglade miljöer. Redan vid denna tid har platsen således haft en speciell roll i den sydsvenska samhällsorganisationen. Den situation blir ännu tydligare under den sena järnåldern under vendeltid (550–800) och vikingatid (800–1050). Vissa smyckeformer funna i Uppåkra uppgår till fyra gånger antalet för samtliga i Skåne tidigare påträffade exemplar! Direkta spår efter gjutning av föremål som gjuttappar och smältklumpar har påträffats liksom tydliga belägg för felgjutning samt stämp- lar och stämpelunderlag för beslag. Dessa visar på en omfattande bronsgjutning och annat ädelhantverk på platsen. Vikter och arabiska mynt under vikingatid är tydliga belägg för att betydande handel har bedrivits. Vissa kvalitativt högtstående föremål anger att den aristokratiska prägeln, som redan tidigare var påtag- lig, kvarstår och förstärks.

Det ceremoniella och religiösa avspeglas i vissa fynd och fyndförhållanden. En ansamling av förvridna spjutspetsar i boplatserns utkant visar på att man på 400-talet utfört offerriter varvid fiendens vapen demolerades för att inte kunna återanvändas varefter de offrats till gudarna. Uppåkras roll som kultplats kan följas in i vikingatid. En liten statyett av Odin liksom flera andra sannolika framställningar på smycken visar på denna asaguds popularitet.

De uppmärksammade resultaten från Uppåkra har bidragit till att man med metalldetektor avsökt några skånska järnåldersboplatser som på grund av exploatering var avsedda att utgrävas. Som mest har ett tiotal föremål påträffats. Detta demonstrerar ånyo Uppåkras speciella position.

Detektorfynden kompletteras med ytyfynd som framkommit vid besiktning av marken i det fulläkerslandskap som utgör fyndplatsen. Fragment av glasbägare, glaspärlor, drejkvarns- delar och sländtrissor är några fyndkategorier

som bidrar som underlag för att ge en inblick i en centralplats etablering, förändring och upp-lösning men också i vardagslivet.

Arkeologiska undersökningar

För att få en uppfattning om kulturlagens tjocklek, sammansättning och utbredning har borrhningar utförts. Inom betydande ytor överstiger kulturlagren en meter i mäktighet. Fyra områden med speciellt tjocka kulturlager har identifierats och dessa kan relateras till ansamlingar av detektorfynd. De tjocka och omfattande kulturlagren skiljer Uppåkra från annan järnåldersbosättning i Sydsverige. Vanligtvis lokaliseras nybygget flera tiotal eller hundratalet meter från den tidigare gårdplanen. I Uppåkra synes man redan i bosättningens början beslutat sig för att stanna kvar på samma plats. Mellan lagren efter bebyggelse uppträder humösa jordskikt som kan vara resultatet av att en gårdspan flyttas och ersätts med ett trädgårdsländ.

De inledande arkeologiska utgrävningarna har medvetet varit av begränsad omfattning – man kan närmast tala om titthålsarkeologi. Sedan 1996 har sammanlagt åtta utgrävningar genomförts. De har omfattat mindre schakt på olika platser inom den stora fornlämningsytan. Avsikten har dels varit att besvara några speciella frågor som berört en begränsad del av fornlämningen dels att applicera olika former av grävningsmetodik och utvärdera resultaten. Den komplexa lagerbildningen liksom den goda bevaringsmiljön medför att man måste laborera med flera metoder för att kunna tillvarata olika fyndkategorier och dokumentera flera århundraden av bosättningsspår.

Invid kyrkan i St. Uppåkra by ligger det enda större gravmonumentet i trakten – en hög benämnd Storehög. En utgrävningsinsats i kanten av högen antyder att denna uppförts före eller under inledningsskedet av järnåldersbosättningen. Innan ansamlingen av bosättningslager låg högen på den högsta punkten inom området. Man synes medvetet ha undvikit att utnyttja eller besudla området i anslutning till högen. Detta tyder på att högen haft en speciell funktion i relationen till järnåldersbosättningen. Möjligen har den haft en för bosättningsens anläggning och organisation fokuserande betydelse hypotetiskt med anknytning till föreställningar om bebyggelsens eller bebyggarnas ursprung.

Under de senaste åren har man uppmärksammat jordberedningens betydelse för den destruktionsprocess som kontinuerligt påverkar fornlämningar. Vid utgrävning i Uppåkra har det framkommit att jordberedning bidragit till att markytan sänkts med närmre två decimeter sedan 1930-talet. Djupplöjning har bidragit till att den stora mängden organiskt material i lagren efterhand förmultnat. Sänkningen av markytan har bidragit till att ytnära lager och anläggningar skadats.

Den betydande ackumuleringen av lager ger tillfälle att beakta aktiviteter i såväl ett rumsligt som kronologiskt perspektiv. Under sommaren 1998 upptogs ett antal mindre schakt i en slutning i direkt anslutning till en av kulturlagerkoncentrationerna. Av speciellt intresse är att fyra ugnsanläggningar eller ugnslänkande konstruktioner i olika nivåer påvisades och undersöktes. Den yngsta av dessa tillhör tidigt 600-tal, de äldsta tillhör sent 100-tal. Ugnarna har sannolikt använts för brödbak och antalet tyder på att brödbak under flera århundraden utfördes inom samma begränsade yta. Ugnarnas form har främst likheter med tidigmedeltida anläggningar i Lund. Ett begränsat område med omfattande avfall efter kamhantverk har vid tidigare utgrävning påvisats inom en annan del av fornlämningsområdet. Lämningarna har en motsvarighet i de tidigmedeltida städerna men fynden i avfallet anger att detta avsatts redan på 300-talet. Redan mycket tidigt finns således hantverk av industriell omfattning. Inslag som förknippas med urbana miljöer uppträder i Uppåkra redan i slutet av äldre järnålder.

Genom de olika men begränsade fältinsatserna framstår Uppåkra som en plats för handel, hantverk, maktutövning och kult. Uppåkra har ett strategiskt läge mitt på den bördiga Lundaslätten. Det ligger på den högsta punkten och genom platsen löpte en viktig västskånsk landsväg från Helsingborg till Trelleborg. Två vad utmed vägen kunde bevakas från Uppåkra. Läget sju kilometer från Öresund har i sig givit ett visst skydd mot oförutsedda angrepp av sjörövare.

Inom andra delar av Skandinavien kan två eller flera platser med diakront utnyttjande representera en regions centrala funktioner, medan Uppåkra uppvisar centralplatsfunktioner av permanent natur under betydande delar av järnåldern.

Spanne av brons från 700-talet. Täckt med ornamentik i form av utdragna och sammanflätade djurkroppar. Längd 6 cm.
Foto: Bengt Almgren

Ett milleniumperspektiv

Kunskapen om samhällsstrukturen liksom föreställningsvärlden under äldre järnålder är ytterst fragmentarisk sett i relation till yngre järnålder. De skriftliga källorna kombinerade med resultatet av arkeologiska undersökningar bidrar till mytologiska och religiösa föreställningar, omvärldsuppfattning och ett samhällssystem under sen järnålder med värderingar och normer som knappast överensstämmer med våra egna men som vi likväl på olika sätt känner oss delaktiga i. Bosättningen i Uppåkra inleddes redan något eller några århundraden före vår tideräkning under en tid då samhällsformerna var väsentligt annorlunda med exempelvis tydliga kollektiva uttrycksformer. De prioriteringar och urvalskriterier som präglade samhället och som initierar valet av boplatser kan ha varit olika senare värderingar. Likväl synes bosättningen varit av betydande omfattning redan på 100-talet e Kr. Att bosättningslager redan ackumuleras vid denna tid kan tyda på ett medvetet val att stanna kvar på samma plats till skillnad från merparten av sydsvenska boplatserlokaliseringar. Influenserna från Romarriket blev efterhand betydande. En del förespråkar den uppfattning att förändringen mot statsbildning redan är tydligt avläsbar under 200-talet.

Under tidigt 400-tal synes bosättningen i Uppåkra ha omfattat betydande delar av det aktuella fornlämningsområdet. Fyndmaterialets status ger indikationer på en boplatser med speciella funktioner inom en regional maktsfär.

På 400- och 500-talet inträffar stora förändringar i Skandinavien. I hårda interna strider över hela Sydsandinavien etableras storhövdingar och småkungar sina egna maktsfärer. Bebyggelsen läggs om till större enheter. Långväga kontakter med germanstater över stora delar av Europa medför att Skandinavien integreras i ett vitt nätverk. Detta avspeglar sig i de föremål som tillhör folkvandringstiden (400-550 e. Kr.) då det i Uppåkra förekommer ovanligt många smycken med förgyllning och inlagda halvädeltstenar. De härrör från Frankerriket eller är exakta inhemska kopior. Jordberedningen speciellt under vårt eget århundrade har inneburit en kraftig destruktion av de översta bosättningslagren i Uppåkra. Likväl är det helt orimligt att ackumuleringen av avfall och raseringsmassor har haft samma snabba förlopp under andra hälften av första årtusendet efter Kr som under den första delen. Ett förändrat sätt att hantera avfall har anammats. Sannolikt hörde det samman med ett medvetet utnyttjande av avfall som gödningsmedel samtidigt som en annan uppfattning kan ha gjort sig gällande vad avser miljön kring ett aristokratiskt residens. Inte så sällan finner man på andra platser flera ombyggnadsfaser för representationsbyggnaden i form av hallen. Likväl synes pålagring av äldre byggnadsavfall inte ha ägt rum.

Det omfattande fyndmaterialet från vendel- och vikingatid tyder på att tiden från 600-talet till sent 900-tal har varit Uppåkras storhetstid. När man försöker urskilja det område inom vilket Uppåkras ledarskap på ett eller annat sätt

gjorde sig gällande får man räkna med att dess maktposition har varierat under århundradena. Under en sen del av järnåldern kan man urskilja Väst- och Sydsåne som en egen region med starka kontakter med Själland. Inom denna region torde de styrande i Uppåkra ha haft någon form av inflytande. I Uppåkras omedelbara omland återfinnes boplatser med stora hallbyggnader, fyndrika gravar och ädelmetalldepoter. De styrande i Uppåkra har inte tillskansat sig all rikedom och status. Möjligen kan de i Uppåkra boende haft högst personliga intressen i samhällena på Lundsållan.

En tydlig nedgång för Uppåkra kan beläggas under 900-talets andra hälft. Rimligen kan man i detta följa ett medvetet förlopp vid att den danska kungamakten med statsbildningsambitioner i samarbete med den kristna kyrkans representanter etablerar ett nytt maktcentrum i Skåne på synavstånd från det gamla. Därmed övertogs en gammal inarbetad organisationsstruktur som underlättade upprätthållandet av viktiga funktioner såsom beskattning och rättsutövning för den nya centralplatsen. Samtidigt markerar man med omlokaliseringen ett tydligt avståndstagande till den tidigare centralplatsen med sitt regionala maktanspråk baserat på en stark tradition kombinerad med hedniskt religionsutövande och ceremoniel. Att det förhistoriska Uppåkra inte är omnämnt i några skriftliga källor kan sannolikt tillskrivas den nya maktelitens krav på konformitet. Grunden för detta kan ha varit oro för att det i Skåne, som en ekonomiskt viktig del av den nya riksbildningen, skulle ställas krav på större självständighet.

Inför framtiden

Framställningen ovan rymmer omfattande kunskapsluckor. Fortfarande återstår flera hypotetiska förhållanden att närmre analysera. Forskningen kring boplatserna i Uppåkra är trots det till synes rika faktaunderlaget i sin linda. Fornlämningens manifesta spår är ännu utforskade. Man kan i fyndmaterialet, i resultatet av de geofysiska mätningarna liksom andra iakttagelser skönja en rumslig struktur men dess relevans är ännu otestad. Omlandstudier med lokala, regionala och interregionala perspektiv är nödvändiga för att kunna sätta in Uppåkrayndplatsen i det historiska förloppet. Under nästan ett årtusende måste Sydsånes politiska karta genomgått betydande förän-

dringar där centralplatsens struktur och funktion modifierats beroende på interna motsättningar och extern påverkan. De styrande i Uppåkra agerade inte i ett politiskt vakuum. Inom Sydsåne förekommer andra platser där ledningen haft ambitionen att genom allianser tillvarata sina speciella intressen genom såväl förhandling som militant agerande. Genom insatser som inte är knutna till det aktuella projektet genomförs insatser som metalldetektor-sökning även på presumtiva centralplatser i nordöstra och sydöstra Skåne.

Figuren är enögd och föreställer troligen Odin. De hornliknande utskotten på huvudet är fragmentariska men föreställer sannolikt två stiliserade korpar. Längd ca. 5 cm.

Foto: Bengt Almgren

Det är alltför lätt att fixeras vid den styrande elitens agerande. Denna har varit beroende av en fungerande omlandsbosättning. Därför blir en analys av den "ordinära" bondebebyggelsen med dess rumsliga relation till bygder och utmarker en viktig uppgift som är under genomförande med exemplifiering inom hela det sydsvenska undersökningsområdet. Här kan en uppdelning mellan sen järnålder och medeltid i vissa avseende betecknas som artificiell. I tidig medeltid kan företeelser med tydlig tradition i sen järnålder spåras trots statsmaktens aktiva roll. Sett i ett internationellt perspektiv uppfattas nordisk yngre järnålder som en del av tidigmedeltiden. De vida kontaktnät i vilka framför allt centralplatserna var integrerade har bidragit till att varor liksom idéer och värderingar har förmedlats över stora delar av Europa. Geografiskt och kulturellt befann sig Sydsåne mellan västliga och östliga influenser vars reaktioner och interaktioner har avsatt tydliga spår.

Referenser (i urval)

- Callmer, J. & Rosengren, E. (red.) 1998. "...GICK GRENDEL ATT SÖKA DET HÖGA Huset..." *Arkeologiska källor till aristokratiska miljöer i Skandinavien under yngre järnålder*. Slöinge projektet 1. Hallands Läns museers Skriftserie 9.
- Fabech, C. 1993. Skåne – et kulturelt og geografisk grænseland i yngre jernalder og i nutiden. *Tor* vol. 25.
- Fabech, C. & Ringrved, J. (red.) 1991. *Samfundsorganisation og Regional Variation. Norden i romersk jernalder og folkevandringstid*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXVII. Aarhus.
- Jørgensen, L. 1995. Stormandssæder og skattefund i 3.–12. århundrede. *Fra Fortid og Nutid* 1995:2.
- Larsson, L. & Hårdh, B. (red.) 1998. *Centrala Frågor – Centrala Platser. Samhällsstrukturen under Järnåldern. En Vänbok till Berta Stjernquist*. Acta Archaeologica Lundensia 8:28.
- Larsson, L. & Hårdh, B. 1998. Uppåkra – ett hövdinga- eller kungasäte. *Fornvännen* 1998.
- Mortensen, P. & Rasmussen, B. M. (red.) 1991. *Hövdingesamfund og Kongemagt. Fra Stamme til Stat i Danmark 2*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXII:2.
- Stjernquist, B. 1996. Uppåkra, a Central Place in Skåne during the Iron Age. *Lund Archaeological Review* 1995.
- Vifot, B. M. Järnåldersboplatserna vid Uppåkra. *Meddelanden från Lunds universitets historiska museum* 1936.

Nya forskningsprojekt 1998

I Riksbankens Jubileumsfonds årsredovisning publiceras sammanfattningar av de nya projekt som beviljats anslag under året. Texterna är skrivna av forskarna själva och är hämtade ur avsnittet "Sammanfattningar av projektets syfte, betydelse och genomförande" ur inlämnad ansökan. Även projektens titlar är formulerade av forskarna och kommer från inlämnad ansökningsblankett.

Riksbankens Jubileumsfond beviljar ramanslag, vilket medför att lokala omkostnadsavgifter, mervärdesskatt och i förekommande fall lokal-kostnader ingår i angivna belopp.

För varje projekt uppges följande: projektledarens namn, beviljat belopp, ansvarigt universitet/högskola, projektets diarienummer, projekt-titel och sammanfattning. För ytterligare upplysningar om projektet hänvisas till projektledaren.

Jubileumsdonationen

Humaniora (inklusive teologi)

Arkeologi

Lena Holmquist Olausson 1999 **740.000 kr**
2000 **740.000 kr**

Stockholms universitet Dnr 98-0177

Borgar och befästningsverk i Mellansverige 400-1100 e Kr.

Senare års forskning har visat att väpnade konflikter utgjorde ett väsentligt inslag i de skandinaviska samhällena under yngre järnålder. Främst har vapenfynd i gravar och sk krigsbyte-offer studerats. Däremot har inte befästningsverkens potential beaktats. Detta rika källmaterial kan utgöra grunden för ny kunskap i syftet att förstå de processer som ledde fram till utformandet av en tidig statsbildning i Sverige. Vi avser att urskilja och lyfta fram olika typer av befästningar, inte minst den heterogena fornlämningskategori som kallas fornborgar. Dessa ska behandlas utifrån samhällspolitiska, militärteknologiska och arkitektoniska aspekter. Fornborgar, jord-timmervallar och pålspärrar kommer att undersökas: Borg/Garnisonsområdet på Birka och Sigtuna-området är exempel på kommande undersökningsobjekt. I motsats till äldre forskning som betraktat befästningarna som passiva uttryck för temporära krissituationer, anser vi att de ingått som del i en politisk maktstruktur med centrala funktioner. Orsakerna liksom omfattningen av uppförandet av befästningar har varierat både kronologiskt och regionalt. Stor vikt kommer att läggas vid lokaliseringen av ett antal möjliga vikingatida-tidigmedeltida befästningar som föregår kastal- och ringmursborgarna från andra hälften av 1100-talet. I det arkeologiska materialet kan olika regioner rekonstrueras i vilka ett antal politisk-ekonomiska centra ska urskiljas. Dessa uppträder med omland i form av rika jordbruksbygder. Lämningarna utgörs av storhögar, gårdar med hallbyggnader, stora gravfält, hamnlägen mm. Teofora ortnamn liksom namn som speglar en politisk organisation är av betydelse. Befästningar ingår tillsammans med vapen och klädedräkt i den militära materiella kulturen. Aspekter kring auktoritet, makt och status är väsentliga att framhålla liksom politisk-organisatoriska institutioner som följet (hirden).

Arkeologi

Eva Hjärthner-Holder 1999 **1.000.000 kr**
2000 **1.000.000 kr**

Uppsala universitet Dnr 98-0345

*Järnteknologin – en lyckad innovation.
Från brons till järn i Norden och Grekland.*

Introduktionen av järnteknologin ca 1200-500 f.Kr. kom att förändra både samhällsutvecklingen och den tekniska utvecklingen i Europa. Den ledde till större regional autonomi och i vissa områden t.ex. Sverige kom den att få en avgörande betydelse för samhällsekonomin. Trots det är introduktionsfasen relativt ökad. Detta kan bero på avsaknaden av material och brist på metoder som kan belysa de lämningar som finns. Men här finns också en annan dimension nämligen vardagligheten. Järn är för oss en självklarhet. Detta gör att vi inte ser betydelsen av det, vilket i sin tur leder till att vi inte ser oss nödgade att ta tillvara det kunskapsinnehåll som materialet har även om vi tar tillvara materialet. Resultatet blir att vi tappar kunskap om hur denna typ av företeelse i ett inledningsskede påverkar samhället.

Projektet syftar till att formulera vissa generella förklaringar angående introduktionen av ny teknologi och hur, i detta fall järnteknologins introduktion, påverkade och påverkades av det dåtida samhället i Norden och Grekland. Valet att studera två så olika samhällssystem har gjorts med den utgångspunkten att faktorer som styr upptagande och införlivande av nya kulturella element är desamma men att själva företeelsen omsätts till för den specifika miljön passande form. Vår arbetshypotes är att introduktionen av järnteknologin bidrog till en nedmontering av de existerande hierarkierna och därmed en decentralisering av den politiska makten.

Vi studerar således samhällena i stark förändring och genom att vi kan anlägga ett långtidsperspektiv på händelseförloppet har studien även betydelse för synen på förändringsprocesser i nutida samhällen.

För att förstå och förklara detta har vi valt att arbeta med arkeometallurgiska metoder dvs vi kommer att kombinera naturvetenskapliga analyser av järnhanterings anläggningar, avfall och produkter med samhällsteoretiska metoder och teorier.

Etnologi

Britta Lundgren 1999 **980.000 kr**
2000 **980.000 kr**

Umeå universitet Dnr 98-0171

Tillit under omprövning. Överlevnad efter våldsbrott, sjukdom och olycksfall.

För de kvinnor och män som varje år drabbas av avgörande händelser i form av våldsbrott, svår sjukdom eller olyckshändelse med dödlig utgång för anhörig, utgör dessa i de flesta fall brytpunkter med åtföljande förändringar av livssituationer och livslopp. Inventa värderingar, beteenden och språkbruk ifrågasätts och individerna tvingas till omprövning av och reflexion över såväl vardagsrutiner som frågor av mera existentiell art. Känslor av rädsla, utsatthet och önskan om hämnd kan vara centrala för de våldsbrottsdrabbade, frågor om hälsa och bot upptar de sjuka och skuld- och ansvarsfrågor de överlevande efter en olycka. De drabbades sätt att tolka och beskriva omvärlden förändras. Uppfattningar om vad som är trygga och fredade respektive oförutsägbara eller farliga sociala och geografiska rum omstöps, vilket i sin tur kräver nya sociala och kulturella tillvägagångssätt för samspelet med kända och okända platser och med kända och okända människor. Nya gränsdragningar uppstår mellan jaget och kroppen, mellan inne och ute, hemma och borta, privat och offentligt. En nödvändig säkerhet, tillförsikt och tillit behöver på nytt erövrats. Inom tre delprojekt granskas hur denna tillit skapas och förändras inom spänningsfälten vardagsliv, expertsystem och medierepresentation.

Delprojekten "Överlevnad - tacksamhet, vrede, ansvar, skuld", "Att överleva våldsbrott" och "Tillit och bot" behandlar livshistoria, tillit och överlevnad. Inom alla delprojekt används livshistorieintervjuer och textanalyser. Projektet som helhet rör 1990-talets svenska förhållanden och utgångspunkten är vardagslivet och de individer som drabbats av dessa avgörande händelser. De teman som studiet av individerna väcker följs upp i analyser som förbinder vardagsliv, expertis och medier med varandra och visar hur varje fält infiltreras och genomkorsas av krafter från de andra.

Etnologi

Lena Gerholm 1999 **1.200.000 kr**
2000 **1.200.000 kr**

Stockholms universitet Dnr 98-0367

Nöd och Lust. En jämförande studie av sexualitetens organisering inom svensk förlossningsvård, samlevnadsundervisning och rättsväsande.

Projektets övergripande syfte är att visa hur kulturbundna föreställningar om sexualitet om-sätts och förstås inom fyra sociala institutioner. Vad som ska räknas till det sexuella är långtifrån självklart eller entydigt. Samtidigt är det svårt att tänka sig en social verksamhet som inte på något sätt vilar på föreställningar om sexualitet och kön. Projektet "Nöd och Lust" syftar till att visa hur sådana idéer om sexualitet skapar betydelser och får effekter på fyra olika arenor:

1. Sjukhusens förlossningsvård (Susanne Nylund Skog).
2. Skolans samlevnadsundervisning (Maria Bäckman).
3. Rättsapparaten hanterande av våldtäktsärenden (Simon Ekström).
4. Muslimska institutionens samlevnadsrådgivning (Lena Gerholm).

Det sammanhållna etnologiska projektet spänner över tid och rum och inbegriper så skilda fokus som: kvinnors egna tolkningar av sina erfarenheter av barnafödande, mötet mellan skolans offentligt förmedlade bild av kön och sexualitet, ungdomarnas eget hanterande av samma frågor, konstruktionen och raserandet av trovärdighet i våldtäktsärenden och muslimers bearbetning av skillnader mellan svenska och muslimska perspektiv på manligt och kvinnligt. Sexualiteten skildras på detta sätt genom samhälleliga praktiker som gör det möjligt att reflektera såväl dess positiva pol, livgivande, lust och njutning som dess motsatta och negativa som t ex aggressiv drift och upphov till våld, sjukdomar och smärta.

Filosofi

Ingemar Nordin 1999 **330.000 kr**
2000 **330.000 kr**

Linköpings universitet Dnr 98-0114

Ansvar & Hälsa. En filosofisk och samhällsvetenskaplig studie av personligt ansvar.

Att vara människa är att vara ansvarig. Gränserna och grunderna för ansvaret är dock något som varierar historiskt och kulturellt och handlar ytterst om olika idéer och föreställningar om vad det innebär att vara människa och vad ett gott liv är. Individerna i det moderna västerländska samhället har, eller åtminstone tillskrivs, ett allt större individuellt ansvar inom olika livsområden, speciellt gäller det människans ansvar för sin hälsa och sitt välbefinnande. Projektet är tvärvetenskapligt och förenar filosofiska analyser med en sociokulturell undersökning. Det första syftet är att genom en filosofisk begreppsanalys finna tillämpliga begrepp och teorier om ansvar för hälsa. Det andra syftet är att göra en sociokulturell analys som identifierar och belyser hur ansvarsbegreppen används samt hur föreställningar om personligt ansvar för hälsa gestaltas i samtiden. En diskussion sker dels från ett individperspektiv om vad det innebär att uppleva sig som ansvarig, dels från ett samhällsperspektiv där föreställningar om ansvar påverkar medborgarna och deras livssituation. Kunskap om detta nås genom granskning och tolkning av olika skriftliga publikationer. Texter inom hälsouppläsning, medicin och alternativmedicin kommer att analyseras. Slutligen är det tredje syftet att göra en filosofisk-etisk bedömning av dessa föreställningar samt att sätta in resultaten i större sammanhang som skapar förståelse för vår samtid.

Filosofi

Birgitta Forsman 1999 **240.000 kr**
2000 **460.000 kr**

Göteborgs universitet Dnr 98-0120

Forskningsetik - kunskapsutveckling, makt och värderingar.

Många forskningsetiska problem har aktualiserats i den allmänna debatten de senaste åren, t.ex. forskningsfusk, kloning av däggdjur och experiment på foster. Däremot har förvånansvärt litet forskning gjorts om dessa och liknande frågor.

Detta projekt är tänkt att bringa reda i olika frågor som rör forskningsetik. Det behövs ett bättre kunskapsunderlag för att man skall veta hur man bör handskas med problemen. Kan forskningens moral lämnas åt den enskilde forskaren? Vad händer om utomstående får inflytande över forskningen? Detta är några brännande frågor där oenigheten är stor; därför behöver kunskaperna öka.

Som inledning till detta projekt skall ett antal äldre forskare inom olika ämnen intervjuas om sina erfarenheter av etiska problem i forskningen. Två skäl för att välja äldre, företrädesvis pensionerade, forskare är att dessa dels har lång erfarenhet och dels brukar vara mer benägna att tala fritt än forskare som är "mitt i karriären". Några frågor som de får reflektera kring är om det under några decenniers tid har skett några tydliga förändringar, t.ex. i behandlingen av försöksobjekt eller i benägenheten att godta slarv och oredlighet inom forskningen.

De tankar som kommer fram i intervjuerna skall sedan bearbetas mera teoretiskt. De kommer också att ligga till grund för bl.a. den delstudie som kallas "Värderingar och ideologier", där en analys skall göras av hur vetenskapssyn och vetenskapsideal och även politiska ideologier kan påverka den praktiska forskningen.

Filosofi

Ingemar B. Lindahl 1999 **610.000 kr**
2000 **610.000 kr**

Stockholms universitet Dnr 98-0215

Huvudorsaksförklaringar:

En studie av kriterier och grundbegrepp

Projektet behandlar problemet att förklara enskilda händelser i termer av en huvudorsak. Problemet förekommer inom naturvetenskaper såväl som samhällsvetenskaper och humaniora. Ett exempel är den klassiska frågan om arvets respektive miljöns betydelse för sjukdomar och beteende. Huvudorsaksproblemet är särskilt komplicerat när det gäller bakgrunden till handlingar. Självmordsforskningen är ett konkret exempel. Olika forskare kan komma att lyfta fram helt olika faktorer i ett och samma förlopp. Biomedicinska forskare kan komma att betona betydelsen av låg koncentration av en viss signalsubstans i centrala nervsystemet. Psykologer kan istället komma att betona själva den förhöjda psyko-

logiska sårbarheten. Sociologer kan komma att betona yttre omständigheter, som arbetslöshet, skilmässa, etc.

Huvudorsaksproblemet består huvudsakligen av fyra intimt sammanvävda och delvis överlappande delproblem. Det första delområdet rör *orsaksurvalets legitimitet*: Kan huvudorsaksförklaringar anses uppfylla traditionella krav på vetenskapliga förklaringar eller är de en form av common-sense förklaringar? Hur kan de motiveras? Det andra delområdet rör *karaktäriseringen av de faktorer som valet står mellan*: Vad skall räknas som en orsak och vad skall ses som flera orsaker? Är de orsaker som valet står mellan delar i ett och samma förlopp eller orsaker i parallella förlopp? Det tredje delområdet rör *kriterierna för valet*: Vilka kriterier används? Finns det någon generell princip för orsaksurval, som de olika kriterierna kan föras tillbaka på? Finns det en objektiv metod för orsaksurval eller är det alltid en fråga om forskarens personliga värderingar, mål och syften? Det fjärde delområdet rör *konsekvenserna av urvalet*: Hur påverkar orsaksurvalet det eftersträfvade förklaringsvärdet, prediktionsvärdet, preventiva värdet av de resultat som ernås?

Historia

Thomas H. Brobjer

1999 **650.000 kr**
2000 **650.000 kr**

Uppsala universitet

Dnr 98-0013

Nietzsches liv, läsning och bibliotek: En undersökning av Nietzsches läsning och dess betydelse för hans tänkande.

Projektet består av tre delar:

- (1) En utförlig intellektuell biografi om Nietzsche på engelska. Biografins speciella särdrag är att den till stor del bygger på Nietzsches läsning och bibliotek, vilket innebär att hans tänkande kommer att placeras in i sin samtid och relateras till andra författares texter i betydligt högre grad än vad som tidigare har gjorts.
- (2) En filosofisk och idéhistorisk undersökning av Nietzsches bibliotek och läsning. Detta har hittills varit en nästan helt outnyttjad källa till förståelsen av Nietzsche. Denna del av projektet kommer att leda till ett flertal tematiska artiklar.
- (3) Översättning till svenska och utförliga kommentarer till flera av Nietzsches verk. En viktig del av kommentarerna är att behandla texterna som Nietzsches tankar, reaktioner och svar på hans läsning av andra författare.

Historia

Margareta Cramér

1999 **700.000 kr**

Kommittén för
Stockholmsforskning

Dnr 98-0082

Gamla Stan i Stockholm, fördjupat studium av stadsdelens utvecklingshistoria utgående från två bebyggelseområden.

Trots att Gamla Stan i Stockholm är ett område av synnerligen stort kulturhistoriskt värde saknas en aktuell undersökning av Gamla Stans bebyggelse.

Två bebyggelseområden har valts ut för fördjupat studium. Undersökning *Gamla Stans centrala del NV om Stortorget* kommer att belysa den borgerliga bebyggelsen i förhållande till kyrkan, torget, den äldsta stadsmuren och allmänningen, sedermera stadens ledande affärsstråk. *Det södra undersökningsområdet omkring Järntorget* innefattar medeltidens Svartbrödrakloster och järnväg, därefter Riksbanken samt Järntorget roll mellan Kornhamn och Skeppsbron för inrikes och utrikes handel.

Inventering av bebyggelsen utgör grundval för analys av förändringarna i de bägge valda undersökningsområdena. I undersökningen presenteras faktorer som påverkat äldre tiders byggnadsskick, bebyggelsemönster och gestaltning av husen, av deras planlösning och detaljer, användningssätt mm. Detta sätts i samband med de sociala förhållandena genom tiderna inom områdena och med de dominerande landmärkena i staden.

Undersökningen innebär en grundforskning med analys, ett material som visar hur samhällsutvecklingen tar sig uttryck i byggandet såväl arkitektoniskt och byggnadstekniskt som socialt och ekonomiskt. Materialet utgör underlag för vidare forskning inom dessa och andra områden.

Historia

Åsa Karlsson

1999 **1.300.000 kr**
2000 **1.535.000 kr**

Uppsala universitet

Dnr 98-0119

Elitens symboliska kapital. Maktens ackumulering och reproduktion på lokal och nationell nivå, 1650-1770.

I projektet studeras hur ledande grupper, på såväl nationell som lokal nivå, under tidigmodern tid uppnådde och förvaltade sina positioner.

Härigenom belyses hur eliter formerades och hur makten reproducerades. För att konstitueras som en elit krävdes att olika resurser mobiliserades. Inspiration har hämtats från Pierre Bourdieus kapitalbegrepp: Socialt, ekonomiskt och kulturellt kapital var maktgenererande om det transformerades till ett symboliskt kapital som erkändes av andra aktörer på fältet.

I projektet studeras den politiska eliten under enväldet, en ämbetsmannaelit under frihetstiden och den lokala eliten i Arboga 1650-1770. Det sociala kapitalet studeras genom nätverk och släkterelationer, det ekonomiska genom överföring av egendom, det kulturella genom utbildning och statuskonsumtion. För att vidga perspektivet jämfört med tidigare forskning fokuserar projektet på två komparationer, dels genom att lyfta in ett genusperspektiv, dels genom att jämföra den nationella eliten med en lokal elit. Därigenom kan undersökas vilka olika roller män och kvinnor inom eliten hade, hur rollerna förändrades och om de såg olika ut inom den nationella respektive lokala eliten. Komparationen nationellt – lokalt syftar även till att problematisera elitbegreppet och Bourdieus kapitalbegrepp utifrån aktörernas sociala tillhörighet. Fokuseringen på både stormaktstid och frihetstid gör det möjligt att beakta den samhälleliga utvecklingens betydelse för elitens villkor.

Historia

Per Sörlin

1999 **600.000 kr**
2000 **600.000 kr**

Mitthögskolan

Dnr 98-0163

Djävulens barn: 1600-talets svenska och baskiska häxprocesser i jämförelse.

Internationell forskning har i ökande utsträckning börjat uppmärksamma den roll barn spelade i de europeiska häxprocesserna. En primär forskningsuppgift härvidlag är en jämförande analys av häxprocesserna i Baskien 1609-14 och norra Sverige 1668-76. Trots avståndet i tid och rum är likheterna dem emellan slående. I bägge fallen kom hundratals, ja tusentals människor att misstänkas för häxeri i första hand beroende på den roll barnvittnen tilläts spela i något som liknar en framsuggerad drömepest. Projektet avser att analysera vilket eller vilka fenomen man egentligen möter i dessa barnhäxprocesser. Jämte de stereotypa

drömmarna märks inslag som vetter åt religiösa visioner och *witch-cleansing movements*. Förutsättningarna i samhällsstruktur och föreställningsvärld analyseras vidare, liksom förekomsten av intern masskommunikation och ett möjligt spridningsförlopp också mellan processområdena. Oavsett om spridningshypotesen har fog för sig ifrågasätts inte de strukturella förhållandenas betydelse i de baskiska och nordsvenska miljöerna – endast dessa platser förmådde frambringa gigantiska häxförföljelser. Problemets komplexitet nödvändiggör insikter från skilda vetenskapliga discipliner. Parallelliteten mellan de svenska och baskiska barnprocesserna kan också ha haft multikausala förutsättningar i maktstruktur, traditionsspridning, lärd och folklig mentalitet, liksom i masspsykologiska faktorer. Studien baseras på genomgångar av både svenskt och spanskt primärmaterial, det senare i inkvisitionens arkiv i *Archivo histórico Nacional* i Madrid.

Historia

Charlotte Merton

1999 **950.000 kr**
2000 **950.000 kr**

Lunds universitet

Dnr 98-0200

Den felande länken: hovet som arena för Sveriges eliter, 1500-1800.

Under de senaste åren har historiska studier i olika europeiska länder genomgående visat att kungliga hov spelade en betydelsefull roll i det politiska, sociala, ekonomiska och kulturella livet. Projektet skall åstadkomma den första helhetsanalysen av det svenska hovet, baserad på en ingående institutionell och prosopografisk undersökning. Vår omvärdering av hovets roll skall ses utifrån att den tidigmoderna perioden i Sverige ofta har framställts som en maktkamp mellan kungamakten och adeln. Vi vill nyansera denna dualistiska syn genom att pröva hypotesen att en förståelse av hovet, och alla de olika grupper som vistades där, kan kontextualisera det tidigmoderna politiska livet i Sverige. Vi ämnar analysera hur det svenska hovet fungerade som en arena där kung och undersåtar möttes. Var hovet under denna period av snabb förändring endast ett neutralt forum där motstridiga intressen drabbade samman, ett verktyg för kungens strävan efter absolut makt, eller en bakdörr till inflytande för dem som befann sig utanför de formella beslutsprocesserna, såsom kvinnor?

Historia**Mats Persson**1999 **1.000.000 kr**2000 **1.000.000 kr**

Uppsala universitet

Dnr 98-0295

Bildning, yrke, politik. Humanvetenskapernas värde och kravet på samhällsrelevans ur ett idéhistoriskt perspektiv.

Frågor om humanvetenskapernas värde och samhällsrelevans har under 1990-talet stått på både den politiska och den akademiska dagordningen. Det har alltid funnits en koppling mellan forskning och krav på samhällsrelevans, men denna har förändrats flera gånger under historien. Projektet syftar till att belysa dessa förändringar, och har delats upp i tre delstudier som behandlar viktiga brytningsperioder i humanvetenskapernas utveckling. Det första delprojektet behandlar Friedrich Nietzsche och debatten runt 1870-talet om bildningsvärdets betydelse för humanvetenskapernas orientering. Den andra delstudien undersöker Max Weber och striderna runt 1920 rörande humanvetenskapernas professionalisering. Det tredje delprojektet analyserar Hayden White och den moderna debatten om objektivitetsbegreppet och därur följande politiska slutsatser. Delstudierna vägleds av två övergripande hypoteser. För det första att frågan om humanvetenskapernas uppgift alltid har besvarats med utgångspunkt i moraliska och politiska värderingar. För det andra att dessa värderingar sällan har varit föremål för allmän konsensus, varken bland politiker eller akademiker, utan att det som regel har försiggått en kamp om formuleringssprivilegiet på området. En ambition som förenar de tre delstudierna är att belysa de konflikter varigenom humanvetenskapernas uppgift under olika epoker har omdefinierats.

Historia**Per Nordahl**1999 **870.000 kr**2000 **870.000 kr**

Umeå universitet

Dnr 98-0344

Svenskhetens gränser. Tre sekler av etnisk mobilisering och transformering i Nordamerika.

Projektet syftar till att analysera de svenska invandrarnas val av strategi vid mötet med och integrationen in i det nordamerikanska samhället. I varierande grad styrdes dessa val av etniska, religiösa, sociala eller ekonomiska motiv

och lojaliteter. För att blottlägga hur "svenskhet" har bidragit till att skapa, transformera och överskrida olika gränser, ämnar projektet analysera perioder av starka sociala och politiska spänningar där den etniska frågan spelat en central roll. Vår hypotes är att dessa situationer går att isolera utifrån invandrarnas erfarenheter från Amerikas koloniala frigörelse, det amerikanska inbördeskriget samt i samband med valet av etniska strategier i skuggan av de båda världskrigen.

Ambitionen är att anknyta till den internationella debatten kring etnisk och social mobilisering med dess konstruktioner av kulturella markörer och gränser. De teoretiska och metodiska frågor som vi hoppas kunna nyansera syftar ytterst till att öka vår förståelse för hur, när och varför en social kategori ibland lyckas etablera sig som en integrerad del i en samhällelig gemenskap men andra gånger exkluderas; det må gälla samer eller svenskar, kristna eller muslimer.

Klassiska språk/antikens kultur**Ewa Balicka-Witakowska**1999 **540.000 kr**2000 **500.000 kr**

Uppsala universitet

Dnr 98-0138

Den etiopiska illuminerade boken

Etiopiens egenartade civilisation präglades av en ovanligt stor vördnad för tradition och man finner där kulturfenomen som sedan länge försvunnit i andra delar av världen. Till dessa hör framställning och illustration av manuskript, en form av konstnärligt skapande som annorstädes hade sin blomstringstid under medeltiden. Än idag produceras och illustreras i Etiopien handskrifter enligt nästan tvåtusen år gamla metoder vilket ger forskare ett unikt tillfälle att följa på plats alla etapper av denna invecklade process.

Projektet syftar till att i ett historiskt perspektiv i detalj beskriva den etiopiska illuminerade bokens tillkomst. I första rummet kommer material, redskap och tekniker använda vid bokens framställning att presenteras samt bokbindningen som utgör en separat konst. Vidare analyseras handskriftens konstnärliga utformning som omfattar skrift, ornament och miniatyrer samt hur dessa element är anpassade till varandra för att bilda en estetiskt tilltalande enhet. Vid genomgången av de texter som

oftast illustreras t. ex. evangelier eller helgonberättelser, kommer frågan om i vilken grad deras standardutmyckning är en inhemsk skapelse och hur mycket som står under inflytande från andra konstmiljöer. En undersökning av bokproduktionen vid sex representativa skriptorier hjälper till att besvara denna fråga. Samtidigt ges här möjlighet att överblicka de etiopiska målarnas bildförråd som utgör en utomordentlig informationskälla om landets vardagsliv och natur i forn- och samtid. Slutligen beaktas de sociala och ekonomiska förutsättningarna för bokproduktion, bl.a. konstnärernas utbildning, status och arbetsmiljö, donatorernas och läsekretsens sociala rang och dessas inflytande över bokens slutliga utformning.

Konst/estetiska ämnen**Carina Jacobsson**1999 **520.000 kr**2000 **490.000 kr**

Uppsala universitet

Dnr 98-108

Träskulptur från 1300-talet i ärkestiftet.

Denna studie avser att behandla de dryga 120 träskulpturer från 1300-talet, som bevarats i det medeltida ärkestiftet (Uppland och Norrland utom Härjedalen) med betoning på *stil- och dateringsproblem, spridningsmönster och beställarfrågor*. Materialet består av krucifix, madonnor, ett antal helgonbilder samt ett altarskåp.

Dessa träskulpturer har inte behandlats samlat tidigare; det är främst skulpturen i Uppland som har uppmärksamats medan motsvarigheten i Norrland behandlats mer sporadiskt. Särskilda studier har Carl R. af Ugglas och Aron Andersson ägnat de figurer, som företer stilistiska överensstämmelser med stenplastik i Uppsala domkyrka från tiden omkring 1300. Förutom att analysera och gruppera skulpturerna enligt vedertagen stilkritisk metod kommer materialet att undersökas från ett *socialt och kyrkohistoriskt* perspektiv genom att i möjligaste mån kartlägga vilka andliga eller sekulära personer, som var betydelsefulla i berörd socken vid tiden för de aktuella skulpturernas tillkomst. Domkyrkans betydelse för spridningen av konstnärlig utsmyckning undersöks genom att utröna vem som var kyrkoherde i respektive sockenkyrka. Eftersom prästen hade inflytande över anskaffningen av inventarier, t. ex. kultbilder, kan han vara *beställare* av en skulptur.

Emellanåt förekommer jämförbara alster i kyrkor där förmögna frälseman innehade patronatsrätten, vilket föranleder en förmodan att någon medlem av en dylik familj var uppdragsgivare och finansär.

Lingvistik/allmän språkvetenskap/fonetik**Cecilia Hedlund**1999 **650.000 kr**2000 **650.000 kr**

Umeå universitet

Dnr 98-0005

Nordsamiska verbavledningar: deras grammatiska och semantiska egenskaper

Projektets syfte är att ge en modern beskrivning av verbavledningarna i nordsamiska.

Detta arbete har både en rent deskriptiv och en mer teoretisk del. Om vi börjar med den deskriptiva delen så innebär det (i) att fastställa vilken form de relevanta avledningsändelserna har och hur de kan kombineras, dels med verbstammar, dels med varandra, (ii) att göra en lexikalisk analys av desamma, d v s att ge en beskrivning av hur tillfogandet av ett speciellt suffix ändrar verbets betydelse och också hur det tillfogade suffixet påverkar möjligheterna att kombinera verbet med andra ord i satser. Då det råder brist på tillförlitliga beskrivningar av samiskans grammatik, måste denna information till stor del samlas in genom frågeformulär och intervjuer av personer med samiska som modersmål. Vad gäller den mer teoretiska delen av projektet så kommer resultaten från det deskriptiva arbetet också att ge mer allmänlingvistiskt intressanta rön med betydelse för vår kunskap om ordbildning och morfologiska processers plats i grammatiken. Viktigast är dock kanske projektets deskriptiva del. Resultaten bör kunna komma till användning i undervisningen i samiska.

Lingvistik/allmän språkvetenskap/fonetik**Ulrika Nettelblatt**1999 **600.000 kr**2000 **600.000 kr**

Lunds universitet

Dnr 98-0188

Flerspråkighet och språkstörning. En epidemiologisk och lingvistisk kartläggning.

Projektets övergripande syfte är att undersöka flerspråkighet i kombination med språkstörning hos svenska barn. Projektet anknyter till

aktuella problem i logopedisk verksamhet. Inom svensk andraspråksforskning har konstaterats en stor variabilitet beträffande barns språkförmåga. Variabiliteten skulle, åtminstone delvis, kunna förklaras med en underliggande språkstörning hos vissa barn.

Projektet är uppdelat i två delar. Den första är en epidemiologisk kartläggning av gruppen flerspråkiga barn med misstänkt språkstörning (ca 190 barn) som remitteras till Universitetssjukhuset-MAS, Malmö under ett år. En jämförelse kommer att göras med enspråkiga barn som remitteras under samma tidsperiod (ca 240 barn). Analyser av möjliga gemensamma bakgrundsvariabler, trots kulturella och språkliga olikheter, görs utifrån anamnesuppgifter och testresultat. Den andra delen av projektet har utgångspunkt i en aktuell lingvistisk teori, processabilitetsteorin, som fastställer inlärningsordningen för olika grammatiska strukturer. Teorin är inte språkspecifik och går därför att applicera på olika språk. Vårt grundantagande är att flerspråkiga barn med språkstörning har balanserat låg nivå på såväl sitt modersmål som svenska. För att pröva detta jämförs analysresultaten på båda språken från en mindre grupp barn, utvalda från den epidemiologiska delen, med motsvarande resultat från matchade språkligt normalutvecklade, flerspråkiga barn.

Projektets betydelse ligger i kartläggning och identifiering av en grupp barn vars problem ofta misstolkas. Resultaten kommer förhoppningsvis innebära en säkrare diagnostik och mer adekvata åtgärder.

Ligvistik/allmän språkvetenskap/ fonetik

Caroline Liberg 1999 1.300.000 kr
2000 1.300.000 kr

Uppsala universitet Dnr 98-0235
Elevens möte med skolans textvärldar.

Samhället ställer allt högre krav på att medborgarna har en formell utbildning. Det innebär att man ska klara av att läsa och skriva en mängd olika typer av texter. Flertalet elever i Sverige klarar sig bra på olika internationella test av läs- och skrivförmåga. Men det finns en grupp av barn och ungdomar som inte alls når upp till de här resultaten. Ofta kommer de från miljöer med relativt liten studietradition och låg grad av studiemotivation. I den här gruppen

finns elever både med svenska som förstaspråk och svenska som andraspråk. Det här projektet syftar till att visa på hur den här gruppen elever möter olika typer av texter och textuppgifter i ämnena svenska, samhällsvetenskap och naturvetenskap i årskurs 5, 8 och 11. Mötet innebär att en individ med vissa bakgrundserfarenheter, intressen, sätt att läsa och skriva osv. i en undervisningssituation får till uppgift att läsa eller skriva en viss text. Det är således det ömsesidiga samspelet mellan individ, text och undervisningssituation som står i fokus för studien. Ett viktigt resultat av studien är att komma till en bättre klarhet över hur den här gruppen av elever kan stödjas i sitt läsande och skrivande. Metoder för att söka svar på projektets forskningsfrågor hämtas framför allt från disciplinerna språkvetenskap och etnografi.

Litteraturvetenskap/teater/film

Johan Svedjedal 1999 400.000 kr
2000 400.000 kr

Uppsala universitet Dnr 98-0033
Fredrika Bremer. En biografi.

Projektets syfte är att i form av en biografi ge ett helfigursporträtt av författarinnan Fredrika Bremer (1801-1865).

Biografin kommer att författas av fil.dr Carina Burman. Bremer hör till 1800-talets svenska portalgestalter och hade stor betydelse också internationellt. Hennes böcker översattes till de större europeiska språken, och genom resor och korrespondens hade hon rika kontakter med tidens kulturpersonligheter i både gamla och nya världen. Ändå har Bremer bara ägnats en enda mera omfattande vetenskaplig biografi, författad av Sophie Leijonhufvud Adlersparre och Sigrid Leijonhufvud (1896).

Under det senaste århundradet har både metoder och källäge förändrats väsentligt. Forskare har behandlat Bremer ur en rad aspekter och hennes brev har samlats och utgivits (av Klara Johanson och Ellen Kleman 1915-20 och Carina Burman 1996).

Fredrika Bremer levde i en brytningstid, litterärt och socialt. Hon levde också i miljöer, där beslut fattades och nya impulser kom i dagen. Biografin avser att med fast förankring i nytt förstahandsmaterial och tidigare forskning teckna en tillförlitlig bild av Fredrika Bremer och skildra henne utifrån hennes tid, och tiden utifrån henne.

Litteraturvetenskap/teater/film

Bo Florin 1999 280.000 kr
2000 280.000 kr

Stockholms universitet Dnr 98-0079
Sjöström i Hollywood 1923-1930. Berättarteknik och receptionshistoria i skärningspunkten mellan två filmkulturer.

Projektet Sjöström i Hollywood undersöker Victor Sjöströms amerikanska filmproduktioner under åren 1923-1930, med en analys av filmernas relation såväl till annan samtida film som till tidigare filmer av regissören från de svenska åren.

Undersökningen innefattar en stilistisk och berättarmässig analys av befintligt källmaterial: filmer, manuskript och stillbilder. Detta ger möjligheter till diskussion av det individuella uttrycket i förhållande till produktionssammanhanget. I vilken mån modifierar den nya kontexten tidigare kartlagda avvikelser hos Sjöström från det klassiska filmberättandets normer? Denna detaljundersökning har viktiga implikationer inte bara för den svenska filmens vidkommande, utan också generellt för filmens internationella stillhistoria.

Därtill kommer också en historisk receptionsstudie ur jämförande perspektiv att genomföras av filmernas mottagande i Sverige såväl som i USA, framför allt med utgångspunkt i en granskning av pressreaktionerna.

Litteraturvetenskap/teater/film

Anders Hallengren 1999 135.000 kr
2000 260.000 kr

Stockholms universitet Dnr 98-0267
Tolkning och inflytande: Emerson i Sverige.

Bokprojekt: engelsk monografi om Emerson-receptionen i Sverige. Ämnesområde: jämförande litteraturvetenskap med idéhistorisk inriktning.

"Amerikas främste och mest inflytelserika tänkare" – det är ett omdöme om Ralph Waldo Emerson (1803-1882) som ofta återkommer i modern amerikansk litteraturkritik och historiskrivning. På många sätt har han ansetts representera den amerikanska samhällsandan och dess tankelivs mest dynamiska idéer.

Vilket inflytande har Emerson haft i Sverige?

Hur har man uppfattat "den representativa amerikanen" Emerson från svensk synpunkt? Finns det en genuint svensk Emerson-tolkning? I så fall: hur utvecklas den med tiden och hur kan man definiera och förklara denna speciella tolkningstradition? Hur förstår olika kulturer varandra? Studien kan ses som ett exempel eller ett testfall som berör en problematik av relevans för vår egen tid. Syftet är att på grundval av litterära belägg och historiskt säkerställda fakta överblicka detta okända tolkningsfält, men även att försöka avgränsa och precisera rimliga svar på några av dessa frågor.

Moderna språk

Inger Larsson 1999 520.000 kr
2000 520.000 kr

Stockholms universitet Dnr 98-0262
De förlinnéanska och linnéanska svenska växtnamnen, ett stycke svensk kulturhistoria med europeiska förtecken.

Från medeltiden och fram till mitten av 1700-talet och publiceringen av Linnés *Flora suecica* finns dokumenterat ett rikt växtnamnsmaterial omfattande ca 10 000 svenska namn på svenska eller utländska växter tillsammans med en hel del etnobotaniska kommentarer och proveniensuppgifter. Här döljer sig våra äldsta kända uppgifter om växternas svenska namn och deras användning och betydelse för den enskilda människan t ex i samband med årets fester och högtidligheter, som läkemedel, i hemindustri och hantverk, lekar, sedvanor, sägner och övertro och kanske även i prosa och poesi. Vad dessa källor inte direkt avslöjar är om de anförda uppgifterna avser svenska förhållanden eller ej.

Syftet med min undersökning är att ta reda på i vilken utsträckning dessa namn och kunskapen om de egenskaper som växterna tillskrivs har inhemska folkliga förankring eller är en del av en gemensam europeisk kulturkrets som når Sverige vid denna tid. Jag vill också undersöka efter vilka principer växterna namnges och vilka motiv som föresvävat namngivarna.

En referensdatabas kommer att upprättas som kan användas av undersökningar som tar sig an förhållanden efter Linné. I den blir det möjligt att söka ett namns ursprung och att spåra källorna för såväl namn som uppgifter om användning och antagna egenskaper.

Undersökningen sker i samarbete med bl.a. projektet *Människan, växterna och djuren – Etnobiologi i Sverige* vid Centrum för biologisk mångfald i Uppsala.

Musik

Ann-Marie Nilsson 1999 **695.000 kr**
2000 **695.000 kr**

Uppsala universitet Dnr 98-0223

Blåsmusik i 1800-talets Sverige: professionella blåsoketter (c:a 1860-1920), deras musik och dess betydelse i svenskt musikkliv.

Från c:a 1850 till in på 1900-talet förekom regionalt särpräglad blåsmusik i Europa. Svenska professionella blåsensemblar hade viktiga funktioner: de skulle konserter och underhålla. De representerade olika institutioner. De spred ny musik och utgjorde förebilder för amatörenssemblerna.

Blåsoketterna under tiden c:a 1860-1910 kan anses representativa för den professionella blåsmusiken. Det är främst deras *musik*, ett outforskat område, som skall undersökas inom projektet. Projektarbetet avser att utforska

- ensambelernas historiska bakgrund och framväxt samt deras roll inom musikkivet (inkl. relationer till andra musikutövningar såsom opera, underhållningsmusik, annan blåsmusik samt folkmusik);
- vilken musik de egentligen spelade, både mer generellt och om regionala repertoarprofiler förekom;
- deras särprägel som svensk musiktradition (sats teknik, repertoar, ev. stilistisk särprägel) jämfört med kontinentala motsvarigheter;
- musikens spridning mellan olika samhällsskikt, studerat genom musikanalytiska jämförelser av polonäser och polskor, festmarscher och brudmarscher.

Bevarat notmaterial kompletteras med andra slags källmaterial (arkivalier från kurorter och regementen, brev, tidningsartiklar m.m.) för belysning av oktettmusiken ur musikvetenskapliga, musikhistoriska och kultursociologiska perspektiv. Resultaten bör bidra till ny kunskap om 1800-talets svenska musikkliv.

Teologi

Arne Rasmusson 1999 **290.000 kr**
2000 **290.000 kr**

Göteborgs universitet Dnr 98-111

Kyrka, teologi och den liberala nationalstaten.

En grundläggande tes i detta forskningsprojekt är att framväxten av den moderna liberala nationalstaten har varit en mycket avgörande faktor i formandet av den moderna kyrkans och teologins utveckling. Detta analyseras genom ett studium av de ledande teologiska traditionerna inom tysk och amerikansk 1900-talsteologi. Det finns en hel del studier som behandlar kyrkans förhållande till staten i allmänhet, till demokratin, till liberalismen eller till välfärdsstaten. Här ses dock dessa element som komponenter i nationalstaten, som ofta är den tysta förutsättning som inte tematiseras. USA kan beskrivas som paradigmet för den liberala nationalstaten, och protestantismen har varit en central faktor i dess utveckling. Tysklands och den tyska teologins utveckling har varit mycket annorlunda, och var under det tidiga 1900-talet dominerad av en antiliberal nationalism, som man sedan på olika sätt försökt bryta upp från. Projektet har ett både kritiskt och konstruktivt syfte. De resurser dessa teologiska traditioner har för att handskas med både nationalstatens rådande situation (t ex samtidig globalisering och regionalisering, växande multikulturalism, och välfärdsstatens kris) och med kyrkans egen situation inom den liberala nationalstaten analyseras kritiskt, med syftet att analysen ska bidra till formulerandet av konstruktiva förslag.

Samhällsvetenskap

Antropologi

Gudrun Dahl 1999 **1.130.000 kr**
2000 **1.070.000 kr**

Stockholms universitet Dnr 98-0154

Moderniteter i rörelse: en transnationell studie av de ungas dilemma.

Detta projekt syftar till att undersöka hur ökande internationella kontakter påverkar skillnaderna i identitet och livsstil mellan ungdomar och äldre i tre utvecklingsländer: Brasilien, Indien och Iran. Ungdomar i dessa länder påverkas både av transnationella influenser och av de äldres traditionella livsvärldar. Vi avser att genom en tvärkulturell analys av ungdomskulturer undersöka hur ungdomar formar sina identiteter och sina uppfattningar av "ras", "det personliga varat", samhället och hälsa i mötet mellan dessa lokala och transnationella influenser. Tre delprojekt ingår:

- Handlande och strategier för social mobilitet bland afrobrasilianska studenter. Projektet undersöker hur och i vilken mån transnationella och nationella förbindelser påverkar och förändrar unga studenters uppfattningar om "ras" och identitet.
- Kropp, "personligt vara" och hälsa bland ungdomar i Dehli. Projektet avser att studera hur ungdomar formar sina uppfattningar om kropp, "personligt vara" och hälsa i spänningsfältet mellan traditionell indisk människosyn och moderna idéer om det goda livet.
- Konsumtion, identitet och ungdomskultur i Teheran. Syftet är att studera hur ungdomar i Teheran förhandlar sina konsumtionsmönster och livsstilar mellan kraven från lokalsamhället och de influenser som kommer från iranska emigranter och flyktingar utomlands.

Antropologi

Karin Norman 1999 **950.000 kr**
2000 **940.000 kr**

Stockholms universitet Dnr 98-0268

Att ge misären mening: Föreställningar om lidande i dagens Ryssland.

Studien avser att belysa hur människor går tillväga för att bemöta och bemästra social och

ekonomisk misär samt vilka föreställningar om lidande som finns i det nutida urbana Ryssland. Betoningen ligger på hur konceptualiseringar och strategier förändras när sovjet-systemets välfärdsstrukturer havererat och tidigare accepterade kulturella premisser förlorat sin trovärdighet. Projektet kommer att undersöka hur man investerar tillit och ansvar i nya koncept och institutioner, vilka ger möjlighet att skapa och bibehålla meningsfulla narrativ om den egna livssituationen.

Det första delprojektet av två, "Mellan makt och kraft", är baserat i Moskva och ser på fenomenet healing som individuell strategi för att förebygga eller eliminera olika slag av problem. Fokus ligger på de i healingprocessen involverade föreställningarna om överföring av kraft från healer till patient, och hur dessa återspeglar och reproducerar de maktrelationer och föreställningar om agens, legitimitet och auktoritet som underbygger sociala och kulturella processer i samhället i stort.

Det andra delprojektet, "Att överleva utanförskapet", utförs i S:t Petersburg och studerar hemlöshet, ett växande problem som för de drabbade inte bara är en fråga om materiell överlevnad utan också innebär förlust av medborgerliga rättigheter och en extrem social stigmatisering. Studien koncentreras på individuella sätt att tolka och uppleva en livssituation och hur dessa förhåller sig dels till konkreta överlevnadsstrategier, dels till övergripande diskurser och kulturella förhållningssätt i det ryska samhället.

Den metodologiska emfasen kommer i båda fallen att läggas på semistrukturerade intervjuer i samband med deltagande observation, samt analys av relevant muntlig och skriftlig diskurs runt respektive fenomen.

Ekonomisk historia

Karl Grätzer 1999 **665.000 kr**
2000 **665.000 kr**

Södertörns högskola Dnr 98-0039

Konkursinstitutets roll för nya och små företag i svensk ekonomi 1864-1998.

Dynamiken i näringslivet har kommit att allt mer uppmärksammas. Studier om företags-etablering och företagsexpansion har varit vanliga. Våra kunskaper om företagsnedläggning och kontraktion är dock begränsade. Det mest

uppmärksammade nedläggningssättet är konkursen. Genom planerad användning av konkursinstitutet kan tillgångar omfördelas i icke önskvärd eller avsedd riktning och selektionsmekanismen på marknaden kan snedvridas. Konkursinstitutet framstår som ett finansiellt institut vars omfördelade effekter är stora. Tillgängliga data tyder på att andelen konkurser har ökat under 1900-talet på andra avvecklingsformers bekostnad. Konkurs används i större utsträckning som nedläggningssätt i Sverige jämfört med andra länder. Det övergripande syftet är att empiriskt kartlägga konkursrelaterad och övrig företagsdödlighet samt utifrån ekonomisk och institutionell teori analysera hur det svenska konkurssystemet har förändrats över tiden.

Forskningsprogrammet är upplagt som fem delprojekt. Det första delprojektet syftar till att ge en rättshistorisk översikt över konkursinstitutets introduktion och förändring i Sverige. Det andra är en empirisk studie av konkursmängdens relativa och absoluta utveckling över tiden och dess fördelning på företagsform, bransch, företagsstorlek, företagsålder och region. Del tre och fyra utgår från tidigare ofta förbisedda (strukturella, makroekonomiska och institutionella) utgångspunkter om orsaker till konkurs. Slutligen jämförs konkursutvecklingen i Sverige med den i andra länder.

Ekonomisk historia

Janken Myrdal 1999 **530.000 kr**
2000 **500.000 kr**

Sveriges Lantbruksuniversitet,
Uppsala Dnr 98-0113
Hägnaderna, landskapet och byalaget.

Under de senaste åren har odlingslandskapet i sina äldre former rönt stort intresse från samhällets sida. Hägnaderna är ett viktigt element i detta och skapade också en grund för samarbete i byalag och bygdelag. Den i Sverige helt dominerande typen av hägnad, hankärdsgården, krävde stora virkesmängder. Varje hemman hade på 1700-talet flera kilometer gärdsgård att underhålla, och sannolikt steg mängden under 1800-talet i samband med laga skifte och nyodling. Först med det moderna skogsbruket, förändringen av boskapsskötsel och slutligen ståltråden och taggtråden kom hankärdsgårdens betydelse att minska och upphöra.

Hankärdsgården inhägnade byns åker- och ängsgården från den gemensamma utmarken där djuren betade. Gärdsgården har således alltid varit markslagsskiljande och först under 1800-talet kommit att sekundärt markera juridiska fastighetsgränser. Hägnadsunderhållet var gemensamt för hela byalaget. Misskötte sig någon äventyrades samtliga odlingsansträngningar eftersom varje gård hade sin del av byns hägnad att sköta. Byalaget hade juridiska möjligheter att vidta sanktioner mot den försumlige.

Det äldre historiska kartmaterialet är ett centralt källmaterial. De skall kompletteras med genomgångar av husesynsprotokoll. Det etnologiska källmaterialet och äldre lantbrukslitteratur kommer att ge ytterligare upplysningar. Bondedagböcker och rättsligt material gör att hägnaderna kan placeras in i sitt sociala sammanhang.

Projektets frågeställning blir gärdsgårdens betydelse från 1600-talet till 1800-talet på flera plan: virkesbehov; arbetsbehov; funktion inom byalaget.

Ekonomisk historia

Lennart Schön 1999 **1.000.000 kr**
2000 **1.000.000 kr**

Lunds universitet Dnr 98-0219
Ekonomisk tillväxt och produktivitet i ett europeiskt perspektiv sedan 1870.

Nya strömningar inom teorin och de senaste årens erfarenheter av omvandling och lägre tillväxt har aktualiserat behovet av jämförande forskning om den långsiktiga ekonomiska utvecklingen. Det föreliggande projektet skall i ett internationellt samarbete utveckla den komparativa analysen av produktiviteten och den strukturella utvecklingen sedan 1870. Utgångspunkter är konvergensteorin och den nya tillväxtteorin liksom den generalisering om historiska strukturperioder som utarbetats inom tidigare forskningsprojekt vid ekonomisk-historiska institutionen i Lund.

En primär uppgift är att utarbeta dataserier över faktorerna kapital och arbete i Sverige sedan 1870. Dessa kan kombineras med de serier över produktionen, som finns genom de historiska nationalräkenskaperna, för beräkningar av produktiviteten. Faktorn kapital bör avse både materiellt och immateriellt kapital, alltså kapital i bred mening. En delundersök-

ning inriktas på att rekonstruera den fysiska kapitalstockens utveckling sedan 1860-talet. En annan delundersökning inriktas på innovationsverksamhetens betydelse för kapitalstockens kvalitativa förändring. En ytterligare uppgift är att kvalificera tidigare beräkningar av sysselsättningen utifrån utbildning och kompetensutveckling. Slutligen analyseras svenska prisnivåer i förhållande till prisnivåerna i ett antal andra europeiska länder vilket ger underlag för s.k. historiska köpkraftspariteter. Parallellt med denna forskning utvecklas den komparativa analysen inom ett redan etablerat europeiskt nätverk.

Ekonomisk historia

Ulla Wikander 1999 **270.000 kr**
2000 **270.000 kr**

Stockholms universitet Dnr 98-0277
*Stadshypotek och lokalsamhället.
Bostadsfinansiering i ett regionalt perspektiv.*

Studien *Stadshypotek och lokalsamhället* är en komparativ undersökning av fyra stadshypoteksföreningar. Studien behandlar tiden 1909-1975, en period av urban tillväxt, socialdemokratins inträde på den politiska scenen och framväxten av en reglerad bostadsfinansieringsmarknad. Vetenskaplig forskning med ett regionalt perspektiv på bostadsfinansieringen saknas. Stadshypotek har genom att dels varit den största aktören, dels genom att organisationen varit fristående från bankerna, samt genom ett statligt inflytande över organisationen haft en unik position som bostadsfinansiär. Studien fokuserar dessutom på organisationens borgerliga ursprung, vilket även är ett eftersatt område inom forskningen. Undersökningen arbetar med en teoriram där begreppen modernitet, borgerlighet och region ingår för att förstå de lokala föreningarnas ekonomiska praktik.

Syftet med studien är att undersöka hur de olika stadshypoteksföreningarna förändrades och agerade under samhällets omvandling. Frågor som ryms inom studien är: vilket handlingsutrymme har de lokala stadshypoteksföreningarna haft och vilka faktorer har bestämt handlingsutrymmet? Hur har man uppfattat det statliga inflytandet, sin egen roll i uppbyggnaden av lokalsamhället, den sociala bostadspolitiken, lokalsamhället/regionen i förhållande till staten/nationen? De här frågorna kommer att besvaras genom en undersökning av hur för-

eningens sociala sammansättning förändras (borgerlighet) och på vilket sätt man i t ex styrelseprotokoll och stämmoprotokoll motiverar skiljande uppfattningar om såväl organisationens reglemente som bostadspolitiken i sin helhet (modernitet) samt vilken plats som regionen har i denna argumentation (region).

Ekonomisk historia

Lars Magnusson 1999 **1.000.000 kr**
2000 **1.000.000 kr**

Uppsala universitet Dnr 98-0309
Marknaden, bönderna och staten. Den svenska spannmålsmarknadens förändring 1770-1870 ur ett institutionellt perspektiv.

Sverige omvandlades mellan 1770 och 1870 till en marknadsekonomi av modernt snitt. Under denna omvandling var de förändrade villkoren för spannmålshandeln särskilt betydelsefulla för landets befolkning. Kunskapen om spannmålsmarknadens organisering och struktur är dock osammanhängande och motsägelsefull. Detta projekt syftar till att analysera spannmålsmarknadens förändring i Sverige under denna period, dels genom att identifiera aktörer och deras agerade på marknaden, dels genom att studera den politiska och administrativa regleringen av marknaden. Särskilt intresse kommer att ägnas åt frågan om i vilken omfattning bönderna utnyttjade marknaden för försäljning av spannmål. Böndernas möjligheter att göra så påverkades till stor del av hur staten agerade i förhållande till spannmålsmarknaden. Därför kommer förändringar av de regleringar som styrde handeln och det sätt på vilket regleringarna genomdrevs i praktiken att studeras. Detta projekt behandlar handeln i området mellan Mälaren/Hjälmaren och Bergslagen. I detta område fanns stora uppköpare av spannmål, i synnerhet järnbruken, genom vars räkenskaper handeln kan studeras. Projektet ska resultera i en bättre förståelse av spannmålsmarknaden och dess förändring under denna betydelsefulla period av samhällsomvandling.

Företagsekonomi**David Brown**1999 **680.000 kr**
2000 **680.000 kr**Östekonomiska institutet,
Stockholm

Dnr 98-0281

Corporate Governance i Ryssland.

I projektet undersöks hur corporate governance skulle kunna förbättras i Ryssland, given initial insider-kontroll, som förbättrar framtida utförande. Vidare analyseras om effektivitet skulle förbättras om arbetarnas andelar placeras i en separat fond såsom "Employee Stock Ownership Plans" i USA.

Vidare studeras om konkurrens kan uppmuntra insiders till en ökad respekt för andelarnas rättigheter genom en satsning på att erhålla aktiefinansiering utifrån. Slutligen undersöks hur ägandeskapsstruktur påverkar omstrukturering av företagsamhet och utförande genom att kontrollera den mängd av konkurrens som ett företag möter.

Företagsekonomi**Jesper Blomberg**1999 **745.000 kr**
2000 **745.000 kr**

Handelshögskolan i Stockholm

Dnr 98-0285

Den organiserade finansmannen – en studie av aktiemäklares och aktieanalytikens kompetens och organisering.

Aktiemäklares och aktieanalytikens arbetssituation har förändrats radikalt det senaste decenniet och fortsätter att förändras i snabb takt. Kraven på kompetens och lärande är höga. Aktiemäklarnas arbetsmiljö har kommit långt i utvecklingen från att vara en konsekvens av materiella och fysiska flöden till att bestå av abstrakta informationsflöden och kommunikation via olika medier, ofta via olika "nät".

Vad skiljer duktiga från mindre duktiga aktiemäklare och aktieanalytiker? är projektets huvudfråga. Denna kan även formuleras empiriskt mer generellt: Vad skiljer duktiga från mindre duktiga medarbetare inom en alltför vanlig typ av tjänsteproduktion? Projektet har organiserat och tankesätt (kompetens) som förklarande variabler, och syftar till att komplettera de många studier som studerar finansiella aktörer ur ett finansiellt, psykologiskt eller antropologiskt perspektiv.

Bättre kunskap om organiseringen och kom-

petenskraven hos aktiemäklare och -analytiker är av hög prioritet då: 1) Deras arbetssituation bestäms i hög grad av abstrakta informationsflöden. Om detta vet vi förhållandevis lite. 2) Utvecklingen av mäklarnas och analytikernas arbetssituation kan ses som en förelöpare till vad som väntar en mycket större del av tjänstesektorn. 3) Aktiemäklares och aktieanalytikens kompetens och organisation är föga studerat ur ett organisationsteoretiskt perspektiv. 4) Det finns ovanligt goda möjligheter att, på grund av de studerade organisationernas noggranna ekonomiska uppföljning (per vecka och individ), identifiera samband mellan kompetens, organisering och lönsamhet.

Geografi**Ulf Sporrang**1999 **330.000 kr**
2000 **230.000 kr**

Stockholms universitet

Dnr 98-0221

Hur markägande och dispositionsrätt till mark har påverkat landskapets kulturella särart sett ur ett nordiskt perspektiv.

Projektet ingår i ett större forskningssamarbete vid kulturgeografiska institutionen vid Stockholms universitet. Studierna av kulturlandskapets utveckling har hittills fokuserats på frågor om landskapets resursmässiga potential och på de tekniker som används för att utnyttja resurserna samt vilka konsekvenser detta haft för landskapets utseende. Under senare år har det blivit allt mer uppenbart att landskapet också utformats genom sociala regelverk. För projektets del har intresset fokuserats kring förhållanden som styr arv av jord och rätten till markdisposition.

Forskningsuppgiften består av följande två delar. Den första grundar sig på den omfattande forskning kring det svenska och nordiska kulturlandskapet som bedrivits vid institutionen. En stor mängd information har samlats kring markanvändning och arvsförhållanden och som nu kan användas för en komparativ analys. Meningen är nämligen att presentera en syntes av utvecklingen i olika delar av vårt land med utblickar mot Norden och Europa. Särskild tonvikt kommer att läggas på de regionala särdrag som uppträcks och som har sitt ursprung i olika sociala och kulturella förhållningssätt till landskapsutnyttjandet.

Syntesarbetet kräver så småningom att följande två mer konkreta forskningsuppgifter arbetas samman.

Att jämföra olika delar av Sverige när det gäller arvsfrågornas betydelse för kulturlandskapets konkreta utformning (mönster och strukturer i landskapet, bebyggelsens placering och utformning). Vilka likheter och skillnader föreligger? Finns det ett specifikt nordiskt mönster som är av intresse ur ett europeiskt perspektiv?

Utanför Sverige finns möjlighet att i ett ännu existerande fältmaterial studera hur ägandet symboliserades genom olika arrangemang i förening med bebyggelsens utformning. Att undersöka tomtmarkens symboliska funktion i olika delar av Norden, speciellt i Norge och på de atlantiska öarna, är av stor betydelse för att förstå det äldre samhällets sätt att manifesteras markägandet i kulturlandskapet.

Geografi**Anders Malmberg**1999 **725.000 kr**
2000 **750.000 kr**

Uppsala universitet

Dnr 98-0222

Populärmusik och produktionsmiljö. Lokal miljö och internationell konkurrenskraft i svensk musikindustri.

Svensk populärmusik har blivit en konkurrenskraftig exportnäring. Artister och grupper som ABBA, Europe, Roxette, Dr Alban, Ace of Base och Cardigans har haft exceptionella försäljningsframgångar. När ett litet land får fram inte bara några få utan flera tiotals internationellt framgångsrika artister/grupper finns skäl att anta att en lokal "produktions-" eller "innovationsmiljö" existerar, en miljö som aktivt medverkar till att rekrytera och utveckla talangfullt, kommersiellt gångbart musikskapande.

Projektets syfte är att beskriva det svenska musikindustriella systemet och förklara dess förmåga att skapa och vidmakthålla internationell konkurrenskraft. I projektet anläggs ett ekonomisk-geografiskt perspektiv. Utgångspunkt tas i teorier om den lokala miljöns betydelse för företags konkurrenskraft. Musikbranschen studeras som ett industriellt kluster uppbyggt av interagerande aktörer som verkar och utvecklas inom specifika samhälleliga omgivningsbetingelser. Frågeställningarna inkluderar:

- Vilka resurser, kunskaper och kompetenser är viktigast för att uppnå internationell

konkurrenskraft inom musikbranschen? Vilken roll spelar olika institutioner (t.ex. kulturpolitik) respektive organisationer (branschorganisationer), när det gäller utvecklingen av branschrelevanta kunskaper och kompetenser? Hur påverkar externa influenser (teknologi, invandring) musikklustrets utveckling och konkurrenskraft?

- Vilka effekter har den globala media-industrins strukturomvandling och koncentration på det svenska musikklustrets utvecklings- och innovationskraft? Vad betyder det att flertalet dominerande aktörer i det svenska musikklustret ingår i globala företag?

Juridik**Petter Asp**1999 **450.000 kr**
2000 **430.000 kr**

Uppsala universitet

Dnr 98-0318

EG-rätten i nationella brottmål.

EG-rättens betydelse för den nationella straffrätten börjar i allt större utsträckning märkas i svenska domstolar. Inom ramen för projektet skall den närmare innebörden av denna påverkan analyseras.

Området innefattar för det första situationer där EG-rätten används som ett sorts "försvar" i nationella brottmål, såsom i Sverige har skett bl.a. i de s.k. *Franzén-* och *Belgian Blue-målen*. I denna del skall ett försök göras att – utifrån EG-domstolens praxis – typisera och analysera de situationer där det från straffrättslig utgångspunkt finns särskilda skäl att närmare utreda EG-rättens betydelse.

För det andra skall analyseras vilken innebörd kravet på EG-rättskonform tolkning har på det straffrättsliga området, dvs. hur EG-rätten kan påverka tolkningen av nationella straffbestämmelser. EG-domstolen har här uttalat att legalitetsprincipen sätter gränser för den EG-rättskonforma tolkningen, men hur dessa gränser närmare skall dras är ännu oklart.

För det tredje skall olika frågor som uppkommer då svenska blankettstraffbud hänvisar till EG-rättsliga rättsakter behandlas. Här undersöks bland annat på vilket sätt dessa blankettstraffbud bör utformas för att uppfylla de krav på bestämdhet som uppställs av legalitetsprincipen.

Juridik**Lena Marcusson**1999 **550.000 kr**
2000 **550.000 kr**

Uppsala universitet

Dnr 98-0331

Examination inom högskolan ur ett rättsligt perspektiv.

Hela livet blir vi betygsatta, examinerade. För de bedömda är ofta betygen avgörande för fortsatt karriär. För bedömarna är examinationen en grannlaga och svår uppgift.

Vad är examination? Vad syftar den till? Synen på examination har förändrats genom tiderna. Insikter och kunskaper förvärvade inom den pedagogiska forskningen utvecklar synen på examination. Formerna för examination förändras också. Slutprov ersätts med kontinuerlig examination. Bedömning av längre processer, där även ibland rent personliga egenskaper och färdigheter utgör underlag, ersätter bedömning av provresultat vid enstaka tillfällen. Finns det några gränser för vilka examinationsformer som kan eller får användas? Reser nya former för bedömning av kunskaper och färdigheter nya krav på de som bedömer? Hur avgörs gränserna för användning av otillåtna hjälpmedel vid t ex hemskrivning? Vad får examineras? Vem får examinera? Får betyg ändras? När uppstår jäv? Listan med frågor kan göras lång.

Syftet med projektet är att undersöka vad examination är, vilka examinationsformer som finns, vilka rättsliga regler som gäller och hur olika examinationsformer förhåller sig till dessa.

Studien genomförs med hjälp av litteraturstudier i pedagogik, rättsdogmatisk undersökning avseende de rättsliga reglerna och en enklare enkät- och intervjuundersökning beträffande såväl existerande lokala regler som av högskolor och studentkårer upplevda problem.

Juridik**Eva-Maria Svensson**1999 **420.000 kr**
2000 **420.000 kr**

Göteborgs universitet

Dnr 98-0357

"Är kvinnan människa? Könsneutrala rättigheter och manlig normering – de mänskliga fri- och rättigheterna i ett könsteoretiskt perspektiv".

Projektets syfte är att synliggöra hur genus präglar mänskliga fri- och rättigheter. Män-niskorättssystemet avser att skydda varje medborgares "grundläggande" rättigheter. Valet av

skyddsvärda rättigheter har dock kritiserats för att vara manligt normerat. Ett faktum som synliggörs av att särskilda kvinnospecifika rättigheter har utvecklats som ett komplement till de könsneutrala rättigheterna.

Centrala moment för projektet är relationen mellan de könsneutrala och de kvinnospecifika mänskliga rättigheterna, tillämpningen av de kvinnospecifika mänskliga rättigheterna, samt möjligheter och begränsningar för att främja jämställdhet mellan könen med hjälp av ett rättighetsperspektiv. Tyngdpunkten ligger på 1990-talets trender som bl a inneburit ökat statsansvar för sexualiserat våld, uppvärdering av de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna, samt en generell betoning av integrering av ett genusperspektiv.

Ett i projektet integrerat syfte är att bana väg för en svensk debatt, rättslig och samhällslig i övrigt, om de kvinnospecifika mänskliga rättigheterna. Dessa har tidigare uppmärksammats i mycket ringa utsträckning i svensk doktrin, trots Sveriges globalt sett progressiva jämställdhetspolitik.

Masskommunikation**Göran Bolin**1999 **1.036.000 kr**
2000 **930.000 kr**

Södertörns högskola

Dnr 98-0069

Bingolotto – ett spel om svenskhet. En medieetnografisk studie av konsumtion, nya mediegenrer och tittaridentiteter.

Bingolotto har under 1990-talet kommit att bli ett av de mest framgångsrika TV-programmen i Sverige. Programmet representerar en helt ny programsyntes där annons- och varumarknader, kommersiella medier och folkrörelser, interaktiva spel och TV-underhållning möts. Projektets syfte är att göra en kvalitativ studie av relationen mellan programmets produktionsvillkor, innehåll och publik, för att nå en djupare kunskap om konstruktionen av senmoderna tittaridentiteter i relation till ett snabbt föränderligt medielandskap.

Projektet kombinerar innehålls-, produktions- och receptionsanalys, och tar stöd i teorier om senmoderna förändringar av relationerna samhälle-marknad, konsumtionssamhälle-konsumentroller, TV-publik och kulturella gemenskaper. Genom intervjuer och deltagande observationer studeras programmets använd-

ningssätt och brukskontexter, bl.a. utifrån frågeställningar om familjestruktur, ålder och generation, svenskhet och vardagsliv. Användningssätten relateras dessutom till programmets produktionsmässiga förhållanden.

Nationalekonomi**Jerker Holm**1999 **340.000 kr**
2000 **340.000 kr**

Lunds universitet

Dnr 98-0092

Diskriminering i ekonomiska förhandlingar.

Projektets syfte är att experimentellt studera diskriminering i ekonomiska förhandlingssituationer samt att studera hur män och kvinnor skiljer sig åt när de förhandlar. Frågor som väcks är: Förhandlar kvinnor "tuffare" när de vet att motparten är exempelvis en kvinna? Eller är benägenheten att "bluffa" i förhandlingar könsrelaterad? Tidigare gjorda experiment av undertecknad visar att kvinnors initiala förhandlingsposition är annorlunda och sämre än mäns. Detta antyder att ekonomisk diskriminering till viss del kan ha sitt ursprung i mer basala processer än man tidigare har trott. Om detta kan fastställas med visshet torde sådana insikter ha viktiga implikationer för vår förståelse av ekonomisk diskriminering och för åtgärdsprogrammet mot detsamma.

Genomförandet består huvudsakligen i att analysera resultaten av de redan utförda experimenten i ett antal vetenskapliga artiklar samt att genomföra ett antal ytterligare experiment med utgångspunkt i den utvecklade metoden. I vissa av dessa experiment kommer även information om etniska faktorer inverkan på förhandlingsutfallet att studeras.

Nationalekonomi**Esquil Wadensjö**1999 **720.000 kr**
2000 **440.000 kr**

Stockholms universitet

Dnr 98-0161

Effekter av den högre utbildningens utformning.

Tillgången på välutbildad arbetskraft sägs ofta vara en förutsättning för tillväxt och välfärd. I Sverige har stora satsningar genomförts på samtliga nivåer i utbildningssystemet, inte minst inom den högre utbildningen. Det är viktigt att sådana beslut relateras till arbetsmarknadens efterfrågan.

Projektets syfte är att analysera effekter av den högre utbildningens utformning på studieframgång, inkomster och sysselsättning. För att detta skall vara möjligt måste antagnings-systemets konsekvenser på urvalet till högskolestudier utredas. Har exempelvis de som antas till högre utbildning också de bästa förutsättningarna att klara av sådana studier, eller bör urvalskriterierna förändras? Resultaten härav kommer att utgöra grunden för de fortsatta analyserna.

Antalet personer som läser vid landets universitet och högskolor inverkar troligen på deras senare möjligheter på arbetsmarknaden. Frågan är hur *förändringar* av antalet utbildningsplatser påverkar utbildningens effekter. Det har även visat sig att konsekvenserna av den högre utbildningens *inriktning* är outforskad mark. Klarar sig exempelvis företagsekonomer bättre på arbetsmarknaden än vad läkare gör? För att besvara denna och liknande frågor jämförs deltagare vid olika utbildningslinjer. Vidare skall *studieortens* inverkan på olika utbildningars effekter studeras. De regionala högskolornas betydelse för urvalet till högre utbildning kommer därvid särskilt att behandlas.

Nationalekonomi**Björn Hansson**1999 **800.000 kr**
2000 **780.000 kr**

Lunds universitet

Dnr 98-0196

Förklaringsfaktorer till förväntad avkastning på den svenska aktiemarknaden: 1945-1996.

Alla jämviktsmodeller förklarar en tillgångs förväntade avkastning med hjälp av tillgångens exponering för ett fåtal riskfaktorer, kvantiteten risk i olika dimensioner samt priset på varje faktors risk. På det empiriska planet leder detta till en sökan efter att finna mätbara faktorer som för en given period kan förklara variationerna mellan tillgångarnas realiserade avkastning.

Projektets syfte är att finna vilka riskfaktorer som kan förklara tvärsnittsvariationer i genomsnittlig avkastning mellan enskilda svenska aktier för perioden 1945-1996. Ett delprojekt är att insamla data för perioden 1945-1970. De flesta hypoteser i denna studie har tidigare inte testats på svenska data.

Projektets bidrag är en empirisk analys vars djup och omfattning motsvarar de stilbildande amerikanska studierna. Vi använder dessutom

metoder som tidigare inte applicerats på undersökningsområdet. Slutligen konstrueras en databas som är tillgänglig för alla.

Allmänt sett skiljer sig delprojekten åt i tre avseenden: modellspecifikation, ekonometrisk metod, obetingade eller betingade modeller:

- Modellspecifikationerna tar sin utgångspunkt i faktorerna från en berömd artikel av Fama och French (1993). Nya faktorer knyter an till att svenska företag tillhör en öppen ekonomi.
- Metodmässigt behandlas bland annat: "errors in variables", "extreme bound analysis", LISREL samt paneldata metoder.
- Betingade modeller som tillåter variation både i beta och riskpremie.

Pedagogik

Jan Bengtsson

1999 730.000 kr
2000 730.000 kr

Göteborgs universitet

Dnr 98-0075

Reflektion i läraryrke och lärarutbildning.

Reflektion har i dag blivit något av ett mode i pedagogiken, framför allt i diskussionen om lärarutbildning och läraryrke. Detta har skapat den paradoxala situationen att "reflektion" används på ett oreflekterat sätt. Syftet med detta projekt är att utifrån en fenomenologisk livsvärldsansats genomföra en kritisk granskning av förekommande teorier om reflektion i läraryrke och lärarutbildning och försöka utveckla en egen teori som beaktar reflektionens möjligheter och gränser.

Pedagogik

Margaret Akinyi Obondo

1999 800.000 kr
2000 800.000 kr

Rinkeby Språkforskningsinstitut Dnr 98-0078

Bridging home-school cultures? An ethnographic study of language and literacy socialisation practices of immigrant children at home and in the pre-school - the case of immigrants from Somalia.

För invandrare kan språkbruket och språkinlärningsmönstret i hemmet och i ursprungslandet skilja sig avsevärt från de konventioner som gäller språket och lärandet i skolan i det nya landet. En del forskare hävdar att olikheter i hemmets och skolans språkanvändningsmönster

kan förklara bristande skolframgång hos många invandrabarn. Andra forskare anser att fokuseringen på skillnader mellan hemmet och skolan förenklar problemet alltför mycket genom att bortse från likheter mellan hemmet och skolan, såväl som variation mellan familjer.

Denna studie fokuserar på somaliska förskolebarn och deras familjer. Syftet är att undersöka hur språksocialisation sker i barnens hem och vilken förberedelse denna ger dem för en ackulturering in i det svenska skolsystemet och samhället. Centrala frågeställningar inom projektet är: Vad kännetecknar interaktionen mellan barn och vårdnadshavare i hemmet? Vilka likheter och olikheter kan iaktas i interaktionsmönstren i hemmet jämfört med i förskolan? Vilka läs- och skrivmönster förekommer i hemmet? Påverkar skolans kommunikationsmönster hemmet och vice versa?

Förhoppningsvis kommer denna studie att kunna bidra med sådana forskningsresultat som kan underlätta de somaliska barnens skolframgång och integrering i det svenska samhället.

Psykologi

Tommy Gärling

1999 665.000 kr
2000 665.000 kr

Göteborgs universitet

Dnr 98-0131

Irrationellt sekvensiellt beslutsfattande.

Beslut som människor fattar i organisationer, i politiska organ eller som medborgare har avgörande betydelse för samhällsutvecklingen. Eftersom såväl lekmän som experter många gånger fattar irrationella beslut är det viktigt att försöka klargöra skälen till detta. Ett vanligt fall av irrationellt beslutsfattande som kommer att undersökas i projektet är att beslutsfattare påverkas av utfall av tidigare beslut när de ställs inför beslutet att fortsätta eller avbryta ett pågående projekt. I ett stort antal tidigare studier har man visat att beslutsfattare är benägna att fortsätta, även när det leder till ett sämre utfall än att avbryta. Flera olika förklaringar har föreslagits, som att beslutsfattare inför sig själva och andra önskar rättfärdiga beslut eller framstå som konsekventa eller att de föredrar en osäker (men större) förlust framför den säkra förlust som ett avbrytande skulle innebära. Aktuell forskning har visat att beslutsfattare ibland även avbryter ett projekt för tidigt som följd av

att de inte bortser från tidigare utfall. En teori föreslås som förutsäger när beslutsfattare är rationella (bortser från utfall av tidigare beslut), fortsätter för länge eller avbryter för tidigt. Ett centralt antagande i denna teori är att i vilken mån beslutsfattaren fokuserar på ett projekts vinster eller förluster är avgörande för om tidigare utfall bortses från eller inte. Hypoteser härledda från den föreslagna teorin kommer att empiriskt prövas i undersökningar av både lekmän och experter.

Psykologi

Arne Öhman

1999 665.000 kr
2000 690.000 kr

Karolinska institutet

Dnr 98-0259

Medvetande och hjärna: Omedveten och medveten aktivering av emotioner reflekterad i cerebalt blodflöde.

Projektets huvudsyfte är att undersöka skillnader i hur hjärnan bearbetar omedveten och medveten emotionell information (t ex bilder på ormar, spindlar; emotionellt provocerande ord). Vi har tidigare visat att kroppsliga reaktioner kan aktiveras till emotionella stimuli som försökspersonerna inte medvetet uppfattar (på grund av att de presenteras mycket kort och omedelbart följda av en annan, maskerad stimulus). De planerade studierna använder positronemissionstomografi (PET) och funktionell magnetresonansavbildning (fMRI) för att mäta regionalt cerebralt blodflöde vid stimulering med maskerade och omaskerade bilder och ord. Personer som är rädda för antingen spindlar eller ormar används genomgående som försökspersoner. En serie av experiment undersöker med hjälp av PET hjärnans regionala blodflödessvar till maskerade och omaskerade orm- och spindelbilder för att ringa in mekanismer som förmedlar omedvetna respektive medvetna emotionella reaktioner. En andra serie studier använder maskerade och omaskerade ord och undersöker effekterna av hot på en uppmärksamhetskrävande uppgift. Maskeringstekniken i kombination med PET och fMRI gör det möjligt att empiriskt närma sig den klassiska frågan om medvetandets neurala grund. Projektet bidrar till att knyta samman aktuell psykologisk forskning om medvetandet med nya fynd och tekniker inom neurovetenskapen.

Psykologi

Mats J. Olsson

1999 300.000 kr
2000 250.000 kr

Uppsala universitet

Dnr 98-0270

Minne för lukter.

Uppfattningen om hur vårt minne fungerar är i huvudsak baserad på forskning kring hur vi minns visuellt presenterade bilder och ord. En litteraturöversikt av området luktninne visar att hur vi minns lukter inte följer de regler som den generella minnesteorin omfattar. Även en formell analys enligt kriterier för vad som kan betraktas som ett separat minnessystem visar att luktninne skiljer sig från visuellt-verbalt minne, dvs representerar ett separat minnessystem. I en serie experiment avser vi att undersöka omedvetet och medvetet minne för lukter. Forskningen kan formuleras i fyra övergripande syften: (1) att vidare utveckla metoden för kognitiva test med lukter som stimuli; (2) att karakterisera omedvetet och medvetet minne för lukter; (3) att jämföra minnesfunktionen för lukter med gällande teorier för minne generellt. (4) Att testa specifika hypoteser som förklarar skillnaden mellan minne för lukter och minne för visuellt material. Dessa grundläggande studier av minne för lukter fyller en viktig kunskapslucka inom kognitiv psykologi och har stor potential för att utmana den visuellt baserade, allmänna minnesteorin.

Sociologi

Roger Qvarsell

1999 400.000 kr
2000 400.000 kr

Linköpings universitet

Dnr 98-0024

Bilden av den rökande människan. Ett beteendes gestaltning i Sverige mellan 1950- och 1990-tal.

Sedan 1960-talets mitt har tobaksrökning i allt högre grad kommit att uppmärksammas som en betydelsefull riskfaktor för ohälsa i västvärlden. Då publicerades en amerikansk sammanställning av forskningsrön kring sambandet mellan tobaksbruk och cancer. Det ledde till att rökandets skadeverkningar fick förnyad aktualitet och centrala medel började avsättas för systematisk tobaksprevention. På 1990-talet har Världshälsoorganisationen slagit fast att ingen annan enskild faktor i i-länderna kan bidra mer till förbättrad folkhälsa än minskad tobaksrökning. Men trots att tobakens risker idag är väl-

dokumenterade och erkända tillkommer ständigt nya rökare och det är uppenbart att cigaretten förmår representera mer än hälsohot i människors vardagsliv.

Detta projekt belyser tobakens väg genom svensk kultur under femtio år. Det övergripande syftet är att studera hur idéer och betydelse kommit att associeras med tobaksrökning i Sverige under en period då tobakens skaderisker allt tydligare uppmärksammats och definierats. Det handlar om att analysera hur bruket har gestaltats, kommit att framträda och representeras på en rad arenor i samhället över tid: populärkulturella gestaltningar av tobak i veckopress och andra medier, tobakens representationer i hälsouppläsning och reklam, liksom den medicinvetenskapliga presentationen av rökandet som fenomen. Hur har den rökande människan avbildats, beskrivits och presenterats? Centrala frågeställningar är vilka värden och ideal som kunnat kopplas till tobaksrökandet, hur de kommit till uttryck i skilda medier och kulturella sfärer, liksom hur de kommit att förändras över tid.

Ökad kunskap om hur skilda tobaksprodukter kunnat bibehålla sin roll som meningsfull konsumtionsvara kan i vidare perspektiv även öka kunskapen om hur man i en kultur kommunicerar kring risk och konsumtion, samt belysa kollektiva, samhällsliga och kulturella förhållningssätt till risk under sent 1900-tal.

Sociologi

Stefan Svallfors

1999 **300.000 kr**
2000 **300.000 kr**

Umeå universitet

Dnr 98-0043

Svenska värderingsförändringar i jämförande perspektiv: International Social Survey Program.

Hur ter sig de svenska attityderna och värderingarna i olika samhällsfrågor i jämförelse med dem man finner i andra länder? Formar en global marknadsekonomi och kapitalism åsikter på liknande sätt världen över? Eller spelar nationella institutioner och traditioner huvudrollen i att forma människors föreställningar?

I detta projekt bedrivs jämförande attitydstudier inom det s k *International Social Survey Program (ISSP)*. Årliga attitydundersökningar genomförs tillsammans med ett trettiotal andra länder kring teman som social jämlikhet, miljö, sociala nätverk och familjen. Sverige har varit

medlem sedan 1992. Inom projektet bedrivs ett antal delstudier, där t ex attityder till välfärdsstaten och skattesystemet, attityder till familjen samt nationell identitet och nationalism står i fokus. Den övergripande frågeställningen för dessa delstudier är att belysa hur nationella institutioner och traditioner bidrar till att forma människors uppfattningar kring det samhälle de lever i.

Sociologi

Rolf Törnqvist

1999 **400.000 kr**
2000 **400.000 kr**

Göteborgs universitet

Dnr 98-0064

Vägen till makten. Gatukampen i det tyska kris-samhället 1928-34.

Gatukampen i Weimarrepubliken med konfrontationer mellan socialister och nationalsocialister illustrerar svårigheter att reglera konflikter i kris-samhällen. Socialisters oenighet kring hur nationalsocialismen skulle bemötas försvårade republikens överlevnad. Gatuväldet i Berlin ledde i början av 30-talet närmast till ett inbördeskrig när kommunister och nationalsocialister på väg mot makten skulle demonstrera den egna rörelsens styrka och republikens svagheter. Socialdemokraternas försvar av välfärdssamhället blev under krisen ett hinder för arbetarrörelsens strategiutveckling. Försök med en "republikansk" polismakt är ett intressant studieområde – trots att misslyckandet kanske bidrog till republikens undergång.

Med nyare rörelseperspektiv kan mellankrigstidens konfrontationsmönster belysa även senare motsättningar mellan demokratiska och antidemokratiska krafter. Ulrich Beck, Anthony Giddens och Alberto Melucci har på 90-talet diskuterat sociala rörelsers betydelse i senmoderna samhällen. De betonar behov av nya politiska aktionsformer, men även risker för massrörelser som avvisar mångkulturell tolerans. Jag använder dessa perspektiv för att analysera motsättningar mellan "gamla" och "nya" rörelsemoment i gatukampen med tyngdpunkt på utvecklingen i Berlin. Efterkrigstidens analyser jämförs med dåtidens aktörers synsätt. Svenska socialisters bedömningar används som ett källmaterial. En huvudfråga i min studie är varför "nya" kollektiva handlingsformer främst användes av nationalsocialister.

Sociologi

Lotta Holme

1999 **530.000 kr**
2000 **530.000 kr**

Linköpings universitet

Dnr 98-0192

Välgörenhet och välfärdssamhälle. Stiftelsen Fokus arbete för bostad och service för svårt rörelsehindrade 1964-74.

Projektets syfte är att undersöka förhållandet mellan välgörenhet och välfärdssamhälle under 1960- och 70-talen i Sverige. Detta görs genom en analys av Stiftelsen Fokus arbete för de svårt rörelsehindrades bostadsförsörjning och service åren 1964-1974 med avseende på Stiftelsens ideologi, verksamhet, resultat och övergången till kommunal verksamhet. Meningen är att projektet skall tillföra kunskap om det sociala arbetets former särskilt vad gäller människor med funktionshinder, där samspelet och konflikterna mellan enskilt och allmänt gör sig starkt gällande. Avsikten är att diskutera välgörenhet och välfärdssamhälle och sätta in Fokus verksamhet i ett brett samhällssammanhang. För att ytterligare vidga studien skall de boendes perspektiv på dessa frågor undersökas genom en intervju- och enkätstudie.

Frågeställningarna rör välgörenhetens former och ideologi, synen på funktionshindrade som föremål för välgörenhet och kommunernas, landstingens och statens roll på handikappområdet. Frågor som kommer att ställas är följande: Vilka aktörer deltog i arbetet och ställde sig bakom initiativet att bilda Stiftelsen Fokus? Hur såg deras samverkan ut? Vilka ställde sig kritiska till initiativet? Vilken roll spelade handikapprörelsen, massmedia, forskningen? De samhällsliga institutionerna? Staten? Vad blev resultaten på lång sikt av de omfattande planerna? Hur gick övergången från Stiftelsen Fokus till kommunerna till? Utifrån svaren på dessa frågeställningar skall en diskussion föras om välgörenhetens och välfärdssamhällets samband och former, deras likheter och skillnader. Undersökningsperioden sträcker sig från 1964 till 1974 med förarbeten och efterdyningar.

Sociologi

Eva Palmblad

1999 **430.000 kr**
2000 **860.000 kr**

Högskolan Jönköping

Dnr 98-0296

Om "problembarn" i skolan: Diagnostik som strategi för disciplinering och social stabilisering.

Neuropsykiatriska diagnoser har under senare år expanderat kraftigt och rönt stor uppmärksamhet från föräldraorganisationers och professionella gruppers sida. Projektet syftar till att beskriva och analysera hur och varför vissa tillstånd bland barn och unga kommit att definieras, institutionaliseras och legitimeras som patologiska i termer av MBD/DAMP/ADHD/Aspergers/Tourettes syndrom. Genom att studera journalmaterial över tid – från 1930-tal till 90-tal – och ställa dessa i relation till yrkesideologiska dokument och skolpolitiskt material, skall vår egen tids föreställningar kring och åtgärder riktade mot definierade problembarn få relief. Det empiriska huvudmaterialet utgörs av akter/personutredningar på PBU och dess föregångare. Därtill kommer offentligt tryck samt facklitteratur och fackpress. Intervjuer med elevvårdspersonal och företrädare för föräldraorganisationer skall genomföras. I projektet kombineras flera teoritraditioner, främst rörande medikalisering, disciplinering och integrering-segregering. Projektet förväntas kunna bredda kunskapsbasen för den vetenskapliga diskussion som förs om förhållandet mellan vetenskap och politik i den svenska välfärdsstaten, främst genom en belysning av frågan om medicinens gränser till det omgivande samhället.

Sociologi

Sune Sunesson

1999 **600.000 kr**
2000 **600.000 kr**

Lunds universitet

Dnr 98-0302

De nya organisationerna – fria organisationer i förändrad välfärdsstat?

Den svenska välfärdsstaten förändras. Relationen mellan staten och de frivilliga organisationerna påverkas av denna förändring. Nya sammanslutningar växer fram, och de existerande organisationerna söker hitta sin plats i det förändrade organisationslandskapet. Relationen mellan staten och de frivilliga organisationerna har länge kännetecknats av "fri korporatism", vilket inneburit att organisationerna fått offent-

liga förvaltningsuppgifter och en medierande ställning mellan staten och politikens målgrupper. Under 1990-talet har staten börjat ange mer formaliserade kriterier för samarbetet, den välfärdsideologiska alliansen har börjat lösas upp och organisationernas inflytande i politikbildningen har försvagats. Utvecklingen ger upphov till viktiga forskningsfrågor om organisationernas handlingsutrymme och strategival och om förutsättningarna för demokrati och politisk insyn. Syftet med forskningsprojektet är att undersöka handlingsformer och anpassning i frivilliga organisationer på det socialpolitiska området. Studien koncentreras kring fyra fallstudier som berör aktuella sociala problem: ungdomsproblem, anhörigvård och vården av psykiskt sjuka, samt hemlöshet. De utvalda undersökningsobjekten är ungdomsverksamheten Fryshuset, anhörigföreningar, klubbhusrörelsen för psykiskt funktionshindrade samt gatutidningsrörelsen för hemlösa och arbetslösa. Undersökningarna fokuserar organisationernas funktioner, deras samspel med sin omgivning samt villkoren för politiskt deltagande och demokrati. Fallstudierna av klubbhusrörelsen och gatutidningsrörelsen uppmärksammar även bildandet av transnationella allianser för att skapa motkrafter och bygga upp oberoende resurser. Data insamlas genom enkäter, intervjuer, observationer och dokumentanalyser.

Statistik

Åke Svensson

1999 **500.000 kr**
2000 **500.000 kr**

Stockholms universitet

Dnr 98-0190

Spridning av smittsamma sjukdomar – utveckling av statistiska analysmodeller.

Alltsedan Ross 1909, formulerade en matematisk modell för spridning av malaria har matematik och statistik varit väsentliga redskap både för att förstå hur smitta sprids inom och mellan populationer och för att bedöma vilka typer av åtgärder som kan användas för att framgångsrikt kontrollera smittspridning.

Realistiska matematiskt-statistiska modeller måste beakta både medicinskt-biologiska och sociala faktorer. Medicinsk och biologisk kunskap behövs för att förstå hur ett virus eller en bakterie sprids, och hur den kan framkalla sjukdom. Spridningen av viruset (eller bakterien) påverkas emellertid också av kontaktmönster i de studerade populationerna.

Under senare år har teoretiska spridningsmodeller tilldragit sig växande intresse inom sannolikhetssteorisk forskning. Avsikten med projektet är att ta till vara den teoretiska utveckling som skett och undersöka hur olika spridningsmodeller kan kopplas till empiriska data. Detta gränsområde mellan teori och verklighet har hittills inte varit tillräckligt undersökt. Projektet kommer att utföras i samarbete med Smittskyddsinstitutet, som ansvarar för övervakningen av spridningen av smittsamma sjukdomar i Sverige.

Projektet består av ett antal delprojekt: (1) Studier av hur infektionssjukdomar varierar tidsmässigt och geografiskt. (2) Studier av effekten att en del av smittspridningen försigår subkliniskt utan att man kan identifiera smittkällorna. (3) Modeller för utveckling och spridning av resistens. (4) Analys av effekter av vaccinationsprogram.

Statsvetenskap

Barry Holmström

1999 **1.000.000 kr**
2000 **1.000.000 kr**

Uppsala universitet

Dnr 98-0047

EUs återverkningar på nordisk demokrati.

EU-integrationen ställer de nordiska länderna inför nya utmaningar. Den fördjupade integrationen innebär att den nordiska modellen konfronteras med andra politiska traditioner. Vilka återverkningar har det europeiska samarbetet på de nordiska styrelseskicken? Innebär EU en försvagning eller en förstärkning av nordisk demokrati? Projektets syfte är att genom ingående empirisk analys klarlägga på vilket sätt EU-inträdet återverkar på det politiska beslutsfattandet på nationell nivå inom Norden.

Hittillsvarande EU-forskning har främst kommit att fokusera kring EUs beslutsprocess, EUs demokratiska underskott och konsekvensen av att EU har att förlita implementeringen av sin politik på respektive medlemsstats förvaltningsapparat. Det saknas emellertid empirisk kunskap om vilken effekt integrationen har på det politiska beslutsfattandet på nationell nivå, och det är här vi vill lämna vårt bidrag. För att komma åt förskjutningar i politiska maktstrukturer är det fruktbart att granska den politiska beslutsprocessen på nationell nivå på mycket nära håll. Med en sådan uppläggning kan man identifiera vilka aktörer som deltar, och på vilka villkor de deltar.

Sverige och Finland är de medlemsstater vars beslutsprocess ska analyseras före och efter EU-inträdet 1995. Norge ingår som ett kontrollfall för att isolera vilka förändringar som kan hänföras just till det formella EU-inträdet. De empiriska fallen hämtas från jordbruks- respektive socialsektorn.

Statsvetenskap

Lars Strömberg

1999 **860.000 kr**
2000 **600.000 kr**

Göteborgs universitet

Dnr 98-0057

Lokalt ledarskap i förändring? En svensk och en internationell jämförelse över tid.

Genomgripande förändringar har skett på kommunal nivå i Sverige under 1980- och 1990-talet avseende rekrytering av ledare, decentralisering, avreglering och privatisering. Hur dessa förändringar påverkat det kommunala ledarskapet under denna period är dock oklart.

Projektets första syfte är att utifrån ett demokratiperspektiv studera attityd- och värdeförändringar bland ledande politiker och administratörer i svenska kommuner genom tre undersökningar genomförda 1984, 1991 och 1999.

Under 1990-talet sägs globala drivkrafter påverka även den kommunala politiska nivån. Förändringar bland svenska kommunala beslutsfattare kan således bero på övernationell förändring. Projektets andra syfte är därför att studera förändringar i länderöverskridande normsystem – speciellt avseende förutsättningarna för demokratiskt ledarskap – genom undersökningar gjorda vid minst två tidpunkter i sammanlagt tio länder i västra och östra Europa inklusive Baltikum och flera nya stater i f.d. Sovjetunionen under perioderna 1991-94 och 1995-99 där Sverige ingår.

Studien är betydelsefull inte bara ur vetenskaplig synvinkel. För svensk offentlig förvaltning och svenskt näringsliv i kontakt med den nya lokala och regionala politiska nivån i både östra Europa och f.d. Sovjetunionen kan resultaten komma att bli högst användbara.

Genomförandet innefattar en enkätstudie av 1500 ledande politiker och tjänstemän i 50 kommuner samt en begränsad kvalitativ studie i fem kommuner avseende demokratiskt ledarskap i handling.

Statsvetenskap

Lennart J. Lundqvist

1999 **450.000 kr**
2000 **470.000 kr**

Göteborgs universitet

Dnr 98-0142

Intresseorganisationerna i miljöpolitiken – ett legitimitetsproblem?

Projektets syfte är att undersöka förutsättningarna för intresseorganisationer att agera för att påverka svensk miljöpolitik. Det görs genom en prövning av de konkurrerande antaganden om dessa förutsättningar som görs av de tre dominerande teorierna inom forskningsområdet – pluralismen, korporatismen och Political Opportunity Structure-ansatsen. En sådan prövning har inte gjorts tidigare, varför den kommer att ta oss ett steg framåt i forskningen om intresseorganisationer i det politiska livet både teoretiskt och empiriskt.

Genom att undersöka förutsättningarna för intresseorganisationernas agerande belyser projektet den klassiska samhällsvetenskapliga frågan huruvida intresseorganisationernas närvaro i det politiska livet är förenlig med tanken på det jämlika medborgarskapet. Har alla intresseorganisationer lika möjligheter att påverka politikens utformning eller ges vissa intresseorganisationer systematiskt större möjligheter att påverka? Frågan är avgörande för möjligheterna att uppnå demokratisk legitimitet i det politiska systemet.

Intresseorganisationernas agerande för att nå politiskt inflytande studeras i tre på teoretiska grunder utvalda miljöpolitiska frågor: hållbar utveckling i landets fjällområden, producentansvar i bilbranschen och lag om kärnkraftens avveckling. Officiella och inofficiella dokument i frågorna studeras och intervjuer genomförs med representanter för intresseorganisationerna, liksom med berörda politiker och tjänstemän.

Statsvetenskap

Sune Persson

1999 **666.000 kr**

Göteborgs universitet

Dnr 98-0369

Vita bussar in i mörkrets hjärta: den svenska rödakors-expeditionen år 1945.

Forskningsprojektet avser, att med vetenskapliga metoder och med hjälp av för forskningen tillgängliga arkivhandlingar, analysera den svenska räddningsexpeditionen med de beröm-

da "vita bussarna" i det andra världskrigets slutskede. Några av frågeställningarna är, hur och av vem initierades den svenska räddningsaktionen? Är den konventionella historieskrivningen, att initiativet togs från norsk sida, korrekt? Hur viktig var den danska insatsen i räddningsarbetet 1944-1945? Vilken roll spelade de judiska organisationerna för det svenska räddningsarbetet? Omfattningen och resultatet av hela räddningsexpeditionen bör fastställas.

Medicin

Medicin

Hans Samuelsson

1999 320.000 kr
2000 320.000 kr

Göteborgs universitet

Dnr 98-0294

Bristande insikt om funktionsbortfall (anosognosi) vid halvsidig uppmärksamhetsstörning (neglekt): En klinisk studie av patienter med högersidig cerebrovaskulär skada.

Halvsidig neglekt utgör ett vanligt symtom hos patienter som drabbats av högersidig stroke eller slaganfall och innebär utebliven registrering av objekt eller händelser i det vänstra upplevelsefältet. Klinisk erfarenhet har visat att bristande insikt om funktionsnedsättningar (anosognosi) kan spela en viktig roll för det specifika beteende som ses vid halvsidig neglekt samt för förmågan att återhämta sig från neglekt. I trots av anosognosifenomenets kliniska betydelse saknas kunskap om detta fenomen. Denna studie kommer att pröva sambandet mellan förekomst av neglekt och anosognosi. En nyligen beskriven förklaringsmodell för anosognosi kommer också att prövas. Enligt denna modell är följande tre komponenter avgörande för graden av insikt vid funktionsbortfall; 1) grad av funktionsbortfall, 2) typ av funktion som fallit bort och 3) grad av generell kognitiv kapacitet. Vidare undersöks vilka samband som kan ses mellan neuroradiologiska data och bristande insikt.

Undersökningen omfattar en serie patienter, konsekutivt inskrivna vid Neurologiska enheten, Sahlgrenska sjukhuset, vilka insjuknat för första gången i högersidig stroke. Patienterna studeras i det akuta skedet och sju månader efter insjuknandet. Därutöver studeras en serie friska kontrollpersoner. Såväl nya specialutformade testmetoder som konventionella

test, självskattningsskalor och frågeformulär används. Målsättningen är att denna studie skall bidra med förbättrat kunskapsunderlag för omvårdnad och rehabilitering av patienter som drabbats av högersidigt slaganfall.

Den kulturvetenskapliga donationen

Sverker Sörlin

1999 3.500.000 kr
2000 3.500.000 kr

Umeå universitet

Dnr 98-5007

Landskapet som arena: Vetenskapen, institutionerna och miljön, 1800-2000.

I detta forskningsprogram kommer vi att analysera de krafter som format föreställningar om landskapet. En utgångspunkt för programmet är att landskapet under 1800- och 1900-talen har fungerat som en arena för två samverkande förlopp, dels åtgärdsbeläggningen av den yttre miljön i form av fysiska installationer och mänsklig verksamhet, dels de kulturella och intellektuella processer, "diskurser", som bidragit till landskapsförståelsen. I centrum för den forskning som skall bedrivas står institutioner och praktiker knutna till natur- och kulturvetenskaperna. Genom sina begrepp och beskrivningar, och genom förmedlande institutioner som skolor, museer och massmedier, har vetenskapen påtagligt bidragit till etableringen av natur- resp. kulturmiljön som samhälleliga och nationella fenomen. Programmet kommer också att studera andra företeelser som medverkat till formandet av landskap: industriminne, turism, rekreation, fysisk planering samt naturskyddets politik. Vi skall också uppmärksamma stadens landskap.

Landskapet har också blivit en arena för kontroverser. Landskapets intressenter, för naturvård och kulturmiljövård, för resursexploatering och friluftsliv, arbetar på en vetenskapligt och ideologiskt svårbestämd värdegrund. I takt med att åtgärdsbeläggningen av landskapet tilltar, synes det råda en allt djupare osäkerhet om vad i landskapet som skall bevaras och varför. I detta program skall sådana värdefrågor belysas.

Lennart Sjöberg

1999 2.000.000 kr
2000 2.000.000 kr

Handelshögskolan i Stockholm

Dnr 98-5018

Försummade risker.

Detta projekt tar sin utgångspunkt i den riskforskning som utförts inom samhällsvetenskap och i viss mån humaniora. Området har utvecklats kraftigt under de senaste decennierna, vilket kan ses som ett uttryck för dels den stora graden av samhällsrelevans av sådan forskning,

dels en mera grundläggande betydelse för risk i människors sätt att fungera. De diskussioner som återfinns i litteraturen på området handlar dock om risker som uppmärksammas, och i de flesta fall om risker som skapat konflikter därför att de uppfattats på olika sätt av olika aktörer. Denna forskning har också mera sällan varit tvärvetenskaplig eller arbetat med sofistikerade ansatser till begreppsanalys. Vad som här föreslås är en undersökning som inriktas på negligerade risker. Varför uppmärksammas och åtgärdas *inte* vissa risker? Vilka är dessa? Hur skall risknegligerande förstås rent begreppsligt sett? Dessa frågor avser vi att belysa i en tvärvetenskaplig forskargrupp bestående av psykologer, filosofer och socialantropologer. Vi anser denna kombination idealisk genom att den möjliggör samarbete mellan kvantitativ och kvalitativ metodik, individuellt kontra socialt/kulturellt perspektiv och en grundläggande begreppsanalys. Vi anser också att projektet kan få stor samhälls- betydelse genom att det kommer att lyfta fram negligerade risker till diskussion.

Bengt Sandin

1999 2.700.000 kr
2000 2.700.000 kr

Linköpings universitet/
Etermedierna i Sverige

Dnr 98-5034

Välfärdsstat, media och modernisering – ett forskningsprojekt om utbildningsprogrammets historia.

Projektets övergripande målsättning är att teckna sambanden mellan utbildningsprogrammen och samhällets välfärds- och utbildningspolitik. Ambitionen är dessutom att analysera samhällsförändringens kulturella och medierade uttryck. Utbildningsprogrammen har varit centrala i folkbildningen under 1900-talet och utgör ett av samhällets redskap i moderniseringen. Statens engagemang har präglat verksamhetens organisation såväl som dess innehåll. Dessutom har t.ex. skolans och utbildningssystemets förändring, barnomsorgens utveckling, folkrörelsernas nya roll påverkat verksamheten. Programmets innehåll speglar dessutom nya kunskapsfält – språkkunskapernas förändrade innebörd, nya vetenskapliga förhållningssätt samt en mängd politiskt viktiga frågor – handikapp, miljöproblem, jämställdhet, ungdom etc. Ut-

bildningsprogrammen speglar således förändringar i förhållandet mellan stat och människa samt sociala relationer under 1900-talet; medborgarskapets förändrade innebörd i välfärds-samhället; framväxten av expertsamhället; men också tillkomsten av ett öppnare kunskapssamhälle; kulturpolitikens utveckling; politisk och social mobilisering; kvinnors och mäns förändrade identiteter. Ovan skisserade områden kommer att belysas som aspekter i ett antal projektområden. Området är i grunden ett multidisciplinärt forskningsfält och förutsätter olika typer av vetenskaplig kompetens. Forskningsprojektet bygger på en samverkan mellan forskare av olika disciplinär bakgrund och med anknytning till olika forskningsmiljöer.

Projektet om utbildningsprogrammets historia utgör en självständig del av stiftelsen "Etermedierna i Sverige" med en separat redaktionskommitté och separat budget. I redaktionskommittén ingår såväl forskare med skilda vetenskapliga kompetenser som personer med anknytning till utbildningsprogrammen och UR.

Axel Hadenius 1999 **2.500.000 kr**
2000 **2.500.000 kr**

Uppsala universitet Dnr 98-5044
Institutioner, organisering och demokratisk kultur. Kontinuitet och förändring i Ryssland.

Ryssland har genomgått omvälvande förändringar under de senaste tio åren. Enpartistaten och planekonomin har uttrangerats. I dess ställe har kommit flerpartisystem och marknadsreformer. Men stora bekymmer kantar den pågående reformprocessen. De befintliga institutionerna har varit svåra att anpassa till den nya tidens krav. Brist på ekonomiska resurser och en ökad korruption och brottslighet har bidragit till en tilltagande institutionell upplösning. Många offentliga organ har, näst intill, slutat att fungera. Det hämmar den ekonomiska utvecklingen och får också konsekvenser för demokratin. Det folkliga förtroendet för myndigheter och politiska beslutsfattare är synnerligen lågt, och stödet för demokratins principer visar en nedåtgående tendens. Samtidigt är den politiska organisationen mycket svag.

Det föreliggande projektet består av en samverkan mellan statsvetenskapliga, historiska och juridiska forskare vid Uppsala universitet. Även ryska forskare kommer att medverka. Syftet är att ge en samlad bild av de problem av institu-

tionell, organisatorisk och attitydmässig art, som ovan illustrerats. Dessa problem är i hög grad sammanlänkade, vilket motiverar en multidisciplinär ansats. Studien tar sikte på nutida förhållanden men inbegriper också historiska förlopp. Data hämtas från en intervjuundersökning, som genomförs i form av en panel, dvs i två steg, vilket ger bästa underlaget för att studera förändring. Urvalet skall vara representativt för befolkningen. Man skall också ge oss möjlighet att specialstudera två orter: en som präglas av dynamik i politiska och ekonomiska bemärkelser och en som utmärks av stagnation. Intervjuerna skall inrymma frågor av relevans för såväl de statsvetenskapliga som de juridiska och historiska delarna av projektet. Vi arbetar också gemensamt i de kompletterande fältstudier, som genomföres på de två orter som specialgranskas.

Stina Hansson 1999 **1.500.000 kr**
2000 **1.500.000 kr**

Göteborgs universitet Dnr 98-5050
Från antikens progymnasmatas till den moderna skrivprocessen. Grundläggande retorik som text- och tankeform.

Från antiken till 1700-talet var den grundläggande undervisningen i retorik (talekonst) i Västeuropa upplagd som en serie övningar i stigande svårighetsgrad som kallades *progymnasmatas*. Svensk forskning har knappast ens noterat att övningarna fanns, än mindre det som är projektets huvudsyfte att studera – de effekter övningarna har haft på texter och tänkande under denna långa tid. Även internationellt sett är området föga kartlagt.

I projektet ingår en översättning av den ledande antika läroboken inom *progymnasmatas* och en uppsatsvolym som genom punktvisa fördjupningar studerar övningsserien som kulturbärare från antiken, och i svensk kontext, fram till dess övningarna inte längre ingick eller satte spår i skolutbildningen. I detta arbete, vari ingår en inventering av de skolböcker i vilka övningsserien ingick, och som stöds av seminarier, deltar tolv forskare från åtta ämnesområden inom tre fakulteter på fem universitetstyper (fem professorer, fem disputerade forskare och två doktorander). Vidare ingår fem individuella undersökningar av: 1. övningstypen "kria" och dess betydelse för utformningen av Pauli brev; 2. *progymnasmatas* medeltida roll utifrån

material från HSFR-projektet "Vadstenabrödernas predikan"; 3. *progymnasmatas* modeller i historieskrivning under svenskt 1500-tal; 4. övningarnas betydelse i Jacob Wallenbergs predikokont (1700-tal); 5. kunskapssyn och argumentation i *progymnasmatas* och i modern retorisk grundutbildning, den s.k. "skrivprocessen".

Wlodek Rabinowicz 1999 **1.800.000 kr**
2000 **1.800.000 kr**

Lunds universitet Dnr 98-5052
Att handla rationellt över tiden – Dynamiska val i beslutsteori, ekonomi och moralfilosofi.

När är en handling rationell? Om vi antar ett statistiskt perspektiv på beslutsfattande, är beslutsteorins traditionella svar att jag bör utföra den handling som bäst tillgodoser mina preferenser. I verkligheten måste vi dock ofta anlägga ett dynamiskt perspektiv och besluta oss för en sekvens av handlingar över tiden. Vi behöver därför en plan som talar om för oss hur vi skall agera vid påföljande handlingstillfällen. Projektets syfte är att undersöka vad som kännetecknar ett rationellt val över tiden, både när perspektivet begränsas till beslutsfattarens egna målsättningar och när det vidgas till att omfatta målsättningar som ges av moralen. Problemet med dynamiska val har diskuterats dels av ekonomer och beslutsteoretiker och dels av moralfilosofier. Projektet syftar till att relatera de parallella diskussionerna till varandra. En viktig uppgift är att belysa dynamisk inkonsistens – dvs ett beteende där den ursprungliga planen överges eller revideras. Inom både beslutsteori och moralfilosofi kräver till synes rimliga principer att en person ibland handlar dynamiskt inkonsistent trots att de givna målsättningarna därigenom blir sämre uppfyllda. Två förslag på hur dynamisk inkonsistens kan undvikas – genom förutseende på planeringsstadiet eller genom resolutet vid implementeringen – skall underkastas en särskild granskning.

Bo Södersten 1999 **2.000.000 kr**
2000 **2.000.000 kr**

Internationella handelshögskolan,
Jönköping Dnr 98-5055
Den Svenska välfärdsstaten och internationaliseringen.

Forskargruppen kommer att studera hur den svenska välfärdsstaten påverkas av den ökade

globalisering som kännetecknar dagens ekonomi. Vilka blir effekterna av en ökande internationalisering på löner, sysselsättning, investeringar och tillväxt i en liten öppen ekonomi?

Kommer generösa välfärdsarrangemang att vara fortsatt hållbara i en alltmer internationaliserad värld?

En annan central fråga är hur globaliseringen redan har och i framtiden kommer att påverka de politiskt-statsvetenskapliga fundamenten för välfärdsstaten. Hur kommer den svenska "korporativistiska" strukturen att påverkas? Kommer globaliseringen att polarisera vårt politiska system och ändra maktbalansen mellan etablerade och nytillkommande intressen och intressegrupper? Kommer de traditionella korporativa strukturerna att undermineras och nya, mer pluralistiskt inriktade intressen att växa fram?

En tredje arena för forskning kommer att handla om de politiska implikationerna för framtiden av underliggande ekonomiska och politiska trender. Hur kommer exempelvis socialförsäkringssystem, pensionssystem, vård och omsorg att behöva förändras för att svara mot de nya krav som en ökad globalisering ställer?

En styrka som vi ser hos projektet är att välfärdsstatens problem och möjligheter analyseras både ur ett mer strikt vetenskapligt perspektiv, men att också en policyanknytning kommer att föreligga som analyserar problemen ur ett mer tillämpat perspektiv.

Görel Cavalli-Björkman 1999 **900.000 kr**
2000 **900.000 kr**

Nationalmuseum Dnr 98-5056
Nicodemus Tessin d.y.

Nicodemus Tessin d.y (1654-1728) har spelat en avgörande roll i den svenska arkitekturhistorien. Han präglade under ett halvsekel den svenska bygghuset såväl vad herremannens bostad som kyrkoarkitekturen beträffar. Han var verksam under storhetstiden och hans ambition var att ge Sverige en arkitektur som kunde mäta sig med förebilder i framför allt Italien och Frankrike. Under senare decennier har betydelsen av hans konstnärskap mött ett allt större internationellt erkännande. Dokumentationen kring Tessin är rik, men olyckligtvis ofullständigt publicerad. För att underlätta och för det internationella forskar-

samhället möjliggöra en adekvat värdering och placering av Tessin i hans europeiska sammanhang är det därför avgörande att det viktigaste källmaterialet publiceras i vetenskapligt kommenterade utgåvor.

Forskargruppen avser att i första hand koncentrera insatserna till publiceringen av fyra arbeten:

1. *Nicodemus Tessins resedagböcker*. Tidigare utgåvor ofullständiga och utan Tessins egna illustrationer.
2. *Tessins Traité de la décoration intérieure*, vilken föreligger i två manuskript i Kungliga Biblioteket och Konstakademien
3. Facsimile-utgåva av *Catalogue des livres estampes & desseins du cabinet appartenant au Baron Tessin*, Stockholm 1712 med kompletterande anteckningar av C.G. Tessin, kommenterad och försedd med bibliografiska referenser, historik etc.
4. En resonerande katalog över *Tessins ritningar*, såväl egenhändiga som producerade vid hans kontor samt över annat material ur hans ritningssamling med relevans till hans arkitektur.

Kerstin Sundberg

1999 3.000.000 kr
2000 3.000.000 kr

Lunds universitet

Dnr 98-5061

*Människor – Makt – Modernitet.
Skånska godsmiljöer från högmedeltid till nutid.*

Att den region som Skåne tillhör har präglats av slott och herresäten är välkänt. Dagens skånska landskap med dess godsmiljöer har djupa historiska rötter i dansk medeltid. Här avspeglas den starka ställning som adeln har haft i landskapet under såväl dansk som svensk tid. Godsmiljöerna kommer att studeras både humanistiskt och samhällsvetenskapligt, i ett jämförande internationellt perspektiv. Vi har valt att arbeta med följande teman:

1. Godsen och landskapet
2. Godsen som kulturella och sociala miljöer
3. Godsens politiska, ekonomiska, demografiska och sociala mönster
4. Godsarkiven och forskaren.

Tematiken kommer att belysa bl. a. följande problemkomplex. Vilken betydelse har godsen spelat för de agrara förändringar som ägt rum? Hur har bebyggelse och landskap påverkats?

Har förnyelse och modernisering bromsats av sega patriarkala traditioner? Har godsmiljöerna fungerat som informella men högst reella maktcentra? Vilka var de sociala och kulturella mönstren? I godsmiljöerna levde en rad olika befolkningsgrupper nära varandra. Här möttes hög och låg, kvinnor och män, barn och gamla. Det är speciellt angeläget att lyfta fram och göra synliga de stora grupper av frälsebönder, landbor, åboar, gatehusfolk, torpare, "insidere" och statare som under olika perioder befolkade och gett godsmiljöerna liv.

Följande ämnen medverkar i projektet: arkeologi, arkivvetenskap, ekonomisk historia, historia, konstvetenskap, kulturgeografi och musikvetenskap. Forskarna är knutna till Lunds universitet, Landsarkivet i Lund och Högskolan i Kristianstad.

Kerstin Cederlund

1999 1.300.000 kr
2000 1.300.000 kr

Lunds universitet

Dnr 98-5073

*Universitetens regionala roller.
Svensk utbildning, forskning och regional utveckling i internationellt perspektiv.*

Projektet är ett svenskt bidrag till ett internationellt forskningsprogram, "The Role of Universities for National Competitiveness and Regional Development: The Case of Sweden in an International Perspective". I programmet samarbetar svenska och utländska forskare.

Det finns viktiga samband mellan universitetsforskning/högre utbildning och företags internationella konkurrensförmåga, och därmed nationell sysselsättning och välfärd. Universitet och högskolor är en av vår tids viktigaste drivkrafter för regional utveckling. Detta är påståenden som kritiskt granskas i programmet.

Grunden för studierna är ett urval svenska och utländska regioner, typologiserade och grupperade efter forsknings- och utbildningspotential. Universitetens och högskolornas betydelse analyseras utifrån tre påverkansformer:

- Hur forskning och utbildning över tiden formar det regionala kompetenslandskapet
- Hur universitet och högskolor påverkar regioners fysiska och kulturella infrastruktur
- Att påvisa eventuella samband mellan forskning/utbildning och produktion/arbetsmarknad

Projektet bygger på frågeställningar och teoretis-

ka ansatser som utvecklats inom grenar av sociologin, ekonomiämnen och geografin under 1990-talet. De berör dels sambanden mellan universitetsforskning och företagsamhet på regional nivå, dels de tydliga tendenser till lokala agglomerationer av verksamheter som framträder i det ekonomiska landskapet på många håll i världen samtidigt som de mest dynamiska delarna knyts samman av de världsvida nätverk som förmedlar kapital och kunskap.

Ingela Bergman

1999 2.300.000 kr
2000 2.300.000 kr

Silvermuseet, Arjeplog

Dnr 98-5116

*Människan, elden och landskapet.
Fångstansamhällets etablering och ekologiska förutsättningar i Norrlands inland 9000-6000 BP*

I övre Norrlands inland har landhöjningen medfört en "tippning" av landskapet så att sjöarnas strandlinjer successivt förskjutits mot väst. Sjöarnas östra delar har, mycket förenklat, uppgrundats samtidigt som de västra partierna försumpats. Ursprungligen strandbundna mesolitiska boplatser kan därför vara belägna långt från dagens strandlinjer.

Kunskapen om fångstansamhällets etablering i Norrlands inland, och vegetationens sammansättning under tidig holocen, är fragmentarisk. Tippningseffekten utgör en nyckel till förståelsen av natur- och kulturlandskapets utveckling, vilken tidigare inte uppmärksammats inom arkeologisk och ekologisk forskning.

Pilotstudier har resulterat i att ett flertal boplatser påträffats i försumpade miljöer och visat att sjöar som övergått till myrar kan ge detaljerad information om vegetationsutvecklingen under tidig holocen. Undersökningarna indikerar även att människan på ett tidigt stadium kan ha manipulerat ekosystemen, bl a genom anlagda bränder, i syfte att gynna vissa växtsamhällen.

Projektet genomförs i ett samarbete mellan Silvermuseet, Arjeplog, institutionen för skoglig vegetationsökologi, SLU i Umeå, samt institutionen för arkeologi vid Umeå universitet. Målsättningen är att klarlägga kolonisationsförloppet, vegetationsutvecklingen och fångstansamhällets strategier för resursutnyttjande och bosättning under perioden 9000-6000 BP. Projektet syftar även till utveckling av arkeologisk och vegetationshistorisk teknik för identifiering av småskaliga störningar av växtsamhällen vid fångstboplatser.

Bo Rothstein

1999 2.000.000 kr
2000 3.000.000 kr

Göteborgs universitet

Dnr 98-5125

*Den starka statens fall:
Svensk politisk kultur i förändring 1975 - 2000.*

Den svenska politiska kulturen kom från 1930-talet att präglas av en stark tro på rationalism och planering. Genomgripande samhällsförändringar ansågs kunna genomföras på demokratisk väg i en rationalistiskt präglad politisk och administrativ process. Denna kan beskrivas som en process där, 1) ledande politiker på den nationella nivån angav den politiska inriktningen, 2) i det offentliga utredningsväsendet anlättes experter som sammanställde kunskap inom området, vilket 3) resulterade i ett politiskt användbart, administrativt genomförbart och juridiskt hållbart förslag som kunde beslutas av riksdag och regering, varefter 4) något centralt ämbetsverk gavs i uppdrag att ansvara för genomförandet varpå 5) kommuner eller andra lokala tillämpare hade att verkställa politiken.

Utvecklingen under senare tid har inneburit en mycket kraftigt förändring. Det centrala utredningsväsendets ställning är betydligt svagare än tidigare och de centrala ämbetsverkens position har i många fall kraftigt försvagats. Man kan tala om en nedmontering av idén om den starka staten i den svenska politiska kulturen. Huvudsyftet i detta projekt är att undersöka omfattningen av, orsakerna till och de samhälleliga effekterna av den starka statens fall.

Åke W. Edfeldt

1999 500.000 kr
2000 500.000 kr

Rikskonserter, Stockholm

Dnr 98-5131

Svensk jazzhistoria: Dokumentationsprojektet (Svejdok).

Svensk Jazzhistoria är ett eftersatt forskningsområde, som nu tack vare det erhållna projektbidraget kan behandlas sammanhållet och systematiskt genom gemensamma arbetsinsatser av landets främsta jazzkännare.

Projektet avser att genom nondirective intervju-teknik ta in ett fältmaterial, som täcker perioden 1948-1968, analysera detta samt redovisa det klingande materialet i form av CD-utgåvor med korta historiska notat i booklet-form.

Dessutom avser vi att i samarbete med multimedialinjen vid Grafiskt centrum i Tumba ge

ut väsentliga delar av det insamlade projekt-materialet såsom CD-rommaterial alldeles oberoende av i vilken mediaform det ursprungliga materialet föreligger. Detta ger alla intresserade mottagare av projektets slutresultat en möjlighet att med utgångspunkt i sina resp. tolkningsbakgrunder skaffa sig en egen uppfattning om materialets karaktär och innebörd. Den tvärvetenskapliga meodutveckling, som är nödvändig inom ett projekt, som har ett ben inom musikhistoria och ett inom den beteendevetenskapliga ämnesgruppen avses bli föremål för en separat doktorsavhandling i musikvetenskap vid Stockholms universitet.

Ulf Görman 1999 2.000.000 kr
2000 3.000.000 kr
Lunds universitet Dnr 98-5133
Religionsbyten – individ, samfund, samhälle.

Sverige har under det senaste århundradet förändrats från ett livsåskådningsmässigt och religiöst enhetligt samhälle till en mångkulturell miljö. Detta tar sig uttryck i en större religiös mångfald, som bidrar till att skiften i religiös uppfattning och tillhörighet blir allt vanligare. I dagens samhälle tar sig också byten av religionstillhörighet nya former.

I projektet studeras byte av religiös tillhörighet med hänsyn till vilken betydelse konversionen har för den enskilde individen, för den religiösa miljö som han/hon lämnar respektive kommer till, och för samhället.

Projektet är i första hand avsett att öka förståelsen av religionsbyten i det nutida svenska samhället. Nutiden belyses med hjälp av historien. Sverige relateras till internationella förhållanden.

I forskargruppen ingår forskare från historia, litteraturvetenskap, och en rad religionsvetenskapliga discipliner: islamologi, kyrkohistoria, kyrko- och samfundsvetenskap, religionspsykologi, religionssociologi och tros- och livsåskådningsvetenskap.

Jan-Olof Drangert 1999 1.000.000 kr
2000 1.000.000 kr
Linköpings universitet Dnr 98-5143
Den rörbundna staden. Kretslopp och sanitetsuppfattningar under ett och ett halvt sekel.

Studien syftar till att analysera och tolka hur skiftande tankar om kretslopp och valda hand-

lingsmönster påverkat och påverkas av rådande förhållanden i den rörbundna staden mellan 1860- och 1990-talen. Studien är tvärvetenskapligt upplagd och innefattar jämförande lokalstudier av två svenska städer med mycket skilda näringsliv; industristaden Norrköping och skolstaden Linköping.

Studien består av tre delprojekt som samordnas för att belysa samspelet mellan människans aktiviteter och naturens kretslopp i förändring. Hushållens konsumtionsmönster påverkar sammansättningen av dagvatten och avlopp. Livsstilar återspeglar därmed indirekt den internationella industri- och jordbruksproduktionen. De lokala industrierna påverkar kretsloppet direkt genom sina vatten- och kvittblivningsbehov.

Vattnets och näringsämnenas kretslopp studeras i projektet "urban vatten-metabolism", medan normer och värderingar rörande vatten och avlopp/sanitet hos professionella, beslutsfattare och vanliga hushållsmedlemmar studeras i projektet om "mentalitetsaspekter". Tankemönstren skiftar från det tidiga kretsloppet till linjära flöden och åter till slutna kretslopp. Hushållens och det offentliga roll studeras var för sig och i relation till varandra. Det tredje projektet analyserar genusaspekter som arbetsuppdelning, inflytande, normer och maktfördelning.

Genom de tre projekten kan vi vinna ny förståelse av vilka pådrivande och hindrande faktorer som spelat in i de långsamma förändringar som skett. Analys och tolkning bl a utifrån den internationella diskussionen om de växande storstäderna i världen bidrar också till en ökad förståelse av den svenska utvecklingen som hittills blivit föga belyst.

Barbro Ståhle Sjönell 1999 500.000 kr
2000 500.000 kr
Svenska Vitterhetssamfundet Dnr 98-5153
Svenska Författare utgivna av Svenska Vitterhetssamfundet

Svenska Vitterhetssamfundet ger sedan 1910 ut svensk skönlitteratur i vetenskapliga editioner i serien "Svenska Författare utgivna av Svenska Vitterhetssamfundet". Projektet omfattar två editioner av redan påbörjade utgåvor av samlade skrifter: *Kommentar till Leopolds brev, Samlade skrifter av Carl Gustaf af Leopold* (SFSV II) II:8, häfte 17, red. av Åke-Hugo Hansson

och Eskil Burman samt *Kommentar till Kung Fjalar, Samlade skrifter av Johan Ludvig Runeberg* (SFSV XVI) XII:II:2, red. av Kjell-Arne Brändström. *Samlade skrifter av Johan Ludvig Runeberg* utges sedan 1933 i samarbete med Svenska Litteratursällskapet i Finland.

Dessutom skall fem volymer ederas i "Svenska Författare utgivna av Svenska Vitterhetssamfundet. Ny serie", där de i motsats till den äldre serien utges bundna med text och kommentar i samma volym. Två delar av Israel Holmströms *Samlade skrifter* kommer att ingå, red. av Bernt Olsson och Barbro Nilsson, liksom tre romaner av kvinnliga 1800-talsförfattare: Emelie Flygare-Carléns *Pål Värning* (1844), red. av Johan Svedjedal, Fredrika Bremers *Grannarne* (1837), red. av Carina och Lars Burman, samt Sophie von Knorrings *Illusionerna* (1836), red. av Theres Kessler.

Svante Lindqvist 1999 2.500.000 kr
Nobelstiftelsen Dnr 98-5164
Jubileumsutställning i samband med Nobelprisens 100-årsjubileum.

Som ett första led i etablerandet av ett permanent Nobelmuseum avser Nobelstiftelsen att anordna en stor jubileumsutställning i samband med Nobelprisens 100-årsjubileum år 2001. Utställningen har den preliminära titeln "Culture of Creativity: Individuals and Milieu". Med exempel hämtade från ett urval olika Nobelpris under 1900-talet avser utställningen att belysa frågan vad kreativitet är och hur den bäst kan befrämjas. Den vill också ställa frågan vad som är mest betydelsefullt i den kreativa processen: det individuella skapandet eller den miljö i vilken arbetet bedrivs. Varför har t. ex. Cambridge fått 80 procent av alla engelska Nobelpris?

Infrastrukturellt stöd

**Jan Sahlén/
Erik Norberg** 1999 2.000.000 kr
Riksarkivet/
Svensk Arkivinformation SVAR Dnr 98-5124
Digitala register

Digitala Register är ett nationellt sektorsövergripande projekt. Genom samverkan mellan intressenterna Riksarkivet, Kungl. Biblioteket/universitetsbiblioteken och Mitthögskolan skall projektet:

- upprätta digitala sökmedel till centrala bestånd av forskningsintressant källmaterial, bl a Nationell Brevdatabas och Konseljdata-basen (regeringens konseljären 1840-1920). Genom dessa databaser kommer kunskapen om och tillgängligheten till innehållet i brevsamlingarna och konseljakterna att öka.
- parallellt upprätta register med auktoriserade uppgifter om personer, organisationer etc i samverkan med ABM-gruppens auktoritetsarbete
- skapa en ny verksamhetsyta för forskning kring den digitala arkivinformationens problematik – urval, autenticitet, professionens roll – där forskningsfältet samverkar med praktiker(registrerings)fältet
- utveckla kompetens inom området (digitala sökmedel, arkivinformation, systemunderhåll, förvaltning och kvalitetssäkring)

Vid sidan om projektledningen kommer ett projektråd att ansvara för de sektorsövergripande frågorna och forskningen. Projektrådet kommer att bestå av representanter för intressenterna samt Bibliotekshögskolan och Umeå universitet.

Digitala Register kommer att drivas i nära anslutning till projektet *Digitalisering av arkivmaterial*, som studerar teknik och metod vid scanning av filmat arkivmaterial.

Internationella kontakter för gemensam standard och forskning/utveckling kommer att ske.

Barbro Nilsson 1999 1.000.000 kr
Stockholms universitet Dnr 98-5128
Ryska 1600-talsarkiv i Riksarkivet

De unika ryska handskriftssamlingar från 1600-talet, vilka förvaras på Riksarkivet i Stockholm, har under många år varit föremål

för stort intresse från forskare av olika inriktning och från olika länder. Dock är detta arkivmaterial betydligt mindre utforskat än vad som är befogat, detta beroende på materialets storlek, överskådlighet och otillräckliga katalogisering. Avsikten med projektet är att upprätta en vetenskaplig katalog över tre samlingar: Novgorods stadsarkiv, även kallat Ockupationsarkivet från Novgorod, Smolenskarkivet och Tichvinarkivet. Materialet omfattar ca trettiofemtusen sidor, skrivna med rysk medeltida skrivstil (s.k. skoropis'). Arbetet genomförs i samarbete mellan Riksarkivet, de slaviska institutionerna vid Stockholms och Uppsala universitet samt Ryska vetenskapsakademien. För varje dokument som ingår i de tre arkiven ges en beskrivning av innehållet (en regest) samt ett textprov (skrivet med ett speciellt utformat typsnitt för dator). Den löpande texten blir på engelska och ev. ryska. Katalogen kommer att föreligga i bokform och i internetversion. Arkiven tangerar många discipliner. Projektet är intressant för en bred krets forskare och yrkesmän: historiker, språkvetare, arkivarier, numismatiker. En del av Ockupationsarkivet är genomgången inom ramen för projektet *Novgorodiana Stockholmiensia* (1995-98), huvudsakligen finansierat av HSFR.

Kjell Östberg 1999 2.000.000 kr
Södertörns högskola Dnr 98-5140
Samtidshistoriska institutet.

Syftet med projektet är att inleda uppbygget av ett samtidshistoriskt forskningsinstitut vid Södertörns högskola.

Samtidshistoriens idé är att även den nyaste tidens historia kan göras till föremål för vetenskaplig forskning. Föreställningen att ett skeende måste vara avslutat innan det är moget för historisk forskning måste övervinnas. Inrättandet av ett samtidshistoriskt institut skulle kunna ge vetenskaplig legitimitet åt den samtidshistoriska forskningen i Sverige och stimulera teori- och metodutvecklingen på detta område. Institutet eftersträvar en mångvetenskaplig inriktning där det historiska perspektivet skall tillmätas en integrativ funktion.

Institutet kommer att ha sin verksamhet uppbyggd kring följande områden: forskning, dokumentation, undervisning, publicistisk verksamhet samt utåtriktade aktiviteter. Under

det inledande året kommer institutet förutom att bygga upp en infrastruktur också:

- initiera framtida forskningsprojekt
- genomföra ett antal tematiska seminarier med syfte att såväl dokumentera (s.k. witness seminar) som vetenskapligt belysa samtidshistoriska fenomen
- förbereda publicistisk verksamhet i form av samtidshistoriska skriftserier
- bedriva samtidshistorisk utbildning på såväl grundläggande som fördjupningsnivå.

Lena Peterson 1999 1.500.000 kr
Språk- och folkminnesinstitutet, Uppsala Dnr 98-5154
Nordiskt runnamnslexikon

De vikingatida (o. 800-o. 1100) nordiska runinskrifternas antal uppgår till ca 3 300, varav merparten, ca 2 800, tillhör nuvarande svenskt område.

Personnamnen spelar en central roll i de vikingatida runinskrifterna, beroende på att allra största delen utgörs av minnesinskrifter på sten, där obligatoriska ingredienser är namnet/namnen på stenresarna och namnet/namnen på de ihågkomna. En preliminär beräkning av antalet namnindivider ger siffran drygt 1 300, varav endast en liten del är bevarad till våra dagar. Dessa namn utgör såväl i ett nordiskt som internationellt perspektiv en rik och unik kulturskatt, som hittills inte uppmärksammats efter förtjänst. Namnen speglar mentalitet, trosföreställningar och kulturella influenser i det nordiska vikingatida samhället.

Projektet syftar till att upprätta ett alfabetiskt lexikon över alla förekommande namn, med angivande av etymologi, frekvens och geografisk spridning. Samtliga belägg på varje enskilt namn skall föras upp med referens till inskrifter där de förekommer. Beläggen skall sorteras under kasusformer. Dessa belägglister kommer förhoppningsvis att bidra till större kunskap om både fonologi och morfologi i de fornnordiska språken. Förutom artiklar över enskilda namn skall lexikonet innehålla etymologiska artiklar över förekommande namnleder (förleder och efterleder i sammansatta namn) och listor över de sammansättningar som är betygade.

Arbetet kommer att basera sig på redan existerande databaser över vikingatida runinskrifter. Lexikonet avses hållas tillgängligt på Internet. I

projektets slutskede skall lexikonet komprimeras till en enklare, tryckt version avsedd för allmänheten.

Svante Nordin 1999 500.000 kr
Lunds universitet Dnr 98-5155
"Forschungsvorhaben zur Edition des schwedischen Werk Ernst Cassirers"

Projektet avser forskning inom ramen för en fullständig utgåva av den tyske filosofen Ernst Cassirers verk. Ernst Cassirer (1874-1945) efterlämnade ett filosofiskt livsverk av häpnadsväckande omfattning och spännvidd, som nu är föremål för en ständigt växande internationell uppmärksamhet. I Tyskland är en samlad edition av hans skrifter under utgivning. Det svenska projektet genomförs i nära samarbete med tyska forskare som arbetar med denna edition. Närmast handlar det därvid om forskning kring Cassirers tid i Sverige (1934, 1935-1940). Här bereddes den judiske filosofen under en tid en fristad sedan han efter Hitlers maktövertagande 1933 omedelbart lämnat Tyskland. En gästprofessur i Göteborg gav honom goda arbetsvillkor och Cassirer utarbetade under sin tid i Sverige en lång rad verk som det nu handlar om att utge och sätta in i sitt sammanhang. Arbetet kommer att fortskrida med avsevärd grundlighet. Det gäller att noga kartlägga Cassirers förehavanden i Sverige, att söka efter manuskript, utkast, brev, officiella dokument och annat som kan komma till användning i utgåvan och kasta ljus över Cassirers svenska produktion. Detta arbete har redan inletts från tysk sida, men kan fullbordas bara genom arkivforskningar på plats i Sverige.

Jon Erik Nordstrand 1999 545.000 kr
Göteborgs universitetsbibliotek Dnr 98-5156
Evert Taubes arkiv: att förmedla information om handskrifter

Evert Taubes skriftliga kvarlåtenskap som omfattar drygt 20 hyllmeter, spänner över hela Taubes liv från sekelskiftet 1900 till hans död 1976. Det består av brev till och från Evert Taube, dagböcker, en stor mängd manuskript och utkast till hans böcker och vissamlingar, fotografier och trycksaker.

I brevsamlingen finns bl. a. en hel del tidiga brev till föräldrar och syskon i Göteborg från

Taubes unga år i Argentina samt korrespondens med hustrun Astri Taube. Under hela sitt liv både skrev och mottog Evert Taube en stor mängd brev och antalet kända kulturpersonligheter representerade i brevsamlingen är stort. Bland bemärkta namn finns t. ex. Gunnar Ekelöf, Kurt Jungstedt, Bertil Bull Hedlund, Sten Broman och Eric von Rosen.

Projektets syfte är att ordna, förteckna och tillgängliggöra det omfattande materialet. I arbetet ingår att utveckla elektroniska registreringsrutiner och sökmeter för handskriftsmaterial. Arkivförteckning och valda delar av arkivmaterialet kommer att läggas ut på universitetsbibliotekets webbplats.

Hans Ottosson 1999 1.000.000 kr
Svenska Filminstitutet Dnr 98-5158
Offentliggörande av svensk filmdatabas.

Svenska Filminstitutet disponerar sedan 1992 en unik databas i vilken samtliga filmfakta av intresse om svensk film finns registrerade. Den viktigaste källan för filmdatabasen är verket Svensk Filmografi (8 band) som tidigare erhållit stöd från Riksbankens Jubileumsfond för utgivning. Då filmdatabasen skapades skedde det utifrån den tidens teknik. Det är därför i dag inte möjligt att göra alla filmfakta i filmdatabasen enkelt sökbara för forskningsändamål.

I filmdatabasen ingår grundfakta om film såsom originaltitel, regi, premiärår, förlaga till film, musik, rollista, inspelning och censur. Vidare finns fristående information om bolag, personer, grupper m m samt filmarkivinformation om bestånd, materialtyp, bildformat, ljudsystem, färgsystem, projektionshastighet, längd i meter, antal akter, dialogspråk, rättsinnehavare m m. Slutligen finns dokumentationsinformation om stillbilder, affischer, manuskript-samling, arkivalier och småtryck.

Filmdatabasen är implementerad i en Oracle6-databas med Oracle SQL*Forms3 som gränssnittsprogramvara. I samband med att filmdatabasen uppgraderas och gränssnittet görs användarvänligt flyttas filmdatabasen från nuvarande Oracle6-miljö till en ny Oracle-miljö på en ny Sunserver. Det nuvarande teckenbaserade användargränssnittet byts ut mot ett webbaserat dito.

Arne A. Anderberg 1999 755.000 kr
 Naturhistoriska riksmuseet Dnr 98-5159
Linnéherbariet vid Naturhistoriska riksmuseet på Internet.

Det sökta projektet syftar till att via Internet presentera den del av Carl von Linnés herbarium, omkring 4000 växtark, som idag förvaras på Naturhistoriska riksmuseet. Denna samling är vetenskapligt mycket viktig eftersom den innehåller flera av de originalexemplar Linné använde för sina artbeskrivningar, men den har också ett betydande kulturhistoriskt värde. De sköra växtarken kan idag bara ses av besökande specialister, vilket är tråkigt med tanke på Linnés berömmelse och hans betydelse för den systematiska biologins framväxt.

Det finns nu möjlighet att visa hela samlingen för en bredare publik, på ett sätt där växterna återges på ett naturtroget sätt och med stor detaljrikedom. Genom modern teknik vill Naturhistoriska riksmuseet göra det svenska Linnéherbariets innehåll tillgängligt för alla via Internet. Detta skulle göra det möjligt för forskare inom botanik och vetenskapshistoria, intresserade amatörer, lärare och skolelever att själva studera och bläddra i Carl von Linnés eget herbarium.

Statistiska uppgifter om anslagen till forskning

Under en följd av år har det i årsredovisningen presenterats en tabellarisk översikt över anslagens fördelning under senaste verksamhetsåret. Genom tillkomsten av fler donationer under de senaste åren har jämförbarheten från ett år till ett annat försvårats. Det bör också noteras att endast de projekt som är knutna till det särskilda ansökningsregistret finns med i statistiken. Det innebär att 1998 års engångsinsats på 60 mkr för uppbyggnad och genomförande av en språkvetenskaplig forskarskola inte finns med. Denna del har emellertid presenterats under avsnittet anslag till forskning (sid. 9 f.). I tabellerna 1-5 ingår endast sådana uppgifter som rör Jubileumsdonationen och i tabellerna 6-10 redovisas uppgifter om sökta och beviljade anslag från den Kulturvetenskapliga donationen. Anslagsfördelningen mellan ämnesområdena

för 1998 kan utläsas i tabellerna 1 och 6. Uppgifter om relationen mellan fortsättningsanslag och nya anslag under år 1998 finns redovisade i tabellerna 4 och 9. Nya anslag resp. fortsättningsanslag fördelade på ämnesområden redovisas i tabellerna 2 och 3 för Jubileumsdonationen samt 7 och 8 för den Kulturvetenskapliga donationen. Anslagens fördelning på olika läroanstalter finns redovisade i tabellerna 5 och 10.

Flera av de projekt som beviljats anslag, särskilt de som har större omfattning, är av fler- eller tvärvetenskaplig karaktär. Fördelningen på ämnesområden och även på fakultetsområden kan därför inte göras exakt. Anslagen förs till det område som bedöms vara mest centralt, som regel det inom vilket den sammanhållande forskaren är verksam.

Jubileumsdonationen

Tabell 1.

Ansökningar och beviljade anslag år 1998 (Belopp i tusental kronor)

Ämnesområde	Beviljade anslag		Ansökningar		Antal ansökningar		Antal beviljade ansökningar	
	Antal	Belopp*	Antal	Belopp**	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Antropologi	4	2.430	13	8.497	5	8	2	2
Arkeologi	3	2.740	4	3.435	2	2	2	1
Arkitektur	0	0	10	7.828	4	6	0	0
Ekonomisk historia	9	5.051	22	13.008	4	18	3	6
Etnologi	1	1.200	7	5.544	4	3	1	0
Filosofi	4	1.600	7	2.913	3	4	1	3
Freds- och konflikt- forskning	0	0	1	258	0	1	0	0
Företagsekonomi	7	4.180	25	12.800	4	21	2	5
Geografi	2	1.055	9	5.281	1	8	0	2
Historia	15	10.580	48	22.783	15	33	4	11
Informationsteknologi	1	750	2	1.028	1	1	0	1
Juridik	6	3.190	30	13.685	9	21	3	3
Klassiska språk/ antikens kultur	2	1.070	5	2.060	4	1	2	0
Konst/estetiska ämnen	1	520	7	2.539	3	4	1	0
Lingvistik/allmän språk- vetenskap/fonetik	6	3.904	12	6.589	7	5	3	3
Litteraturvetenskap/ teater/film	11	2.893	39	17.610	14	25	4	7
Masskommunikation	3	2.535	5	2.516	2	3	0	3
Medicin	5	3.270	19	13.728	6	13	0	5
Moderna språk	3	1.388	12	7.495	4	8	1	2
Musik	2	1.895	3	2.775	2	1	1	1
Nationalekonomi	8	4.920	19	12.120	1	18	1	7
Naturvetenskap	0	0	3	868	0	3	0	0
Pedagogik	4	2.180	25	12.102	12	13	2	2
Psykologi	9	5.025	49	28.794	8	41	0	9
Sociologi	13	5.051	38	16.937	13	25	5	8
Statistik	3	1.600	9	4.636	1	8	0	3
Statsvetenskap	9	5.240	13	6.677	3	10	2	7
Teologi	3	1.030	9	4.363	0	9	0	3
Summa	134	75.297	445	238.869	132	313	40	94
					29,7%	70,3%	29,9%	70,1%

Summa anslag, enl. ovanstående	75.297
Anslag från Rönnerbergs donation (barn)	155
Anslag från Rönnerbergs donation (äldreforskning)	500
Anslag från N-E Svenssons fond	270
Reseanslag, områdesgrupper	1.018
Anslag till forskning, summa	77.240

*Beviljade belopp anges inkl omkostnadsavgifter

**Sökta belopp anges utan omkostnadsavgifter

Tabell 2.

Nya anslag fördelade efter ämnesområde år 1998 (Belopp i tusental kronor)

Ämnesområde	Beviljade anslag		Ansökningar		Antal ansökningar		Antal beviljade ansökningar	
	Antal	Belopp*	Antal	Belopp**	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Antropologi	2	2.080	11	8.205	5	6	2	0
Arkeologi	2	1.740	3	2.235	2	1	2	0
Arkitektur	0	0	10	7.828	4	6	0	0
Ekonomisk historia	5	3.465	18	10.737	2	16	1	4
Etnologi	1	1.200	7	5.544	4	3	1	0
Filosofi	3	1.180	5	2.208	3	2	1	2
Freds- och konflikt- forskning	0	0	1	258	0	1	0	0
Företagsekonomi	2	1.425	19	9.595	2	17	0	2
Geografi	2	1.055	9	5.281	1	8	0	2
Historia	8	6.345	37	18.318	13	24	3	5
Informationsteknologi	0	0	1	279	1	0	0	0
Juridik	3	1.420	27	12.285	8	19	2	1
Klassiska språk/ antikens kultur	1	540	4	1.810	3	1	1	0
Konst/estetiska ämnen	1	520	7	2.539	3	4	1	0
Lingvistik/allmän språk- vetenskap/fonetik	3	2.550	9	5.901	7	2	3	0
Litteraturvetenskap/ teater/film	3	815	31	15.896	10	21	0	3
Masskommunikation	1	1.036	3	1.287	2	1	0	1
Medicin	1	320	15	10.278	6	9	0	1
Moderna språk	1	520	10	6.707	4	6	1	0
Musik	1	695	2	1.348	2	0	1	0
Nationalekonomi	3	1.860	14	7.687	0	14	0	3
Naturvetenskap	0	0	3	868	0	3	0	0
Pedagogik	2	1.530	23	11.414	11	12	1	1
Psykologi	3	1.630	43	24.601	8	35	0	3
Sociologi	6	2.660	29	13.949	10	19	2	4
Statistik	1	500	7	3.143	1	6	0	1
Statsvetenskap	4	2.976	8	4.375	1	7	0	4
Teologi	1	290	7	3.677	0	7	0	1
Summa	60	38.352	363	198.253	113	250	22	38
					31,1%	68,9%	36,7%	63,3%

*Beviljade belopp anges inkl omkostnadsavgifter

**Sökta belopp anges utan omkostnadsavgifter

Tabell 3.

Fortsättningsanslag fördelade efter ämnesområde år 1998 (Belopp i tusental kronor)

Ämnesområde	Beviljade anslag		Ansökningar		Antal ansökningar		Antal beviljade ansökningar	
	Antal	Belopp*	Antal	Belopp**	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Antropologi	2	350	2	292	0	2	0	2
Arkeologi	1	1.000	1	1.200	0	1	0	1
Ekonomisk historia	4	1.586	4	2.270	2	2	2	2
Filosofi	1	420	2	705	0	2	0	1
Företagsekonomi	5	2.755	6	3.205	2	4	2	3
Historia	7	4.235	11	4.466	2	9	1	6
Informationsteknologi	1	750	1	749	0	1	0	1
Juridik	3	1.770	3	1.400	1	2	1	2
Klassiska språk/ antikens kultur	1	530	1	250	1	0	1	0
Lingvistik/allmän språk- vetenskap/fonetik	3	1.354	3	688	0	3	0	3
Litteraturvetenskap/ teater/film	8	2.078	8	1.714	4	4	4	4
Masskommunikation	2	1.499	2	1.229	0	2	0	2
Medicin	4	2.950	4	3.449	0	4	0	4
Moderna språk	2	868	2	788	0	2	0	2
Musik	1	1.200	1	1.427	0	1	0	1
Nationalekonomi	5	3.060	5	4.433	1	4	1	4
Pedagogik	2	650	2	688	1	1	1	1
Psykologi	6	3.395	6	4.193	0	6	0	6
Sociologi	7	2.391	9	2.989	3	6	3	4
Statistik	2	1.100	2	1.493	0	2	0	2
Statsvetenskap	5	2.264	5	2.302	2	3	2	3
Teologi	2	740	2	686	0	2	0	2
Summa	74	36.945	82	40.616	19	63	18	56
					23,2%	76,8%	24,3%	75,7%

Tabell 4.

Fortsättningsanslag/Nya anslag år 1998 (Belopp i tusental kronor)

Typ av ansökan	Beviljade anslag		Ansökningar		Beviljade anslag i % av av sökt		Antal ansökningar		Antal bevilj. ansökningar	
	Antal	Belopp*	Antal	Belopp**	Belopp	Antal	Kv.	Män	Kv.	Män
Fortsättningsanslag	74	36.945	82	40.616	91,0	90,2	19	63	18	56
Nya anslag	60	38.352	363	198.253	19,3	16,5	113	250	22	38
Summa	134	75.297	445	238.869	31,5	30,1	132	313	40	94

*Beviljade belopp anges inkl omkostnadsavgifter

**Sökta belopp anges utan omkostnadsavgifter

Tabell 5.

Beviljade anslag fördelade efter förvaltningar år 1998 (Belopp i tusental kronor)

Anslagsförvaltare	Antal	Belopp*	% (av totalt belopp)
Chalmers Tekniska Högskola	1	550	0,7
Forskning & Framsteg	1	199	0,3
Göteborgs universitet	14	7.391	9,8
Handelshögskolan i Stockholm	6	3.225	4,3
Högskolan i Jönköping	1	430	0,6
Högskolan i Karlstad	1	195	0,3
Högskolan i Växjö	1	800	1,1
Högskolan i Örebro	1	585	0,8
KTH	1	70	0,1
Karolinska institutet	2	1.415	1,9
Kommitten för stockholmsforskning	1	700	0,9
Kungliga Musikaliska Akademien	1	1.200	1,6
Linköpings universitet	6	1.817	2,4
Lunds universitet	14	8.454	11,2
Mitthögskolan	2	1.335	1,8
Riksantikvarieämbetet	1	1.000	1,3
Riksarkivet	1	350	0,5
Riksbankens Jubileumsfond	10	777	1,0
Rinkeby språkforskningsinstitut	1	800	1,1
SLU	1	530	0,7
Stockholms universitet	24	15.089	20,0
Södertörns högskola	2	1.701	2,3
Umeå universitet	10	6.447	8,6
Uppsala universitet	29	19.182	25,5
Vitterhetsakademien	1	375	0,9
Östekonomiska institutet	1	680	0,9
Summa	134	75.297	100,0

*Beviljade belopp anges inkl omkostnadsavgifter

**Sökta belopp anges utan omkostnadsavgifter

Den kulturvetenskapliga donationen

Tabell 6.

Ansökningar och beviljade anslag år 1998 (Belopp i tusental kronor)

Ämnesområde	Beviljade anslag		Ansökningar		Antal ansökningar		Antal beviljade ansökningar	
	Antal	Belopp*	Antal	Belopp**	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Humaniora	46	73.035	86	153.953	32	54	16	30
Humaniora/ samhällsvetenskap	18	37.300	62	117.466	12	50	3	15
Samhällsvetenskap	14	26.850	55	95.744	13	42	3	11
Övriga	5	5.450	6	40.660	2	4	2	3
Summa	83	142.635	209	407.823	59	150	24	59
					28,2%	71,8%	28,9%	71,1%
Reseanslag, områdesgrupper		4.026						
Anslag till forskning, summa		146.661						

Tabell 7.

Nya anslag fördelade efter ämnesområde år 1998 (Belopp i tusental kronor)

Ämnesområde	Beviljade anslag		Ansökningar		Antal ansökningar		Antal beviljade ansökningar	
	Antal	Belopp*	Antal	Belopp**	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Humaniora	13	14.800	51	80.769	21	30	6	7
Humaniora/ samhällsvetenskap	10	18.900	54	97.889	11	43	2	8
Samhällsvetenskap	4	6.250	45	72.549	10	35	0	4
Övriga	1	2.500	2	36.002	0	2	0	1
Summa	28	42.450	152	287.209	42	110	8	20
					27,6%	72,4%	28,6%	71,4%

*Beviljade belopp anges inkl omkostnadsavgifter

**Sökta belopp anges utan omkostnadsavgifter

Tabell 8.

Fortsättningsanslag fördelade efter ämnesområde år 1998 (Belopp i tusental kronor)

Ämnesområde	Beviljade anslag		Ansökningar		Antal ansökningar		Antal beviljade ansökningar	
	Antal	Belopp*	Antal	Belopp**	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Humaniora	33	58.235	35	73.184	11	24	10	23
Humaniora/ samhällsvetenskap	8	18.400	8	19.577	1	7	1	7
Samhällsvetenskap	10	20.600	10	23.195	3	7	3	7
Övriga	4	2.950	4	4.658	2	2	2	2
Summa	55	100.185	57	120.614	17	40	16	39
					29,8%	70,2%	29,1%	70,9%

Tabell 9.

Fortsättningsanslag/Nya anslag år 1998 (Belopp i tusental kronor)

Typ av ansökan	Beviljade anslag		Ansökningar		Beviljade anslag i % av av sökt		Antal ansökningar		Antal bevilj. ansökningar	
	Antal	Belopp*	Antal	Belopp**	Belopp	Antal	Kv.	Män	Kv.	Män
Fortsättningsanslag	55	100.185	57	120.614	83,1	96,5	17	40	16	39
Nya anslag	28	42.450	152	287.209	14,8	18,4	42	110	8	20
Summa	83	142.635	209	407.823	35,0	39,7	59	150	24	59

*Beviljade belopp anges inkl omkostnadsavgifter

**Sökta belopp anges utan omkostnadsavgifter

Tabell 10.

Beviljade anslag fördelade efter förvaltningar år 1998 (Belopp i tusental kronor)

Anslagsförvaltare	Antal	Belopp*	% (av totalt belopp)
Arkivet för ljud och bild	1	950	0,7
Centrum för Östersjöstudier	1	3.000	2,1
Etermedierna i Sverige	1	2.700	1,9
European University Institute	1	3.000	2,1
Göteborgs universitet	8	12.745	8,9
Handelshögskolan i Stockholm	2	2.400	1,7
Högskolan i Halmstad	1	1.300	0,9
Kungliga			
Ingenjörsvetenskapsakademien	2	1.100	0,8
Int Handelshögskolan i Jönköping	1	2.000	1,4
Kungliga tekniska högskolan	4	8.050	5,6
Kungl biblioteket	1	1.800	1,3
Kungliga Musikaliska Akademien	1	500	0,4
Linköpings universitet	4	5.300	3,7
Lunds universitet	14	28.100	19,7
Nationalmuseum	1	900	0,6
Naturhistoriska riksmuseet	1	755	0,5
Nobelstiftelsen	1	2.500	1,8
Riksantikvarieämbetet	1	3.500	2,5
Riksarkivet	1	2.000	1,4
Rikskonserter	1	500	0,4
Språk- och folkminnesinstitutet	1	1.500	1,1
Stiftelsen Silvermuseet	1	2.300	1,6
Stockholms universitet	11	15.375	10,8
Svenska Filminstitutet	1	1.000	0,7
Svenska Linné-sällskapet	1	1.500	1,1
Svenska Vitterhetssamfundet	1	500	0,4
Svenskt Visarkiv	1	160	0,1
Södertörns högskola	2	2.500	1,8
Umeå universitet	4	10.700	7,5
Uppsala universitet	10	22.000	15,4
Uppsala universitetsbibliotek	2	2.000	1,4
Summa	83	142.635	100,0

*Beviljade belopp anges inkl omkostnadsavgifter

**Sökta belopp anges utan omkostnadsavgifter

Stiftelsens publikationer

Forskningsöversikter och dokumentation från symposier, konferenser m.m. anordnade av Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond publiceras antingen i en skriftserie eller som fristående publikationer. Upplysningar om publikationernas innehåll liksom uppgift om beställningsadresser lämnas gärna av personalen vid stiftelsens kansli.

I skriftserien har under åren 1977-1989 utkommit 36 volymer.

Sedan 1990 har följande böcker publicerats:

Forskning i ett föränderligt samhälle, Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond 1965-1990.

Utg. av Kjell Härnqvist och Nils-Eric Svensson, Gidlunds Bokförlag (1990)

Swedish Research in a Changing Society, The Bank of Sweden Tercentenary Foundation 1965-1990.

Edited by Kjell Härnqvist and Nils-Eric Svensson, Gidlunds Bokförlag (1990)

Riksdagen inifrån. Tolv riksdagsledamöters hägkomster, erfarenheter och lärdomar.

Red. Nils Stjernquist, Gidlunds Bokförlag (1991)

Att åldras. Rapport från ett symposium om forskning kring åldrande och åldrandets sjukdomar.

Red. Bengt Pernow, Gidlunds Bokförlag (1992)

Riksdagen genom tiderna.

H. Schück, G. Rystad, M.F. Metcalf, S. Carlsson & N. Stjernquist, Andra upplagan (1992)

Europa – historiens återkomst.

Editor: Sven Tägil, Gidlunds Bokförlag (1992)

Research Funding and Quality Assurance. A symposium in honorem Nils-Eric Svensson. Gidlunds Bokförlag (1993)

Bengt Wieslander: The Parliamentary Ombudsman in Sweden.

Gidlunds Bokförlag (1994)

Bengt Wieslander: JO-ämbetet i Sverige.

Gidlunds Bokförlag (1995)

Parlamentarismen i de nordiska länderna. En egen modell?

Red. Nils Stjernquist, Gidlunds Bokförlag (1995)

Liv. Verk. Tid. Till biografiskrivandets renässans.

Boken utgiven i samarbete med Kungl. Musikaliska Akademien (Skriftserie nr 82). Tabergs tryckeri AB (1995)

In the Eye of the Beholder: Opinions on Welfare and Justice in a Comparative Perspective.

Red. Stefan Svallfors, RJ i samarbete med Impello, Umeå (1995)

Riksdagsutskottet inifrån. Tretton ledamöters hägkomster.

Red. Lars Gustafsson, Gidlunds Bokförlag (1996)

"Det har ändå hänt fantastiskt mycket". Vad har jämställdhetsforskningen uppnått? Rapport från ett jämställdhetsseminarium den 25 april 1996.

Red. Egon Hemlin Gidlunds bokförlag (1997)

Björn von Sydow: Parlamentarismen i Sverige. Utveckling och utformning till 1945.

Gidlunds Förlag (1997)

War Experience, Self-Image and National Identity: The Second World War as Myth and History. Stig Ekman and Nils Edling (eds), Gidlunds Förlag (1997)

Trying to Make Democracy Work. The Nordic Parliaments and the European Union. Editor Matti Wiberg, Gidlunds Förlag (1997)

Forskningens roll i offensiv kulturarvsvård. Rapport från ett seminarium 14 november 1996.

Gidlunds Förlag (1997)

Promoting Cultural Research for Human Development. Rapport från seminarier arrangerade av RJ inom ramen för The Intergovernmental Conference on Cultural Policies for Development "The Power of Culture" in Stockholm 30 March – 2 April 1998. Red. Carl-Johan Kleberg, Gidlunds Förlag (1998)

Arkitekturforskning med betydelse för konst och gestaltning – inventering och kommentarer. Björn Linn, Jan Ahlin och Gunilla Enhörning. Utgiven av Chalmers Tekniska Högskolan och RJ, Teknolog Tryck (1998)

Styrelse

Ledamöter	Suppleanter
Professor Stig Strömholm* <i>ordförande</i>	Professor Bengt Ankarloo*
Riksdagsledamot (s) Jan Björkman <i>vice ordförande</i>	Riksdagsledamot (s) Sonia Karlsson
Professor Gunnel Gustafsson	Professor Per Henrik Lindblom
Professor Henning Johansson*	Professor Rune Åberg*
Professor Gunnar Törnqvist*	Professor Lars-Gunnar Andersson*
Direktör Jan Belfrage	
Direktör Hillevi Rosenquist*	
Riksdagsledamot (v) Lars Bäckström*	Riksdagsledamot (v) Camilla Sköld*
Riksdagsledamot (s) Mona Berglund Nilsson	Riksdagsledamot (s) Lena Sandlin
Riksdagsledamot (s) Åke Gustavsson*	Riksdagsledamot (s) Pär-Axel Sahlberg*
Riksdagsledamot (kd) Tuve Skånberg*	Riksdagsledamot (kd) Yvonne Andersson*
Riksdagsledamot (m) Per Unckel	Riksdagsledamot (m) Gun Hellsvik
	Extra suppleant: Riksdagsledamot (m) Hans Hjortzberg-Nordlund*

* Fr.o.m. 1998-11-01

Revisorer

Riksdagens revisorer är stiftelsens externa revisorer enligt lagen (1988:46) om revision av riksdagsförvaltningen m.m.

Av styrelsen i enlighet med stiftelsens stadgar utsedda revisorer är Ernst & Young AB. Huvudansvarig: Auktoriserad revisor Per Björngård.

Beredningsgrupper

- Beredningsgruppen för ekonomi, geografi m.m.:*
Professor Gunnar Törnqvist (ordf), riksdagsledamöterna Lars Bäckström, Pär-Axel Sahlberg och Per Unckel samt professorerna Barbara Czarniawska, Per-Olov Johansson, Björn Linn och Johan Söderberg.
- Beredningsgruppen för beteendevetenskap, samhällsmedicin m.m.:*
Professor Henning Johansson (ordf), riksdagsledamöterna Yvonne Andersson, Mona Berglund Nilsson, Åke Gustavsson och Camilla Sköld samt professorerna Gudrun Dahl, Sven-Olof Isacson, Rune Åberg och Arne Öhman.
- Beredningsgruppen för statsvetenskap, juridik m.m.:*
Professor Gunnel Gustafsson (ordf), riksdagsledamöterna Jan Björkman, Gun Hellsvik och Lena Sandlin samt professorerna Per Henrik Lindblom, Daniel Thorburn, Arild Underdal och Lennart Weibull.
- Beredningsgruppen för humaniora m.m.:*
Professor Stig Strömholm (ordf), riksdagsledamöterna Hans Hjortzberg-Nordlund, Sonia Karlsson och Tuve Skånberg samt professorerna Lars-Gunnar Andersson, Bengt Ankarloo, Gustav Björkstrand, Göran Gustafsson, Barbro Klein, Bengt Landgren, Godelieve Laureys, Torbjörn Tännjö och docent Ingrid Sjöström
- Prioriteringsgruppen för kulturvetenskaplig forskning:*
Professor Stig Strömholm (ordf), riksdagsledamöterna Jan Björkman och Per Unckel samt professorerna Gustav Björkstrand, Gunnel Gustafsson, Sven-Olof Isacson, Anna Ivarsdotter, Henning Johansson, Barbro Klein, Godelieve Laureys, Björn Linn, Gunnar Törnqvist, Arild Underdal samt docent Ingrid Sjöström.
- Finanskommitté:*
Jan Belfrage (ordf) och Hillevi Rosenquist.
- Områdesgruppen för kapitalmarknadsforskning:*
Professor Lars Engwall (ordf), riksdagsledamot Lars F Tobisson och f d riksdagsledamot Berit Löfstedt, professorerna Clas Bergström, Peter Englund och Håkan Lindgren, direktör Kerstin Hessius, docenterna Anne-Marie Pålsson och Hans Sjögren (koordinator), direktör Carl Johan Åberg samt Kerstin Stigmark (sekr.).
- Områdesgruppen för konst och gestaltning:*
Direktör Dan Brändström (ordf), riksdagsledamot Elisabeth Fleetwood, f d museichef Göran Carlsson, direktör Johan Hultdt, professorerna Lena Johannesson, Carl Johan Kleberg och Björn Linn, museichef Bo Nilsson, docent Agnes Nobel, docent Mats Rolén samt Anna-Lena Winberg (sekr.).
- Områdesgruppen för forskning om kunskaps-samhället:*
Direktör Dan Brändström (ordf), riksdagsledamöterna Beatrice Ask och Majléne Westerlund Panke, professorerna Boel Berner, Lars Engwall, Peter Gärdenfors, Thorsten Nybom, Bo Rothstein, Sverker Sörlin och Ulla Riis, rektor Ingegerd Palmér och direktör Roger Svensson samt Agneta Emanuelsson Blanck (sekr.).

Verkställande direktören deltar i samtliga grupperns arbete.

Kansli

Telefon: 08-50 62 64 00

Telefax: 08-50 62 64 30

08-50 62 64 35

E-mail: rj@rj.se

	Telefonnr direkt	E-mail
Dan Brändström <i>Verkställande direktör</i>	08-50 62 64 02	dan.brandstrom@rj.se
Lars-Erik Klangby <i>Vice verkställande direktör</i>	08-50 62 64 04	larserik.klangby@rj.se
Margareta Bulér <i>VD-sekreterare</i>	08-50 62 64 01	margareta.buler@rj.se
Annsöfi Lövgren <i>Kontorist</i>	08-50 62 64 09	annsöfi.lovgren@rj.se
Agneta Emanuelsson Blanck <i>Forskningssekreterare, kulturvetenskap</i>	08-50 62 64 06	agneta.emanuelsson.blanck@rj.se
Lena Lobelius <i>Handläggare, kulturvetenskap</i>	08-50 62 64 15	lena.lobelius@rj.se
Mats Rolén <i>Forskningssekreterare, humaniora</i>	08-50 62 64 17	mats.rolen@rj.se
Kerstin Stigmark <i>Forskningssekreterare, ekonomi, juridik och statsvetenskap</i>	08-50 62 64 07	kerstin.stigmark@rj.se
Anna-Lena Winberg <i>Forskningssekreterare, beteendevetenskap</i>	08-50 62 64 08	annalena.winberg@rj.se
Torgny Prior <i>Finansdirektör</i>	08-50 62 64 03	torgny.prior@rj.se
Christina Alm <i>Controller</i>	08-50 62 64 14	christina.alm@rj.se
Elisabeth Hong <i>Ekonomi och personal</i>	08-50 62 64 05	elisabeth.hong@rj.se

Stiftelsen

RIKSBANKENS JUBILEUMSFOND

The Bank of Sweden Tercentenary Foundation

Postadress:

Riksbankens Jubileumsfond, Box 5675, 114 86 Stockholm

Besöksadress:

Tyrgatan 4

Telefon: 08-506 264 00

Telefax: 08-506 264 30

E-post: rj@rj.se

Webbsida: <http://www.rj.se>

Postgiro: 67 24 03-3